

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1950 - 1954 ARASI DEMOKRAT PARTİ'NİN TARIM POLİTİKASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Salih ÇAKICI

ÖĞRENCİ NO: 2010880171
DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR

İZMİR-2013

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün/...../2013 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Salih ÇAKICI'ın **“1950 - 1954 Arası Demokrat Parti'nin Tarım Politikası”** konulu tezini incelemiş ve adayın/...../2013 tarihinde, saat’da jüri önünde tez savunmasını almıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÜYE

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez no:

Konu no:

Ünv. No:

Tez Yazarının

Soyadı: **ÇAKICI**

Adı: **Salih**

Tezin Türkçe Adı: **1950 - 1954 Arası Demokrat Parti'nin Tarım Politikası**

Tezin İngilizce adı: **The Agricultural Policy The Rule Of The Democratic Party
From 1950 to 1954**

Tezin Hazırlandığı

Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü: Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yıl: **2013**

Tezin:

Türü: **Yüksek Lisans**

Dil: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: 105 Referans Sayısı: 75

Tez Danışmanı:

Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR

Türkçe Anahtar Kelimeler İngilizce Anahtar Kelimeler

1- Demokrat Parti 1- Democratic Party
2-Tarım 2- Agriculture
3- Tarım Politikası 3- Agriculture Policy

Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın imzası:

Tarih:

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1950 - 1954 Arası Demokrat Parti'nin Tarım Politikası” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

...../...../2013
Salih ÇAKICI

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türk siyasal yaşamında, 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti, “beyaz devrim” olarak nitelendirilecek bu durum sonrasında on yıl iktidarda kalmıştır.

1950-1954 döneminde, halkın gözündeki değerini arttıran DP, 1954 seçimlerinden yine başarı ile çıkmıştır. Fakat bu dönemde baskıcı olduğu için eleştirilmeye başlanan DP iktidarı, ekonomik olarak yaşanan olumsuzlukların da etkisiyle, 1957 seçimlerinden sonra 1954 seçimlerindeki etkisini kaybetmiş fakat seçimlerde uygulanan çoğunluk sisteminin etkisi ile bir kez daha tek başına iktidara gelebilmiştir.

1950-1954 dönemi arasında Demokrat Parti'nin izlediği tarım politikalarının ele alındığı bu çalışmada benden desteklerini esirgemeyen, sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR'a, Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYIĞIT'e, Adıyaman Gölbaşı Halk Kütüphanesi çalışanlarına, anne ve babama, enstitüdeki emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye için sıkıntılı dönemlerden biridir. Aynı zaman içinde elverişsiz iklim koşullarının da yaşanması; sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz etkilemiştir. Özellikle tarımsal üretimin düşmesi gıda ürünlerinin tedarikini zorlaştırmış ve kıtlıklara neden olmuştur. Büyük kentlerde iaşe sıkıntısı baş göstermiş, birçok gıda ürünü karaborsaya konu olmuş karne uygulaması başlatılmış ve kanuni düzenlemeler yoğunlaştırılmıştır. Hükümet, tarım ve ticari hayatın her alanına yoğun bir şekilde müdahale etmeye başlamış ve bu da halk arasında tepkilere yol açmıştır. Tepkiler iktidarı değiştirmiş; Demokrat Partili yıllar başlamıştır. Bu değişimle beraber, Türkiye'nin siyasal yaşamında ilk kez köylüler, kazanılması gereken faal bir güç olmuştur. DP'de köylüyü ve tarımı destekleyici politikaları takip etmiştir. 1950'lerden itibaren elde edilen dış yardımlar tarımsal üretime aktarılmıştır. Aktarılan yardımlarla beraber üretimde mekanizasyon hareketi başlamış; ilkel denilebilecek araçlarla yapılan tarımsal üretim traktör kullanılmasıyla beraber tarımsal alanların genişlemesine ve ciddi üretim artışlarına neden olmuştur.

Bu çalışmada, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte 1950 – 1954 yılları arasında uyguladığı tarım politikaları ele alınmıştır.

Analılar Kelimeler: Demokrat Parti, Tarım, Tarım Politikası.

ABSTRACT

Second World War was a depressing period of Turkey. During this period, uncongenial climate affected the social and economic life negatively. Especially the decrease in the agricultural production created difficulties in the supply of food and caused famine. As food shortages started in the big cities, lots of products became subject to the Black Market and the ration card system was started. As a result, legislative adjustments were intensified by the government. The government's intervention in agriculture and trade in every aspect possible caused anti-reactions within the society. These reactions played an important role in the change of government and the rule of the Democratic Party started. With this shift, peasants became an important active power to be handled and gained for the first time in Turkey's political scene. The Democratic Party followed all the policies that supported the peasants and agriculture. As of 1950, all the foreign aid funds were transferred to agricultural production. With the help of these transferred funds and the use of tractors, mechanization started in agriculture which was handled almost with primitive methods. The enlarged and developed the agricultural fields and vital increases were experienced in the production.

This study, along with the Democratic Party came to power in 1950 - 1954 between agricultural policies implemented were discussed.

Key Words: Democratic Party, Agriculture, Agriculture Policy.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
A) OSMANLI DEVLETİNDEN CUMHURİYETE TARIM	1
B) 1923 - 1938 ARASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TARIM POLİTİKASI ...	7
1. Aşarın kaldırılması.....	10
2. Reji İdaresinin Kaldırılması.....	10
3. Toprak Reformu.....	11
4. Ulaştırma.....	11
5. Tarım Alanındaki Diğer Gelişmeler	13

BİRİNCİ BÖLÜM

A) ATATÜRK'ÜN ARDINDAN İÇ VE DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER... 17	
1. İsmet Paşa'nın Milli Şef Seçilmesi ve Değişmez Genel Başkanlık.....	18
2. Atatürk Muhalifleriyle Barışma ve Otorite Mücadelesi	21
3. Savaşa Koşan Avrupa ve Türkiye'nin Dış Politikası.....	23
B) KÖYE YÖNELİK POLİTİKALAR	25
1. Köy Enstitüleri	25
2. Teknik Ziraat ve Bahçıvanlık Okulları	36
3. Tohum Islah İstasyonları	37
4. Devlet Çiftlikleri	38
5. Zirai kombinalar	38

C) MİLLÎ KORUMA KANUNU	39
D) TOPRAK MAHSULLERİ VERGİSİ.....	44
E) VARLIK VERGİSİ.....	46
F) TARIM İSTATİSTİKLERİ.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

A) DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞUNA GÖTÜREN SEBEPLER.....	52
1.C.H.P. İçinde Muhalefet	52
2.Toprak Kanunu'na Muhalefet.....	52
3.Dörtlü Takrir	54
B) DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU	58
C) MARSHALL YARDIMI.....	60
D) TRUMAN DOKTRİNİ.....	62
E) DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARA GELİŞİ	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A) TEK PARTİLİ DÖNEMDE TARIM POLİTİKALARI	65
1.Toprak Mülkiyeti'nin Dağılımı	67
2.1929–1945 Dönemi Tarım Politikaları	68
3.Köy Enstitüleri	72
4.1946–1950 Dönemi.....	75
B) DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TARIM POLİTİKALARI (1950-1954) ..	78
1. Tarımda Makineleşme	83

2.Tarımda Sulama Politikası.....	88
3.Tohum ve Gübre Politikası.....	89
4.Kooperatifleşme.....	94
5.Karayolları Politikası.....	95
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	101

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye İhraç Ürünleri (1897-1915).....	6
Tablo 2: Ziraat Bankası Kredileri 1927-1945 (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)	50
Tablo 3: Toprak Mülkiyetinin Dağılımı (1937).....	50
Tablo 4: Tarım İşletmelerinin Dağılımı (1950)	50
Tablo 5: Başlıca Tarımsal Girdilerin Sayısal Gelişimi (1945-1950).....	51
Tablo 6: 1950-54 Yıllar Arasında tarım Sektöründeki Traktör Sayısı ve Bunun Yıllık Artış Oranı	80
Tablo 7: T.C Ziraat Bankası Tarım Kredileri (1950-1954) (Milyon TL).....	82
Tablo 8: Buğday Ekim Alanları ve Üretim Miktarlarının Gelişimi (1948-1955).....	90
Tablo 9: Buğday Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg).....	91
Tablo 10: Şeker Pancarı Ekim Alanları ve Üretim Miktarları.....	91
Tablo 11: Şeker Pancarı Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg)	92
Tablo 12: Pamuk Ekim Alanları ve Üretim Miktarları.....	92
Tablo 13: Pamuk Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg)	93
Tablo 14: Tütün Ekim Alanları ve Üretim Miktarları	93
Tablo 15: Tütün Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg).....	94
Tablo 16: Yüzey Cinslerine Göre Devlet ve İl Karayolları Uzunluğu (Km).....	96

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
c.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TL	: Türk Lirası
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

A) OSMANLI DEVLETİNDEN CUMHURİYETE TARIM

Demokrat parti dönemi tarım politikalarını incelemek için ilk öncelikle Osmanlı devletinin 17.yy.dan izlediği tarım politikalarına bakmak lazımdır. Osmanlı devletinin tarımını incelemek içinde Osmanlı devletinin toprak sistemine bakmak gereklidir. Çünkü Osmanlı devletinin bütün dinamikleri Osmanlı devletinin toprak sistemine dayanmaktaydı. Osmanlı devleti bu sisteme tımar sistemi olarak adlandırılmıştı.¹ Tımar sistemimde toprağın mülkiyeti devlete aittir. Tımarlar gelirlerine göre üç kategoriye ayrılmıştır. Tımar, zeamet ve hasır.

Geliri 10.00 akçeden 19.999 akçeye kadar olanlar doğrudan tımar olarak adlandırılmıştır. 20.000 akçeden 49.999 akçeye kadar olanlar has olarak adlandırılmıştı. 50.000 akçeden fazla olanlar ise has olarak adlandırılmıştı². Tımar genelde sipahi denilen eyalet askerlerine teslim edilirdi³. Zeamet orta düzeydeki devlet memurlarına verilirdi⁴. Has üst düzey devlet memurlarına verilen toprak çeşididir; padişah defterdar, sadrazam, vezirlere verilirdi⁵. 17 yy Osmanlı tarımını incelediğimiz zaman ihracata bağlı olarak tarımın ticarileşmesi ayanların güç kazandığı bir dönem olarak görülür. Fakat ekonomik nedenlerden çok politik nedenlere bağlanmıştır. Tarımın ticarileşmesi küçük aile işletmelerinde de görülmüş bu dönemde özellikle kuru üzüm pamuk ihracatında artma olduğu gözlenmiştir.⁶ Osmanlı devletinde bu dönemde tarım sadece iç ticarete değil dış ticarete büyük önem kazanmıştır.⁷ Osmanlı devleti bu dönemde kendi iç ihtiyacını karşılayacak durumdadır. Özellikle hububat üretimi dikkat çekmektedir. Mısır Teselya,

¹ Mehmet Dikkaya, Deniz Özyakışır, Adem Üzümcü, **Türkiye'nin Ekonomi Politikası 1923 2007** Orion Kitapevi Ankara, 2008, s.10.

² Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizans'tan Tanzimat'a** Belge Yayınları. İstanbul, 5.baskı Ocak 1986, s.205.

³ Hasan Celal Güzel ve Ali Birinci, **Genel Türk Tarihi, Cilt 6** Yeni Türkiye Yayınları Ankara 2002, s.431.

⁴ İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem Yayınevi, 11.baskı İstanbul 1989, s.56.

⁵ Yerasimos **a.g.e.** s.207.

⁶ Metin Kunt, Sina Akşin, Suraiya Faroqhi, Zafer Toprak, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan, **Osmanlı Devleti 1600 - 1908 Türkiye Tarihi- 3**, Cem Yayınevi İstanbul Ekim 2002 s.193.

⁷ **A.g. e.** s.194

Bulgaristan, Trakya, Eflak ve Boğdan Önemli buğday üretim merkezleridir.⁸ 18 yy dan itibaren ise Osmanlı tarımında önemli azalmalar ortaya çıkmıştı.bundaki en önemli etkenler Osmanlı devletinin sanayi üretimine geçememesi ve kaçakçıların etkisi olduğu gibi modern tarım yöntemlerini kullanmaması da etkili olmuştur. 19 yy.dan itibaren balkanlardan gelen göçler kalifiye emek açığının kapatılmasında etkili olmuştur.⁹ Klasik osmanlı ekonomik sisteminde küçük işletme tipi hakimdi. 19 yy.dan itibaren büyük çiftliklerin oluşmaya başladığı görülmüştür. 19 yy dan itibaren dış pazarlar önem kazanmaya başlamıştır.özellikle dış pazarların yoğunlaştığı yerler balkanlar bölgesi olmuştur.¹⁰ Bunun en büyük nedeni balkanlardaki büyük çiftliklerin limanlara yakın yerlerde oluşması ve taşımacılığa elverişli ırmak kenarlarında kurulması dış pazarın bu bölgelerde yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Tanzimat dönemi ile birlikte tarım ürünlerinin pazarlanmasında liberal uygulama getirilmiş tahsis ilkesi terk edilmiş bu da köylünün ürünlerini kolay pazarlamasını sağlamıştır. Kapitalist tarım ekonomisi yine Tanzimat döneminde oluşmaya başlamıştır.20 yy.dan itibaren balkanlar ve Kafkasya'dan yapılan göçler Osmanlı devletini iskan politikası uygulamasına itmiş orta Anadolu, Çukurova ve Egede yeni topraklar tarım arazisi olarak açılmış buda üretimi ciddi şekilde arttırmıştır. Bu dönemde özellikle tütün, üzüm, incir, ham ipek, tiftik, afyon, fındık, zeytinyağı ve hububat gibi ürünler ihraç mallarını oluşturmuş Osmanlı ihracatının % 90'nını oluşturmuştur. Çiftçi zirai kredilerle desteklenmiş zirai eğitim kurumları kurulmuştur.¹¹ Avrupa ve Amerika'dan ihraç edilen modern tarım makinelerinin zirai üretimde kullanılması düzenli demiryolları ve kara ulaşımını sağlanması malların dış pazarlara çıkmasını sağlamış ve ihracatta büyük bir artış sağlamıştır.¹² Modern tarım yöntemlerinin uygulanmasıyla birlikte tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi gelişme göstermiştir. 18 yy.dan itibaren dokuma sanayi büyük bir gelişme göstermiştir. Bu dokuma fabrikaları özellikle batı Anadolu ve Rumeli'de gelişme göstermiştir. 19 yy.dan itibaren askeri malzeme ihtiyacını karşılamak paranın yurtdışına çıkmasını önlemek için birçok sanayi kuruluşu açılmıştır. Bu fabrikalar sırasıyla Beykoz da 1805 tarihinde kurulan kağıt ve çuka fabrikası 1836 tarihinde islimliye de bir çuka fabrikası kurulmuştur. Devlet memurlarının fes ihtiyacını karşılamak üzere 2.

⁸ Hasan Celal Güzel ve Ali Birinci, **Genel Türk Tarihi C.7**, Yeni Türkiye Yayınları Ankara 2002 s.436

⁹ **A.g.e.** s.438

¹⁰ **A.g.e.** c.7 s.626

¹¹ **A.g.e.** s.627,628

¹² **A.g.e.** s.280

Mahmut döneminde 1832 kadırgada 1839 defterdar açılan önemli fes fabrikalarındandır.¹³ 1843 tarihinde Hereke kumaş fabrikası 1844 tarihinde İzmit pamuklu dokuma fabrikası 1848 tarihinde veli efendi de basma fabrikası tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi kuruluşlarıdır. Gıda yağ ve sabun fabrikaları diğer kurulan fabrikalar arasındadır. Selanik Yunanistan'a katılana kadar Osmanlının önemli sanayi merkezlerindedir. Osmanlı devleti Tanzimat fermanı ile birlikte birçok alanda demokratikleşmeye gitmişti. Bunlardan bir tanesi de insanların mal mülk edinebilmesidir. Bu düzenleme Abdülmecit döneminde arazi kanunnamesiyle birlikte resmîyet kazanmış bu kanun medeni kanunun uygulanmasına kadar devam etmiştir. arazi kanunnamesine göre araziler 5 kısma göre gruplandırılmıştı.

1. arazi-i mevkufe: vakıf topraklar

2. arazi-memluke: mülk olarak tasarruf edilen topraklar

3. arazi-i emiriye: devlete ait olan arazi

4. arazi-i metruke: umuma mahsus olan yol, çarşı, pazar, panayır, sahaları, iskele namazgâh mesire mahalleri gibi yerlerle bir köy ve kasaba halkının müştereken istifadeye hakları olan mera kışlak yaylak gibi yerler.

5. arazi-i mevat: ekilip biçilmeyen istifade olunmayan arazi

Bu kanunla küçük köylü toprak hakkı elde etmiş oluyordu.¹⁴ Fakat kanun tam anlamıyla uygulanmamıştır. Bundaki en büyük etken çiftçilerin cahilliği yeniçeri ocağının kaldırılmış olması ordunun yeni kurulmuş olması devletin otoritesini sağlayamaması kanunu tam anlamıyla uygulayamamıştır.¹⁵ Arazi kanunnamesi Abdülhamit'le birlikte daha da olgunlaşmış 1897 yılında çıkarılan kanunlarla miri arazi sahipleri kullandıkları resmen sahibi olmuşlardı. Tarımsal üretimde ciddi bir artış meydana gelmiş tarımdaki artış öşürün artışını sağlamıştır.¹⁶ Abdülhamit döneminde önemli bir gelişme ise demiryolu yapına önem verilmesidir. Daha önce yapılan demir yolları batı Anadolu ve Trakya'yı kapsıyordu. Abdülhamit ülke ekonomisini geliştirmek için demiryolu yapımına ciddi bir önem vermiştir.

¹³ A.g.e s.631

¹⁴ Şevket Süreyya Aydemir, 2. Adam, 2.cilt, 4 baskı İstanbul 1979 s.306.

¹⁵ A.g.e s.308

¹⁶ Genel Türk Tarihi cilt 7 a.g.e. s.307

Abdülhamit döneminde demiryolu ağı uzunluğu 1888 yılında 1,780 km iken 1908 yılında bu rakam 5,883 km ye çıkmıştır.¹⁷ Abdülhamit demiryolu ağının askeri ihtiyaç olduğu gibi hayvancılık tarımı da geliştireceğini biliyordu. Nitekim öylede olmuştur.¹⁸ Osmanlı devletinin 19.yy tarımında diğer önemli bir gelişme ise ziraat bankasının kurulmasıdır. Osmanlı devletinin bu döneme kadar mili bankacılık sistemi oluşmamıştı. Bundaki en büyük etken yeterli sermayenin olmamasıdır. En büyük zararı ise toplumun büyük bir kesimini oluşturan çiftçiler görmüştür. Çünkü devletin çiftçiyi destekleyecek bir finans kurumunun olmaması çiftçiyi özel kredilere muhtaç hale getirmiş bu özel kredilerin yıllık faizi %900'leri bulmaktaydı. Buda çiftçinin mahsulünü hasattan önce ucuz fiyata vermesine neden olmuştur. Gazeteler ve resmi ağızlardan çiftçinin ezilmişliği gündeme getirilmiş devletin zirai kredi işine el atması gündeme getirilmiştir. O dönemlerde Osmanlı imparatorluğuna bağlı Yugoslavya'nın niş vilayeti valisi Mithat paşa başarılı çalışmalar ve araştırmalar yapan bir devlet adamıdır. Çiftçilerin bu durumunu görmüş ve Pirot kasabasında ziraat bankasının temeli olan memleket sandıklarını kurmuştur. 1867 yılında memleket sandıkları nizamnamesi yürürlüğe girmiş 1883 menafi sandıkları adını almış 15 ağustos 1888 yılında da resmen kurulmuştur. Ziraat bankasının kuruluşundaki ilk görevleri ise şunlardır.¹⁹

- **Satılması mümkün olan gayrimenkul rehini ve kuvvetli kefalet karşılığında çiftçiye kredi kullandırmak,**
- **Faiz karşılığında tevdiat kabul etmek,**
- **Ziraat'a ilişkin sarraflık ve aracılık işleri yapmak olarak belirlenmiştir.**

Takip eden yıllarda Anadolu da ziraat bankası 400 şubeye ulaşmıştır. 800,000 den fazla çiftçiye kredi açmıştır. Ziraat bankası bu dönemde banka karının 3/2 sini yine çiftçinin ve tarımın gelişmesi için çalışmalara ayırmıştır. Bunlar ziraat mektepleri, model çiftlikler ve tarlalar tohum dağıtma programları gibi. Fakat mahalli eşraf şubeleri hep kendi çıkarlarına göre kullanmışlardır. Yüksek mevkideki devlet memurları kazanılan karları kendi çıkarları için kullanmışlardır. Bunun üzerine yolsuzluğu önlemek amacıyla ticaret ve nafia nezaretinin merkezi yönetimi

¹⁷ A.g.e s.308

¹⁸ A.g.e s.331

¹⁹ <http://www.ziraat.com.tr/tr>

denetimi getirildi. Osmanlı hükümetlerinin amacı ziraat bankası açarak çiftçiye uzun kredi sağlamak kaliteli tohum dağıtmak tarım okulları açmak modern tarım araç ve gereçlerinin ihtilatını sağlamaktı. Fakat tam anlamıyla bir bütünlük sağlayamamıştır. 17 Şubat 4 Mart 1923 tarihlerinde yapılan İzmir iktisat kongresinde çiftçilerin bu talepleri gündeme getirilmiş Osmanlı tarımının önemli gelişme göstermediği görülmüştür.²⁰

20 yy'ın ilk başlarında Anadolu da modern tarımdan söz etmek mümkün değildi. Traktör sadece aydın ve İzmir bölgesinde rastlanmaktaydı. Tarım genelde öküz ve mandalara çektirilen sabanlarla yapılmıştır.²¹ Tarımda makineleşme yok denecek kadar azdı. Hatta ve demir ve pulluk yok denecek kadar az rastlanan tarım aletleriydi. Tarım faaliyetleri ülkede genel olarak yiyimlik olarak yapılmıştır. Tarım ürünleri için pazar olayı bu dönemde yoktu. Köylünün diğer bir sorunu ise tefecinin eline düşmüş olmasıydı. Tefeci sürekli köylünün tepesinde olmuştur. İşte bu şartlar altında ittihat ve terakkiciler mili bir iktisat politikası izleme yoluna gitmişlerdir.²² Osmanlı devletinin tarımı bu dönemde dünya pazarlarındaki ticarete bağlı olmuş dünya pazarlarındaki değişime bağlı olmuştur. Dünya pazarları genişledikçe Osmanlı tarımı genişlemiştir. Daraldıkça da daralmıştır. 20 yy'ın 2.çeyreğinden itibaren ittihat ve terakkinin olumlu politikaları ve 1. Dünya Savaşı'nın etkisiyle Osmanlı tarımı gittikçe genişlemiştir.²³ Zirai üretim miktarı 1909 yılında ikiye katlanmış 8,5 milyon tona ulaşmıştır. 1.dünya savaşı ile birlikte 10 milyon ton olan tarım üretimi 1. Dünya Savaşı'nın sonunda 5 milyon tona düşmüştür. Bu dönemde ihraç olarak tütün, fındık, ipek kozası üretimi dikkat çekicidir. 1913 yılındaki ihraç ürünlerine ait şu tablo dikkat çekicidir.²⁴

²⁰ **Türkiye'nin Ekonomi Politikası**, a.g.e, s.36

²¹ Asım Öz, **Yüzüncü Yılında 2. Meşrutiyet**, Pınar Yayınları, Kasım 2008 İstanbul, s.307

²² **A.g.e.** s.309

²³ **Türkiye'nin Ekonomi Politikası**, a.g.e, s.37

²⁴ Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s.33.

Tablo 1: Türkiye İhraç Ürünleri (1897-1915)

	Ölçü	1897-1898	1909-1910	1913-1914	1914-1915	1893-1915 (1897=100)
Buğday	Milyon kile	126	140	169	232	134
Arpa	Milyon kile	79	113	106	111	134
Mısır	Milyon kile	13	20	19	19	146
Tütün	Bin ton	15,3	21,4	49	41,3	320
Pamuk Adana	Bin balya	30	76	12	135	400
K. üzüm (İzmir)	Bin ton	36	54,6	69	60,8	192
Fındık	Bin ton	22	28	51,2	51,8	233
K. İncir (İzmir)	Bin ton	15,1	22	32	17,6	212
Yaş Koza (Bursa)	Bin ton	4,2	7,7	6,8	3	162
Yapağı Tiftik İhracatı	Bin ton	16,1	12,3	15,8	-----	98
Zeytinyağı İhracatı	Bin ton	14,1	10,7	7	-----	50
Resme Tabi Ağnam	Milyon adet	30,7	35,3	38,6	39,6	126
Süt İhtisali	Milyon kıyye	890	-----	1,135	1,155	127
Palamut İhracatı	Bin ton	70,2	73,2	55	-----	79

İttihat ve terakki iktidara gelir gelmez ilk hedef olarak mili bir burjuvazi yaratma yoluna gitmişti. Tabii bunu yapacak sermaye olmadığı için büyük devletlerden borç alınarak yapılmıştır. Bu da Almanların Osmanlı ekonomisini ele geçirmesine sebep olmuş İngiliz ve Fransız sermayesine bağlı olan Rum ve ermeni şirketlerinin sarsılmasını sağlamış ve bu şirketlerin yerine alman sermayesine hizmet eden Türk şirketleri kurulmuştur.²⁵ İttihat ve terakkinin milli burjuvazi yaratma isteği ülke ekonomisinin kaynaklarının bilinçsizce kullanılması ve 1.dünya savaşının etkisiyle tarım ürünlerinin fiyatlarında ciddi artışlara neden olmuştur. Örnek verecek olursak 1 okka ekmek 1914 yılında 1,25 kuruşa satılırken bu rakam 1917 yılında 16 kuruşa çıkmıştır.1 ile buğday 99 kuruşa satılırken 1918 yılında 510 kuruşa çıkmıştır.²⁶ 1. Dünya Savaşı sanayileşmiş ve emperyalist devletlere karşı yapan Osmanlı devletinin bütün yükünü Osmanlı toplumunun çoğunluğunu oluşturan köylü çekmiştir. Askere alınan Anadolu köylüsü birçoğu savaşta hayatını kaybetmiş ya da askerden kaçmışlardı. Askerden kaçanlar köyelerine dönmemiş bu da Osmanlı tarımının ciddi manada darbe yemesine neden olmuştur.²⁷

B) 1923 - 1938 ARASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TARIM POLİTİKASI

Türkiye cumhuriyeti yaşanan bir hükümet bunalımı sonrası 29 Ekim 1923 pazartesi günü saat 20.30'da ilan edilmiş ve Türkiye cumhuriyeti resmen kurulmuştu.²⁸ Türkiye cumhuriyeti kurulduğunda ekonomik mirasını Osmanlı devletinden devir almıştı. Bu ekonomik miras yarı sömürge durumuna gelmiş bir devletin mirası idi.²⁹ Osmanlı devletindeki yabancı yatırımlar yatırımlarının %58'ini demiryoluna yatırmışlardı. Bundaki amaç sanayisi için gerekli hammaddeleri kolayca taşıyabilmektir. Savaşın kazanılması sırasında ekonomik güçlükleri gören Atatürk bağımsız ve güçlü devlet olabilmenin en önemli koşulunun ekonomisinin güçlü olması gerektiğini görmüş ve savaş biter bitmez milli iktisat kongresinin toplanmasına karar vermişti.³⁰ Lozan görüşmeleri kesintiye uğramış Atatürk bu arayış fırsat bilip 16 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde İzmir de bir iktisat kongresinin

²⁵ Stefanos Yerasimos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye 1.Dünya Savaşından 1971'e**, 3.Kitap, Kasım 1992, İstanbul,s16

²⁶ **A.g.e**, s.17

²⁷ **A.g.e**, s.20 21

²⁸ Şeraffetin Turan, **Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap Birinci Bölüm (1923 1938)** Bilgi Yayınevi Ankara Temmuz 1995 s.13

²⁹ **A.g.e**, s.249

³⁰ **A.g.e**, s. 252

toplanmasına karar vermişti. Ekonomik bağımsızlıktan vazgeçilmeyeceği tüm dünyaya duyurulmuştur.³¹ Bu konuda üç iktisadi cephe açılmıştır.

1.Osmanlı imparatorluğunu iktisadi bağımlılığa götüren ve iktisadi tutsaklığı öngören kapitülasyonları kaldırmak.

2.Türkiye cumhuriyetinin iktisadi sistemini belirlemek.

3.İktisadi kalkınma yolunda aşılması gereken sorun alanlarını belirlemek.

Mustafa kemelin kongreyi İzmir de toplamıştı. Bundaki en büyük etken İzmir in milli mücadelenin simgelendiği şehir olmasıdır.³² İzmir iktisat kongresinin tarım ve tarıma dayalı önem verileceği açıklanmıştı.³³ Kongrede şu kararlara yer verilmişti.

1.aşar vergisinin kaldırılması.

2.çağdaş ulaşım ağının yapılması.

3.kasabaların ve köylerin yola kavuşması için, yol vergisinin para olarak alınması yerine iş yükümlüğünün getirilmesi.

4.tarımsal kredilerin düzene sokulması.

5.ormanların çoğaltılması, orman köyleriyle ilgilenilmesi.

6.hayvan hastalıklarına karşı önlem alınması.

7.tarım araç ve makinelerini üretecek bir fabrikanın açılması, bu araçların onaracak elemanların yetiştirilmesi.

8.bir ticaret ana bankası kurulması.

9.kambiyo merkezleri ile nakit para ve tahvil borsalarının millileştirilmesi.

10.tekelciliğe karşı mücadele edilmesi.

³¹ Nesrin Yıldırım, **Atatürk'ün İktisadi Egemenlik İlkesinin Kalkınma Politikaları**, Ankara 2006 s.7

³² **A.g.e.** s.8

³³ **Şeraffetin Turan**, a.g.e. s.254

- 11.ülkedeki madenlerin saptanması. Ereğli, Zonguldak ve soma kömür ocaklarının ıslah edilmesi.
12. kendi limanlarımızda kendi bayrağımızdan başkasının ticaret yapmaması ve kabotajda bağımsızlık hakkımızın tümüyle kullanılması.
- 13.armatörlere vapur almada yardım edecek bir deniz ticaret bankasının kurulması.
- 14.ticaretle ilgili yasaların ve mevzuatın gözden geçirilip gerekli düzenlemelerin yapılması.
- 15.yabancı sermayeye tekel tanınması, tanınmış olanların kaldırılması
- 16.yerli sanayinin gelişmesi için gümrüklerde koruyucu önlemlerin alınması.
- 17.sanayi teşvik yasasında gerekli düzenlemelere gidilmesi.
- 18.amale diye tanılan kadın erkek çalışanlara bundan böyle işçi denilmemesi.
- 20.12 yaşından küçüklerin çalıştırılmaması.
- 21.işçilere sendika hakkının tanınması. Tatil i eşgal(grev) yasasının işçilerin hakkını tanımak üzere yeniden düzenlemesi.
- 22.işçi ücretlerinin para olarak zamanında ödenmesi.
- 23.kaza ve hayat sigortalarının kurulması.
- 24.milletvekili ve belediye seçimlerinde mesleki temsil ilkesinin uygulanması.
- 25.Cuma gününün hafta tatili olması.
- 26.1 Mayıs günün Türkiye işçi bayramı olarak yasa ile kabul edilmesi.³⁴

Bu kararlar İzmir iktisat kongresinde alınan kararların özeti durumundadır. Tarım politikasını incelediğimden dolayı tarım ilgili kararlara ayrıntılı yer vermek istedim. Çiftçi grubu reji idaresinin lağvedilmesi ve ziraat bankasının çiftçinin emrine verilmesi. Köyleri pazarlara bağlayacak şoselerin demiryollarının, liman ve kanalların yapılması, süt, kesilmiş hayvanların naklini sağlayacak buzlu soğuk

³⁴ Turan, a.g.e. s.258.

mahzenli vagonların yapılması. Ziraat makinistlerinin yetiştirilmesi köylerde asayişin sağlanması batakların kurutulması gibi kararlara yer verilmiştir.³⁵

1. Aşarın kaldırılması

Cumhuriyetin vergi alanında gerçekleştirdiği ilk büyük devrim aşarın kaldırılması olmuştur. Kelime anlamı “onda bir” demek olan bu vergi toprak üzerinden alınan bir vergidir.³⁶ Aşar köylünün elde ettiği ürünün % 10’unu devlete bırakmasıdır. Daha sonraları bu vergi %12’ye çıkarılmıştır.³⁷ Aşarın kaldırılması kolay olamamıştır. Mecliste çok ciddi tartışmalara neden olmuştur. Meclisteki her milletvekili kendi bölgelerinin ürünlerini savunma yoluna gitmiştir. Fakat cumhuriyet hükümeti Tanzimatçıların düştüğü hataya düşmemiştir. Her yerde aynı oranda vergi alma yoluna gitmemiş vergilendirme yolunu tercih etmiştir.³⁸ Aşarın kaldırılması yurttan büyük bir sevince neden olmuştur. Türk inkılabının iktisat politikasındaki bu değişiklik milli bünyeye uyum ve desteklenerek kabul görmüştür.³⁹ 1925 yılında ilk defa kendisi için kullanmıştır. Tarım kesimi daha sonraları toprak mahsulleri ve arazi vergisi ödemiştir. Aşar bütçe gelirinin %25’ini oluşturmuştu. Aşarın kaldırılmasındaki amaç köylü rahatlatmaktı. Böylece köylü vergi yükünden kurtulmuş olacak daha çok vergi vereceği umulmuştur.⁴⁰

2. Reji İdaresinin Kaldırılması

Cumhuriyet hükümetinin tarım konusundaki diğer bir icraatı ise tütün rejisinin kaldırılmasıdır. 13 Haziran 1923 tarihinde yapılan anlaşma ile reji şirketinin hakları sona erdirilmiş 30 Temmuz 1924 tarihinde ise şirketin imtiyazı iptal edilmiştir.⁴¹ 1925 yılında reji idaresi bu esaslara göre 4 milyon liraya satın alınmıştır ve böylelikle 26.2.1925 ve 558 sayılı tütün idare-i muvakkatesi ve sigara kâğıdı inhasarı hakkındaki kanun yürürlüğe girmiştir.⁴² Bu kanunun hükümete verdiği yetkiyle tütün idare-i muvakkatesi kurulmuş. İç tüketime mahsus tütün alımı,

³⁵ Nesrin Yıldırım, **a.g.e.** s.52, Korkut Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, Savaş Yayınevi Birinci Baskı Ankara, Ağustos 1982 s.14 15 16

³⁶ Turan, **a.g.e.** s.267

³⁷ Nesrin Yıldırım **a.g.e.** s.224

³⁸ Kenan Kırkpınar, “Aşar Vergi Sisteminin Kaldırılışı” Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, İzmir 1992 s.120

³⁹ *A.g.m* s.129

⁴⁰ Turan, **a.g.e.** s.268

⁴¹ Nesrin Yıldırım **a.g.e.** s.225

⁴² Korkut Boratav **a.g.e.** s.77

işletilmesi, tütün imali satılması doğrudan doğruya devletçe, sözü geçen geçici idare tarafından ifa olunacaktır.⁴³

3.Toprak Reformu

1929 yılında halka toprak dağıtmak amacıyla Atatürk tarafından çıkarılan kanunudur. Doğu Anadolu bölgesi, Muğla ve başta Konya olmak üzere büyük çitlikler kamulaştırılmış, köylüye 1 milyon adet toprak dağıtılmıştır. Osmanlı devletinin çıkarmış olduğu arazi kanunnamesi toprak reformunun önünde en büyük engeldi.1936 yılında t.c. anayasanın 74 maddesi değiştirilmiş toprak reformu için zemin hazırlanmıştır.1923 1934 arası toplam 7.113.315 dönüm arazi bağ bahçe dağıtılmıştır.⁴⁴

4.Ulaştırma

19 yy.a kadar Osmanlıda dış ticarete sadece kervan yolları kullanılmaktaydı.1838 tarihinde İngilizlerle yapılan balta ticaret antlaşması ve 1839 Tanzimat fermanı Osmanlı tarımı dış pazarlara açılma imkânı bulmuş fakat kervan yolları bunda yetersiz kalmıştı. Kırım savaşından sonra Osmanlı devletinin dış pazarlarla bütünleşme hareketi kara deniz ve kara yolu ulaşımı önem kazandı. Osmanlı dönemindeki demiryollarının hepsini yabancılar yapmıştı. Osmanlı devleti yabancılara demiryollarının yapımını ya iş karşılığında ya kilometre başına garanti iş ya da çevredeki madenlerin işletilmesi ya da her ikisini de vermiştir. Demiryollarının yapımı Osmanlı tarımının dünya ile bütünleşmesini sağlamıştır. Batı Anadolu da yapılan demiryolu ağı İzmir limanı ile dış pazarlara çıkması sağlanmış. Bölge köylüsü yaşantısı bu durumdan etkilenmiş köylünün ürünün elinde kalma korkusu sona ermiş, köylü ürününü daha rahat ekip biçmeye başlamış bu da toplumsal tabakanın değişmesinde etkili olmuştur.⁴⁵ Cumhuriyetin ilanından itibaren kurulan hükümetler demiryolu ulaşımına önem vermişlerdi. Demiryolu ulaşımına önem vermelerinin nedeni ekonomik, haberleşme, nüfus hareketleri ve yurt savunmasında etkisi çok büyüktü. 1. Dünya Savaşı ve kurtuluş savaşı bu tezi doğrulamıştır. Demiryolu siyaseti iki yönlü olarak yürütülmüştür.

⁴³ A.g.e. s. 77

⁴⁴ Nesrin Yıldırım a.g.e. s.232

⁴⁵ Türkan Başyigit, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası** ,1923-1950 ,Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997 s.44

1.yeni demiryolları yapmak.

2.yabancı şirketlerin ellerinde bulunan demiryollarını Ulasallaştırmak.⁴⁶

Cumhuriyet ilk yıllarında ise kuzey Anadolu doğu Anadolu'nun birbiriyle bağlantısı olmadığı görülmüştür. Bundaki en büyük etken demiryollarının yabancıların elinde olmasıydı. Osmanlı devletinin ulaşım ağının gelişmediğinden dolayı İstanbul'un tahıl ihtiyacı Amerika'dan ithal ediliyordu.1924 yılında Newyork'tan İstanbul'a 1 ton buğday nakletmek için 5,06 dolar öderken aynı buğday Ankara'dan İstanbul'a nakledilse ilken 8,84 dolar ödemek zorunda kalıyordu. Bu ithalatı arttırırken köylünün ürününü yakmasına neden oluyordu. Cumhuriyet hükümetleri ülkenin her tarafına demiryolunu ulaştırmayı amaçlamışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır.⁴⁷ Ulaşımında sadece demiryollarına önem verilmemiş bunun yanında karayollarını da önem verilmiştir.⁴⁸ 1923 - 1938 yılları arasında karayolu ulaşım ağının geliştiğini görüyoruz. Bu Gelişimde tren yollarının desteklenmesi konusundan daha çok, Aşar Vergisi'nin Kaldırılmasından sonra devreye giren "Yol Vergisi" etkilidir. 1921 yılında Kabul edilen "Tarik Bedeli Nakdisi" adlı vergi 4 iş günü yol çalışmasına Katılmayı veya bedel ödemeyi gerektirmektedir. Bu verginin yerine 1925 yılında "Yol Mükellefiyeti Kanunu" ve 1929 yılında "Şose ve Vergiler Kanun"ları Getirilmiştir. Yeni düzenlemeler gereğince 10 gün çalışma veya 8 Lira ödeme Yapmak gerekmektedir. Bu sayede iş gücü ve nakit temininde nispi bir kolaylık sağlanmıştır.⁴⁹

Yol yapımı için Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında birçok atılımlar yapılmıştır. Bu amaçla kanunlar, genelgeler çıkartılmış her yurttaş bu işte sorumlu tutulmuştur. Yol yapım çalışmalarında öncelik ekonomisi işlek, coğrafi olarak ticari

⁴⁶ Şeraffetin Turan, **a.g.e.** s.271

⁴⁷ Türkan Başyiğit, **a.g.t.** s.46

⁴⁸ A.g.t. s.47

⁴⁹ İsmail Hüsrev Tökin, **Türkiye'de Köy İktisadiyatı**, Şefik Matbaası, 2.baskı, İstanbul, 1990, s.33; Bkz.,Türkan Çetin, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası** (1923–1950), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997, s.43.

50İsmail Hüsrev Tökin,**a.g.e.**33; Türkan Başyiğit **a.g.t.**s.43 Ayrıca Bkz., Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3.baskı, İstanbul, Kasım 1994, s.128

51Şeraffetin Turan, **a.g.e.** s.273

kavşakları yüksek olan Aydın, İzmir, İstanbul ve Trabzon'a öncelik verilmiştir.⁵⁰ Her ne kadar bu illere öncelik verildiyse de diğer yerleşim birimlerinde de halkın yolları düzenlemek için seferber olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet hükümetleri 1930 yılındaki ekonomik buhrana karşılık demiryolu yapımından ve yabancıların elindeki demiryollarını millileştirmekten vazgeçilmemiştir. Amaçlanan ülkenin batısını doğusunu ve kuzeyini birbirine bağlamaktır. Böylelikle Divriği'deki demire Ergani'deki bakıra ve Zonguldak'taki kömüre ulaşılmış olacaktır. 1800 km demiryolu yapılmıştır.⁵¹

5. Tarım Alanındaki Diğer Gelişmeler

Tarım alanındaki ziraat bankasının verdiği krediler dikkat çekicidir. 1923 yılında 4 milyon Türk lirasından 1929 yılına gelindiğinde 29 milyon Türk lirasına çıkmıştır. Bu kredilerin sonucu olarak tarım üretimi %58 oranında artmıştır. Fakat bu üretim 1914'lerdeki üretimi yakalayamamıştır.⁵² Yine de bu durum altın yıllar olarak adlandırılmıştır. Savaş yıllarında üretim % 50 dolaylarında düşmüştü. Barış ortamı sağlanmış erkek nüfus tekrar toprağa dönmüş üretim iki yıl içerisinde çok ciddi şekilde artmıştır. Savaş yıllarında buğday üretimi 1 tonun altında seyretmiş; 1928-1929 yıllarında ise bu üretim 2 tonun üstüne çıkmıştır.⁵³ Türkiye 1924 yılında 12 milyon Türk liralık 1925 yılında 19 milyon buğday ithal eden Türkiye 1928 yılında 500000 Türk lirasına düşecektir. 1930 yılına kadar buğday ithal eden Türkiye 1930 yılında buğday Türkiye ihracatının %3,72 sini oluşturmuştur.⁵⁴ Böylece ihracatın en büyük kısmını sınaî bitkileri oluşturmuştur. Türkiye cumhuriyeti devletinin ihracatının %28,5 ini tütün %17,4'ünü kuru yemişler ve %11'ini pamuk oluşturmuştur.⁵⁵ Bu dönemde tarımı desteklemek için yerli şeker üretimi yapılması gerektiği fikrine varılmış ve bunun için şeker fabrikalarının kurulmasını sağlayacak kanunu çıkarmış ve şeker ithalatını zorlayarak şeker üretimini desteklemiştir. Türkiye İş Bankası ve Maadin Sanayi Bankası'nın kredileriyle desteklenerek ilk özel şeker fabrikaları olan Alpullu (Kırklareli –Babaeski) ve Uşak şeker fabrikaları

⁵² Stefanos Yerasimos **3.kitap, a.g.e** s112

⁵³ Korkut Boratav **Türkiye İktisadi Tarihi** 1908 – 1985, Gerçek Yayınevi, Yeni Dizi Yayınları 1.baskı İstanbul, 1988 s.38

⁵⁴ Stefanos Yerasimos **3.kitap, a.g.e** s112

⁵⁵ **A.g.e** s.113

üretime başlamıştır.⁵⁶ Bu fabrikalar kurulduktan sonra çiftçinin şeker pancarı üretimi ciddi oranda artmıştır. 1926 yılında 36,017 tondan 1931 de 158,510 tona çıktığı görülmüştür.⁵⁷ Şeker dikimi arttıkça Uşak ve Alpullu şeker fabrikalarının üretimi de artmıştır. 1926'da 1,8 ton şeker üreten Türkiye 1931 yılında 32,5 tona çıkmıştır. Cumhuriyet ilan edildiğinde Türk köylüsü ürettiği pamuğu yabancı sanayilere hammadde olarak satmış karşılığında dokuma sanayi ürünlerini ithal etmiştir. Fakat pamuğun hammadde olarak ithal edilmesi ciddi şekilde dış ticaret açığı vermiştir. Bu dış ticaret açığının kapatılması için pamuk ekimine önem verilmiş 27 Ocak 1936 tarihinde 2903 sayılı pamuk ıslah yasası çıkartılmıştır. Böylelikle elyafı pamuk üretimi hızla artmış ve kumaş üretime girdi sorunu çözüme ulaştırılmıştır. Dokuma üretimi gümrüklerle korunmuş ithal mallardaki gümrük vergileri arttırılmıştır. 1924 1926 yıllarında azınlık ve yabancılar elinde fabrikalar devletleştirilmiştir.⁵⁸ Çiftçi ziraat bankası aracılığıyla desteklenmiş ziraat bankası tarım kesimine 1927 yılında 20.370.500 lira kredi vermiştir. Bankanın 1927 tahsil edilen sermayesi 21.549.000 lira olmuştur. Bu gösterge ziraat bankasının sermayesinin tamamını köylüye ikraz etmiştir. Ayrıca banka tarım kesiminin ihtiyaç duyduğu makineleri karşılamak için tarım alet ve makine ticareti ile uğraşan kişilerle anlaşarak ellerinde bulunan çiftçi bonolarını iskonto ederek kredi vermiştir. Ziraat bankası satış kooperatiflerine kredi sağlayarak ürünlerin ihracata hazırlanması maliyetini karşılamış 1937 yılında bankının satış kooperatiflerine verdiği 2 milyon TL 1938 yılında 9 milyon TL ye çıkmıştır. Üzüm pamuk fındık fıstık ipek kozası zeytinyağı gibi ürünler desteklenmiş ürünlerin fiyatı üzerinden ihracatı sağlanmıştır.⁵⁹

1927 ve 1938 yılları sanayileşme yılları değerlendirildiğinden tarımın geri bırakıldığı sanılmıştır. Bütün olumsuz şartlara rağmen pozitif bir ivme kayıt etmiş fakat sanayinin gerisinde kalmıştır. Yıllık ortalama hızı %5,8'dir.⁶⁰ 1929 yılında 618 bin ton olan ihracat hacmi, 1938 yılında 1 milyon 447 bin tona yükselmiştir. Bu da bize tarım ürünlerinde ciddi bir artışın olduğunu ve ticaret alanına sokulduğu gözlenmiştir. Tahıl üretiminde buğdayda % 205, arpada % 260, mısırdada % 482 oranında artış sağlanmıştır. Demiryollarının iç bölgelerle doğuyu birbirine bağlaması sonucunda tarım ürünlerinin ekiminde ve ihracatında çok ciddi oranda artış

⁵⁶ **Türkiye'nin Ekonomi Politikası a.g.e.** s.72

⁵⁷ Nesrin Yıldırım **a.g.e.** s.261

⁵⁸ **A.g.e.** s.267 268

⁵⁹ Nesrin Yıldırım **a.g.e.** s177

⁶⁰ Korkut Boratav **Türkiye İktisat Tarihi a.g.e** s.55

sağlamıştır. Örnek verecek olursak Erzurum il sınırları içerisinde 1934 yılında 78 bin ton olan tahıl üretimi 1938 yılında 372 bin tona çıkmıştır. Bu iki tarih arasında Kars il sınırları içerisinde tahıl üretimi 67 bin tondan 264 bin tona yükselmiştir. 1930 ve 1938 yılları arasında tütün ihracatı % 28,50'den % 27,50 ye pamuk ihracatı %11'den % 7'ye gerilerken tahıl ürünleri yemiş ve hayvan ürünlerinde ciddi oranda artışlar sağlanmıştır. Yemişte % 17,94'ten % 23,90'a tahılda 3,72'den % 9'a hayvan ürünlerinde 1,02'den % 5'e çıktığı görülmüştür. Tarım ürünlerinde 1923 ve 1934 yıllarındaki artışın diğer nedeni ise devletin toprak dağıtımını yapmasıdır. Devlet bu dönemde 678 bin hektar toprak dağıtmıştır. 1934 ve 1938 yılları arasında ise 30 bin hektar toprak dağıtılmıştır.⁶¹ Cumhuriyet dönemi tarımı geliştirmek için yapılan çalışmalardan biride toprak mahsulleri ofisinin kurulmasıdır. 1930 yıllardaki ekonominin çöküntü içerisinde olmasından dolayı tarım alanındaki fiyatları desteklemek amacıyla kurulmuştur. Fakat bu başarısız TMO eşrafın kasası durumuna gelmiş büyük çiftçilerin elindeki ürünler alınırken küçük çiftçiler yine tefeciye vermek durumunda kalmıştır.⁶² Tarım alanındaki diğer bir gelişme ise tarım kredi kooperatiflerinin kurulmasıdır.

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra ilk kooperatifler kanunu diyebileceğimiz 21.4.1924 tarihli ve 498 sayılı “İtibari Zirai Birlikleri (Kooperatifleri) Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. Bugünkü anlamıyla tarım kredi kooperatifleri kanunu olmaktadır. Bu kanuna dayalı olarak ilk kooperatif 1927 yılında İzmir’de “İtibari Zirai Birliği” kurulmuştur.

1925 yılında Atatürk’ün de kurucu ortağı olduğu “Ankara Memurin Erzak Kooperatifi” Ankara’da kurulmuştur.

1926 yılında ticari faaliyetleri düzenlenmek amacıyla çıkarılan Ticaret Kanununda kooperatifler “Ticaret Ortaklığı-Kooperatif şirket” olarak tarif edilmiştir.

1936 yılında Silifke kazası Tekir Çiftliği Tarım Kredi kooperatifi kurulmuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu kooperatife kurucu ve 1 numaralı ortak olmakla hem kooperatifçiliğe olan inancını ortaya koymuş, hem de modern tarım tekniğini uygulama konusunda yol gösterici olmuştur.

⁶¹ Stefanos Yerasimos 3.kitap, a.g.e s.137

⁶² A.g.e. s.138 bkz ayrıntılı bilgi www.tmo.com.tr

Tarım kredi kooperatifleri çiftçiyi manada destelemiş 1950 yıllardan itibaren ise zirveye ulaşmıştır⁶³. Mustafa kemal Atatürk tarım eğitimine çok ciddi önem vermiştir.1927 yılında Ankara ziraat enstitüsü açılmıştır. Buna ek olarak Ankara, Kastamonu, Sivas, İzmir, Balıkesir bursa, Erzincan, Adana, Erzurum Çorumda amele tarım okulları açılmıştır. Bunlara ek olarak Ankara ve Adana da tarım makinist okulları açılmıştır.⁶⁴ Bu yapılan bu yatırımların sayesinde tarımın milli gelir içindeki payı %56 ya çıkmıştır.⁶⁵ Tarım politikalarındaki bu yatırımlar 1929 ekonomik krizinin izler bir nebze silmiş bu kesimin ayakta durmasını sağlamıştır.

⁶³ www.tarimkredikooperatifleri.com.tr

⁶⁴ Nesrin Yıldırım a.g.e. s.247

⁶⁵ Stefanos Yerasimos 3.kitap, a.g.e s.139

BİRİNCİ BÖLÜM

A) ATATÜRK'ÜN ARDINDAN İÇ VE DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER

Türkiye cumhuriyetinin kurucusu olan gazi Mustafa Kemal Atatürk ün 10 Kasım 1938 tarihinde hayatını kaybetmişti. İç kamuoyu ve dış kamuoyunda bundan sonra ne olacağı tartışmaları başlamıştı. 11 Kasım 1938 tarihinde İnönü cumhurbaşkanı seçilmiş ve bu tartışmalar son bulmuştu.⁶⁶ İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır. İnönü ün ilk on yılı dünya ve bölgede sıra dışı olayların yaşandığı dönem olmuştur. Sovyet tehdidi Hit'ler ve Mussoloni gibi diktatörlerin olması Atatürk devrimlerinin devam ettirilmek istenmesi İnönü'yü ister istemez diktatörlüğe sürüklemiştir.⁶⁷ İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildikten sonra ilk iş olarak siyasi ve idari değişikliklere gitmişti. İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya'nın yerine Refik Saydam'ı Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın yerine Şükrü Saraçoğlu'nun getirilmesidir. Başbakan Celal Bayar ise görevine iki ay devam etmiştir.⁶⁸ İnönü cumhurbaşkanı seçildiği sırada mecliste yoktu. Reisi cumhurun seçilmesi için önce parti grubunda adayın belirlenmesi gerekiyordu. Parti grubunda o gün 323 kişi bulunmuş ismet paşa 323 oyun 322'sini almıştı. Oylama serbest yapılmış reisi cumhur adayı gizli oyla seçilmiştir. Umumi heyet toplanmış ismet İnönü 348 oyun tamamını alarak Türkiye cumhuriyetinin 2.cumhurbaşkanı seçilmiştir. Oylama sırasında İnönü mecliste bulunmadığı için toplantıya 20 dakika ara verildi. İkinci celse 12,10'da açılmış ismet paşa alkışlar arasında kürsüye çıkmış teşkilatı esasiye kanununun 38.maddesi gereğince yemin etmiş ve ilk nutkunu vermiştir. İsmet paşa reisi cumhur seçildiğinde 53 yaşındadır. İsmet paşa ilk nutkunda şunlardan bahsetmiştir.

“devlet ve milletimizin insanîyet ve medenîyetin asil hedeflerine, durmadan ilerleyip yürüyeceğine kati inancım vardır.”

⁶⁶ Fatma Acun, **Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi**, Siyasal Yayın Dağıtım, Ekim 2010 Ankara s.325

⁶⁷ Preston Hughes, **Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Atatürkçülük**, Çeviri Narin Özlem, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009 s.82- 83.

⁶⁸ Fatma Acun, **a.g.e.** s.325.

“Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatını açmış olan inkılâplar, kalp ve vicdanımızda aziz varlıklardır.”

“milletimizi anarşi ve cebirden uzak, bütün vatandaşlar için müsavi havası içinde bulundurmayı, Cumhuriyetin en kıymetli nimeti biliyoruz. İnönü devrimlere bağlılığını nutkunda belirtmiş ve göreve başlamıştır.⁶⁹ Daha önce değindiğim gibi Celal Bayar ismet paşaya istifasını sunmuştu. Fakat İnönü kabineyi kurma görevini yine Celal Bayar’a vermişti. Kabinede iki bakan değiştirilmişti. Dâhiliye bakanı Şükrü Kaya’nın yerine Dr. Refik Saydam hariciciye bakanı Tevfik Rüştü Aras’ın yerine şükrü Saraçoğlu getirilmişti. Bu iki bakan İnönü’ye karşıtlığıyla biliniyordu. Bu iki bakanın değiştirilmesi İnönü’nün tavsiyeleri doğrultusunda olmuştur⁷⁰

1.İsmet Paşa’nın Milli Şef Seçilmesi ve Değişmez Genel Başkanlık

İsmet Paşa cumhurbaşkanı olduğu zaman kendi politikasını uygulayabilmek için yaklaşmakta olan dünya savaşının Türkiye’ye etkilerini kırmak içerde huzuru ve birliği sağlayabilmek için üst yönetimde iki değişikliğe gitme gereğini duymuştur.

1. İnönü karşıtı olarak bilinenleri dışlayıp kendi çevresini oluşturmak.

2. Kurtuluş savaşı sonrasında değişik sebeplerden dolayı yönetim dışında kalan bazı ünlü kişileri yönetime katmak.

İlkini yukarıda belirttiğimiz gibi gerçekleştirmişti. Fakat İnönü bunlara yetinmeyip Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele, Adnan Adıvar gibi isimleri ulusal birlik adı altında yönetime katmayı amaçlamıştır. Diğerini gerçekleştirebilmek partinin başına geçip ara seçimlere gitmek istemiştir.⁷¹ CHP yeni genel başkanını seçmek parti tüzüğünde değişiklik yapmak için 26 Aralık 1938’de Celal Bayar tarafından genel başkan vekili sıfatıyla olağan üstü kurultaya çağrılmıştı. CHP kurultayına 375 milletvekili ve teşkilattan gelen 216 delege katılmıştır. Kurultay başkanlığına Celal Bayar, kâtip üyeliklere ileride Türk siyasetinde etkili olacak

⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir **a.g.e.** s.23,24,25

⁷⁰ Tevfik Çavdar, **Türk Demokrasi Tarihi**, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara 1995 s.344, Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.** s.25, bkz Celal Bayar’ın Yeni Kabinesi için ayrıntılı bilgi Şevket Süreyya Aydemir **a.g.e.** s.26

⁷¹ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000 S.134

isimlerden biri olan aydın delegesi Adnan menderes ve diğerkâtîp üyeliğese İçel delegesi olan müfîit Koroğlu seçilmişlerdir. İki asbaşkanlığa ise Çankırı milletvekili Abdulhalik Renda ile Konya delegesi Şevki Ergün seçilmişlerdir. Kurultayın gündemi ise şu şekildedir.

“1.nizamnamenin(tüzüğün) genel başkan intihabına ait maddesinin tadil ve tanzimi.

“2.genel yönetim kurulunun intihabı

İkinci otururumda değişiklik önergesi ve gerekçesi şöyleydi.

Gerekçe : “siyasi partiler, milli ve vatani yüksek menfaatleri temin edici prensiplerde birleşmiş vatandaşların teşkil ettikleri siyasi cemiyetlerdir. Millet arasında politik kanatları birbirine uygun olanlar kendi halinde dağınıktır, bunları ancak bir şef birleştirir ve hepsini bir teşkilat altında toplar.

Şeflik rolü her memlekette bilhassa parti hayatına yeni girmiş memleketlerde çok mühimdir. Cumhuriyet halk partisi gibi milletin kurtuluş ve ilerleyiş mücadelesinde kendisine rehberlik etmiş, cumhuriyetçilik, inkılâpçılık, laiklik gibi Türk milletini mütemadiyen ikbal ve refah mevkiine yükseltmekte olan prensipler değişmez bir akidei siyasi olarak kabul ve ilan etmiş olan ve siyasi partinin dar çerçevesinde çıkararak hemen bütün vatandaşları sinesinde toplamış olan ve siyasi bir partinin şefliğine intihap edilecek olan âli şahsiyetin (milli şef) vasfını da iktisap etmesi olduğuna göre parti umum reisinin yüksek şahsiyetini her dört senede bir ve her kurultay toplanışında müzakere ve münakaşaya mevzu ittihat etmeyip parti umum reisliğinde (değişmez) vasfını esas olarak kabul etmek bu yüksek makamın itibarını temin otoriteyi temin bakımından milli menfaate daha uygun görülmüştür.” Temel noktaları aynen yansıttığım bu gerekçeye dayanarak parti tüzüğünde şu değişiklik yapılmıştır.

“1.partinin banisi (kurucusu) ve ebedi başkanı Türkiye cumhuriyetinin kurucusu olan Kemal Atatürk’tür.

2.partinin değişmez genel başkanı ismet İnönü dür.

3.partinin değişmez genel başkanlığı üç şekilde boşalabilir.

a)vefat

b)vazifeyi yapamayacak hastalık

c)istifa

Uzun ve hararetli nutuklardan sonra oylamaya geçilmiş Celal Bayar tasarının oy birliğiyle kabul edildiğini bildirmiştir. Şöyle bir konuşma yapmıştır.

“genel başkanımız, milli şefimiz, cumhur reisimiz ismet İnönü, müstesna lütuf olmak üzere bendenizi genel başkan vekilliğine tayin buyurdular. Muvacehenizde (önünüzde) ki, büyük Türk milletinin huzuru demektir, kendilerine arz ı şükran ederim.

“şerefimizin arzuları, sizin yüksek istekleriniz; milletin, büyük partimizin siyasi programı ile çevrelenen dilekleri demektir.”

Adnan Menderes tarafından kurultaya bağlılığını bildiren bir metin okunmuştur.

“partimizin değişmez genel başkanlığına intihap olunan Türkiye devletinin büyük reisi cumhuru ve kahraman Türk ordusunun yüce başbuğu, milli şef ismet İnönü ye büyük kurultayın yürükten saygı ve bağlılığının arzına karar verilmesini ve kararın kendisine sunulmasını, derin saygılarımızla teklif ederiz...” bu karar alkışlar arasında kabul olunmuş Celal Bayar tarafından ismet İnönü ye sunarak yerine getirilmiştir. İsmet İnönü bu kararla değişmez genel başkan ve milli şef olmuştur.

İsmet İnönü teşekkür konuşmasında şu konuşmayı yapmıştır.

“Büyük partimizin esas bünyesinde aldığınız kalbi ve nizami kararlar beni değişmez başkan seçtiniz bu anda omuzlarımda bulunan genel başkanlık vazifesini partimizin büyük milletimizin hayrından ve hizmetinden başka gayesi olmayan maksadına uygun bir surette ifa etmek için bütün varlığımı sarf edeceğim.” Bu teşekkür konuşması bize İnönü nün parti ilkelerine bağlı kalacağının bir göstergesidir.⁷² Bağlı kalmaktan öte daha da sertleştirmiştir. Laiklik devam etmiş dil

⁷² Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları Türk Tarih Kurumu Basım Evi Ankara 2000, ss. 134,135,136 Tefik Çavdar **a.g.e.** ss.344, 345, 346, Şevket

devrimi şiddetlenmiştir. Hükümet parti hükümeti haline gelmiştir. Partinin değişmez başkanı ve cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü milletin ve devletin simgesi olarak yüceltilmiştir. Yüksek devlet memurları partinin kilit noktalarından uzaklaştırılmıştır.⁷³

2. Atatürk Muhalifleriyle Barışma ve Otorite Mücadelesi

İsmet Paşa cumhurbaşkanı seçildikten sonra ilk olarak hükümet üzerindeki otoritesini sağladığını hükümette bazı ufak değişiklikler yaptığını daha önce belirtmiştik. Şimdi ise parti içerisinde otoritesini sağlamak istemiş partinin değişmez genel başkanı kendisi olmuş partinin değişmez genel sekreteri Refik Saydam partinin değişmez genel başkan vekili de Celal Bayar olmuştur.⁷⁴ Parti ve hükümet üzerinde gücünü attırmaya çalışan İnönü diğer taraftan cumhuriyet döneminde siyaset arenasından tamamen çekilmiş Atatürk'e kırgın olanları tekrar siyaset arenasına kazandırmak ve dargınlarla barışma yolunu seçmiştir. 31 Aralık 1938'de yapılan ara seçimlerde Kazım Karabekir, Fethi Okyar gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın değişik bölgelerden aday gösterilmiş ve seçilmişlerdir.⁷⁵ Müstakil milletvekilleri olan Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele CHP üyeliklerine kabul edildiler.⁷⁶ Rauf Orbay Dolmabahçe sarayında bir çay partisine davet edilmiş İnönü çaydan sonra Rauf Orbay'ın koluna "Rauf bey kardeşim sizinle çalışmak istiyorum demiştir. Rauf Orbay bazı koşullar öne sürerek yakında yapılacak genel seçimlerde aday olmayı kabul etmemiştir. İnönü ise bir çaresinin bulunacağını kendine söylemiştir.⁷⁷ 1938 yılının son günleri ile 1939 yılının ilk başlarında Bayar hükümetinde istifalar başlamıştır. İlk olarak iktisat vekili Şakir Kesebir ve maarif vekili Saffet Arıkan görevlerinden istifa etmişlerdir. Diğer bir istifa Kazım Özalp'in istifası olmuştur. Deniz bank yolsuzluk davası hükümetin itibarını iyice sarsmıştır.⁷⁸ 25 Ocak 1939'da CHP parti divanı toplanmış TBMM seçimlerinin yenilenme kararını almıştır. Bayar da aynı akşam istifasını sunmuştur. İstifa dilekçesinde "TBMM seçiminin yenilenmesine parti divanınca karar verilmiştir. Partimizin seçime yeni ve taze bir

Süreyya Aydemir a.g.e. ss.37,38 39 bkz Mili Şef Kavramı için ayrıntılı bilgi Tefik Çavdar, **Türk Demokrasi Tarihi S.346**

⁷³ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.161

⁷⁴ Mete Tuncay, Cemil Koçak, Hikmet Özdemir Korkut Boratav ve diğerleri, **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi Ekim 2002 İstanbul, s.165

⁷⁵ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği a.g.e.** s.137

⁷⁶ **Türkiye Tarihi a.g.e.** s.165

⁷⁷ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği a.g.e.** s.137

⁷⁸ **Türkiye Tarihi a.g.e.** s.166

kuvvetle çıkmasının maksat ve esasa daha uygun olacağını düşündüm. Bu imkânı size vermiş olmak için başbakanlıktan istifamı sunuyorum.⁷⁹ İnönü Bayar'ın istifasını memnuniyetle karşılamış ve dilekçeye şu şekilde cevap vermiştir. Büyük millet meclisi seçimlerinin yenilenmesi ihtimali üzerine vuku bulan istifanız kabul olunmuştur. İktidar mevkiinde geçen hizmet zamanınızı takdir ile yad ederek size ve arkadaşlarınıza halis teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Siyasi tarihimizin çetin bir devresini yüksek meziyetlerinizle iyi idare etmenizi, milletimiz daima teşekkür ve takdir duygularıyla hatırlayacaktır. Hükümetin teşkiline, İstanbul mebusu Refik Saydam memur edilmiştir.⁸⁰

İnönü'nün Bayar'a yeni hükümeti kurma görevi vermemesinde en büyük etken İş Bankası müdürüyken ve İsmet paşa kabinesindeyken İnönü'yle aralarındaki görüş ayrılıklarıdır. Zaten İnönü günlüklerinde bunu açıkça anlatmıştır.”asıl mesele, Celal Bayar'ın mali ve iktisadi politikası idi. Demagojiye fazla yer vererek başlamış olan iktisadi politika, hiçbir temele istinat etmiyor. Devletin mali vazifesi esastan harap oluyordu. Ticaret, mali para harap olmuştu. Eğer mali ve iktisadi anlayışını salim bir istikamete sevk etmek ümidim olsaydı, kendisini uzun müddet muhafaza edecektim.” Bu bize Bayar'la İnönü'nün çalışmamasının tek nedeni ekonomi konusundaki anlaşmazlıklarıdır.⁸¹ 26 Mart 1939 yılında seçimler yapılacaktı. Seçimler o zaman iki dereceli olarak yapılmaktaydı.⁸² Milletvekilliği aday listelerinde muhalif isimlere yer verilmişti. İsmet paşanın eski silah arkadaşları olan Refet Bele, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi Atatürk'e muhalefet isimlere yer verilmişti. Fethi Okyar da listeye giren isimler arasında yer almıştı. Hüseyin Cahit yalçının da listede yer alması şaşırtıcı olmuştur. Listeye giremeyen isimlerse dikkat çekicidir. Bunlar Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras, Kılıç Ali gibi isimler dikkat çekicidir. Cumhurbaşkanlığı genel sekreteri Hasan Rıza Soyak, Fuat Balca, Neşet Ömer İrdelp Muhittin Pars gibi İnönü'nün başbakanlık dönemindeki muhalif isimleridir. Seçimler sonucunda TBMM'ye 424 milletvekili seçilmiştir. Meclis başkanlığına Abdülhak Renda getirilmiştir. Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü seçilmiştir. Hükümeti kurma görevi tekrar Refik Saydam'a verilmiştir. Hükümet listesi onaylanmıştır. Kabine bazı ufak değişiklikler dışında aynen devam etmiştir.

⁷⁹ Tevfik Çavdar, **a.g.e.** s.347

⁸⁰ Şevket Süreyya Aydemir **a.g.e.**s.40

⁸¹ Şerafettin Turan **a.g.e.** s.141

⁸² Şevket Süreyya Aydemir **a.g.e.** s.44. iki dereceli seçim sistemi için ayrıntılı bil. Bkz. Şevket Süreyya Aydemir **a.g.e.** s. 44

Bayındırlık bakanlığı ikiye bölünmüş ve bölünmede ulaştırma ve iletişim işlerine bakacak ulaştırma bakanlığı kurulmuştur. Bayındırlık bakanlığına Ali Fuat Cebesoy, ulaştırma bakanlığına Ali Çetinkaya getirilmiştir. İnönü'nün otoritesini attırmak için diğer bir müdahalesi ise İş Bankası yönetimini değiştirmiş ve kendisine bağlamıştır.⁸³

3.Savaşa Koşan Avrupa ve Türkiye'nin Dış Politikası

10 Kasım 1938'de Gazi'nin ölümüyle iki eski başbakanlarından biri cumhurbaşkanı olmuş diğeri ise başbakan olmuştu. İsmet Paşa'nın cumhurbaşkanı olması Celal Bayar'ın başbakan olması içteki ve dıştaki düşmanlara Kemalist rejimin devam edeceğinin cevabı verilmiş oldu.⁸⁴ Daha öncede belirttiğimiz gibi İsmet Paşa cumhurbaşkanı olunca Atatürk muhaliflerini yanına çekmiş ve kendine muhalif olan isimleri ise saf dışı bırakmıştı. Türkiye bu iç politik gelişmeleri yaşarken Avrupa'da ise savaş rüzgârları esmeye başlamıştı. Bu savaş rüzgârları 1. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Wersailles (Versay) antlaşması ile elleri kolları bağlanmış Almanya'dan esmeye başlamıştı. Almanya'da iktidara Adolf Hitler gelmiş kurmuş olduğu nasyonal sosyalist rejimini güçlendirmiş ve Wersailles hükümlerini tanımadığını bildirmiştir.⁸⁵ Hitler ilk olarak Saar bölgesini kendi topraklarına katmıştı. 1938 yılının mart ayında Avusturya'yı ilhak etmiştir. Tek devlet tek ulus sloganını ortaya atmıştır. 1939 yılında Çekoslovakya'yı işgal etmiş ve İngiltere ve Fransa'dan hiçbir tepki görmemiştir. Zaten 1936 yılında Roma İmparatorluğunun hayallerini kuran İtalya ile Belin Roma mihverini oluşturmuştu. Bu sıralarda Türkiye ve Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde hatayı Türkiye'ye bırakan bir antlaşma imzalandı. 29 Haziran 1939 yılında toplanan Hatay Meclisi anavatana katılma kararı almıştır.⁸⁶ Türkiye'nin ise en çok korktuğu devlet faşist İtalya idi. çünkü İtalya Akdeniz'de yayılmacı politika gütmekteydi. İtalya Habeşistan'ı ve Arnavutluğu işgal etmişti. İtalya'nın bu tutumu sadece bununla sınırlı kalmamış Türkiye'nin Akdeniz sahillerindeki bazı adalara gözünü dikmişti. Bu durum sadece Türkiye'yi değil İngiltere'yi de korkutmuş ve 12 Mayıs 1939 yılında İngiltere ve Türkiye arasında Türk İngiliz yardım bildirgesi imzalanmıştır.⁸⁷ Tam bu sıralarda bütün dünyayı

⁸³ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği a.g.e.** s.147, Şevket Süreyya Aydemir **a.g.e.** s.45, Tevfik Çavdar **a.g.e.** s.348- 349, **Türkiye Tarihi a.g.e.** s.167

⁸⁴Kemal Çiftçi, **Tarih Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010 s.237

⁸⁵ Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği a.g.e.** s.239

⁸⁶ Tevfik Çavdar **a.g.e.** s.352- 353, Şerafettin Turan **a.g.e.** s.240

⁸⁷ Kemal Çiftçi **a.g.e.** s.239

şaşkına çeviren 23 Ağustos 1939 tarihinde Almanya ve Sovyetler arasında ittifak antlaşması imzalandı. 1939 tarihinde alman orduları Polonya'ya girmiş ve ardından İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Dış işleri bakanı Saraçoğlu Sovyetlerle ortak bir yol bulmak için Moskova'ya gitmiş yalnız Sovyetler ve Almanya arasında Polonya paylaşılmıştı. 17 Ekim'e kadar Moskova'da kalan Saraçoğlu herhangi bir olumlu sonuç sağlayamamıştı. Saraçoğlu Türkiye dönmeden 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere Fransa ve Türkiye arasında karşılıklı yardım ve dostluk anlaşması imzalanmıştır. Sovyetlerin tepkisi Türkiye'ye beklenenden sert olmuştur. Molotov Türkiye'yi Sovyet Meclisi önünde ağır bir şekilde suçlamıştır. Yardım anlaşmasının önemli maddeleri şunlardır.

1) Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ile Fransa'nın katılacakları savaş Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye müttefiklere yardım edecekti.

2) İngiltere ve Fransa Türkiye bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı Türkiye'ye yardım edecekti.

3) Türkiye, Romanya ve Yunanistan'a verdikleri güvencenin yerine getirilmesinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti.

4) Müttefikleri Türkiye'ye silah yardımı yapacaklardı

Türkiye bu ittifak anlaşmalarına rağmen savaşa, hazırlıksız yakalanmış içerde mal darlıkları görülmüştü. Türkiye savaşın sonuçlarını başlamadan ciddi şekilde hissetmiştir. Bu da milli şefin savaş ekonomisi politikasını belirmesinde etkili olmuştur.⁸⁸ Türkiye savaş boyunca tarafsız kaldığını söylemek yanlış olur. Türkiye İngiltere ve Fransa ile imzaladığı üçlü ittifak anlaşması ile kendisini batıya bağlamış protokoldeki boşluklardan yararlanarak SSCB ile de herhangi bir savaşa girmemiştir. Almanya savaşa hızlı başlamış ilk önce Polonya'yı ardından tüm kuzey Avrupa'yı işgal etmişti. Almanya Fransa'ya savaş açınca İtalya'da Fransa'ya savaş açmıştı. Bu durumda üçlü ittifaka göre Türkiye'nin savaşa girmesi gerekirdi. Fakat Türkiye Sovyetler ile çatışma ihtimali ve protokoldeki boşluklardan yararlanarak savaşa girmemişti. Zaten Fransa kısa sürede çökmüştü. Almanya hava saldırısı ile yenemediği İngiltere'yi SSCB desteğinden yoksun bırakmak için SSCB'nin belini

⁸⁸ Tefvik Çavdar a.g.e. s.354 355

kırmak istemişti. Türkiye 1940 yılında durumunu korumuştur. 1941 yılında Almanya ile saldırmazlık ve tarafsızlık anlaşması imzalamıştı. Türkiye bu antlaşma ile Almanya ile dost olmuş İngiltere ile de müttefik idi. Türkiye'nin bu hamleleri savaş zamanında işine yaramış fakat savaştan sonra eleştirilmiştir. ABD Türkiye savaşa girmedeği için Türkiye yardımı kesmiş Sovyetler ise tehdit etmiştir. 22 Haziran 1941 tarihinde Almanya Sovyetlere saldırınca Türkiye rahatlamıştır. Almanya Stalingrad yenilgisi geri çekilmeye başlamıştı. Savaşa girilmesi yönünde Türkiye'ye baskılar iyice artmıştı. Almanlar geri çekilmeye başlamıştı. Almanların yenilgisi somutlaşınca Türkiye Almanya'ya krom ihracatını durdurdu. Türkiye Yalta konferansının da etkisiyle gelecekte dünya siyasetinde geri kalmamak için 23 şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmiş zaten birkaç ay sonra savaş sona ermiş Türkiye ve Almanya arsında fiili bir savaş yaşanmamıştır. Türkiye 2. Dünya Savaşı'nda görüldüğü gibi savaşa girmeyerek dış politikasında başarı sağlamıştır.⁸⁹

B) KÖYE YÖNELİK POLİTİKALAR

1.Köy Enstitüleri

Savaş döneminin köye yönelik en önemli politikası köy enstitülerinin kurulmasıdır. Köy okulları ile ilgili düzenleme yapıma fikri Saffet Arıkan'ın milli eğitim bakanlığı dönemine rastlar. Projenin başlangıcı Hasan Ali Yücel'in maarif vekilliği dönemine rastlamıştır. Köy enstitüleri fikrini inançla savunan üç kişi vardır. Bunlar cumhurbaşkanı İsmet İnönü, maarif vekili Hasan Ali Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç'tur. Yasa tasarısı 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur.⁹⁰ Tasarının uzun bir gerekçesi vardır. Tasarıda öne çıkan bazı maddeler şunlardır.

“ilköğrenim yapmakta zorunda olan çocukların şehir ve kasabalarda %80'i, köylerde ise %20'si okutulabilmektedir. Şimdiye kadar köy okullarımızın çoğu üç yıllık ilkokullardır. Onun için bu okullara giden öğrencide normal beş sınıflı ilkokulu bitiremiyordu... Bu durum, ilköğrenim görmek ya da bu öğrenimi tamamlamak zorunda olan çocukların büyük çoğunluğunun köylerde olduğunu ve ilköğrenimi yapma işini köylerimizin önemle konu olması gerektiğini gösterir.”

⁸⁹ Fatma Acun, **a.g.e.** s.370

⁹⁰ Tevfik Çavdar **a.g.e.** s.366

“40.000 köyün ancak 4.959’unda öğretmenli ve 4.000’inde eğitimli okulumuz vardır.31.000 köyümüz okulsuzdur.” Bu bize o dönemde ne kadar gerekli olduğunun göstergesidir.

“şimdiye kadar köylere hep büyük şehirlerimizde kurulmuş olan öğretmen okullarında yetiştirdiğimiz şehirli gençleri yolladık... Bu kuruluşlardan yetişen öğretmenlerin köy koşullarına gereği gibi uymadıkları görülmüştür. Geleceğin köy öğretmenlerini görecekları hizmetin gereklerine daha uygun şekil ve koşullar altında yetiştirmek zorunda bulunmaktayız.⁹¹ Kanunun maddeleri şu şekildedir:

Köy enstitüleri kanunu

Kanun no:3803

kabul tarihi:17.04.1940

Madde 1----- köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde maarif vekilliğince köy enstitüleri açılır.

Madde 2----- bu enstitülerin bir numaralı cetvelde gösterilen maaşlı muallim memurları 3656 sayılı kanunun ikinci maddesine bağlı cetvelin maarif vekillik kısmına ilave edilmiştir.

Madde 3 ----- enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstait köy çocukları seçilerek alınır. Enstitülerin tahsil müddetleri en az 5 yıldır. Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri maarif vekilliğince tespit edilir

Madde 4----- enstitülere kabul edilenler sıhhi sebepten gayri sebeplerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddette isabet eden masraf kendilerinden veya kefillerinden alınır.

Madde 5 ----- bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenleler, maarif vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecburdurlar. Mecburi hizmetini tamamlamadan meslekten ayrılanlar Devlet memuriyetlerine ve müesseslerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede buldukları zamana ait masrafın iki misli alınır.

⁹¹ A.g.e. s.367

Madde 6----- köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü eğitim ve öğretim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin nu suretle görüleceği bir nizamname ile tayin edilir.

Madde 7----- köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler ayda 20 lira ücretle maarif vekilliğince tayin edilirler. Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri 6.yılın ders başında 30 15 yılında 40 liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olarak ödenir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zaruri yol masrafları maarif vekilliği bütçesinden ödenir.

Madde 8----- köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler hasta oldukları takdirde,788 sayılı kanunun 84.maddesinin A,B,C fıkralarındaki hükümlere göre, ücretlerini alırlar.

Madde 9-----köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin fiili askerlik hizmetleri esnasında kayıtları terkin olunmayacağı gibi kendilerine 1076 numaralı kanun mucibince asteğmenlik veya askeri memurluk tevcihine kadar almakta oldukları ücretin üçte ikisi aylık tazminat olarak verilir.

Aynı öğretmenler, seferberlik, talim ve manevra gibi sebeplerle silâh altına alındıkları takdirde, 3041 numaralı kanun ahkâmına tabii tutulurlar.

Madde 10----- köy enstitülerinden mezun olanlara, maarif vekilliği bütçesinden ve bir defaya mahsus olmak üzere vazifeye başladıkları ay içinde zati teçhizat bedeli olarak 60 lira verilir.

Madde 11----- köy enstitülerinden mezun öğretmenlere istihsale yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle Devletçe parasız olarak verilir.

Madde 12----- köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli arazilerden köy kanuna göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders miktarına yetecek miktarda

arazi tahsis edilir. Köyde Devlete ait arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihan bunlardan ayrılır.

Madde 13----- köy öğretmenlerinin okul namına meydana getirdikleri her türlü işletmelerdeki mahsul hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilumum cevvi hadiseler gibi sebeplerle ziyana uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden tesis maksadı ile ve maarif vekilliği bütçesinden zamanında okul namına zarar ve ziyana karşılayacak bir yardım yapılır.

Madde 14----- köy okuluna ait her türlü demirbaş eşya, hayvan vesaire okulun malı olup bu işletmeden elde edilecek hâsılat öğretmene aittir. Ancak öğretmenin ayrılışında bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine, işletilmek üzere, aynen teslim edilir. İşletmeyi köy ihtiyar heyeti tesellüm ettiği takdirde işler imece ile yapılır. bu suretle elde olunan mahsullerden satılması zaruri olanlar, ihtiyar heyetlerince satılarak nakden ve diğerleri aynen muhafaza ve yeni öğretmene devir ve teslim olunur.

İşletmeye ait eşya ve tesisatı ile hayvanlar devlet emvali muamelesine tabi tutulur.

Madde 15----- köy öğretmenlerinin işleri gezici başöğretmenler ve ilk tedrisat müfettişleri tarafından takip ve teşhis edilir.

Köy öğretmenlerinin işlerinin normal bir şekilde yürütülmesine devlet teşkilatı mensupları yardım ederler.

Madde 16----- köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullarının binaları ve öğretmen evleri maarif vekilliğince verilecek planlara göre köy kanuna tevfikan, bölge ilk tedrisat müfettişi ile gezici başöğretmenin nezaretinde köy ihtiyar heyetleri tarafından yaptırılır ve öğretmen tayin edilecek köylere keyfiyet üç yıl önce bildirilir. Köy bütçesinden de ona göre tedbirler alınır.

Madde 17----- köy enstitülerine aşağıda adları yazılı olan müesseselerden mezun olan öğretmenler tayin edilir.

1)yüksek okullar ve üniversite fakülte mezunları

2)gazi terbiye enstitüsü mezunları

3)öğretmen okulları mezunları

4)ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları

5)erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları

6)köy enstitüleri mezunları

7)inşaat usta okulları mezunları

8)bunlardan başka her türlü teknik ve mesleki okullar mezunları öğretici olarak çalıştırılabilir. Köy enstitülerinde çalıştıracakların ne suretle tayin edilecekleri, terfi şekilleri ve bu enstitülerin idari işlerinin nasıl yürütüleceği bir nizamname ile tespit olunur.

Madde 18----- bu kanun hükümlerine tabi olacak köy öğretmenleri için maarif vekilliği tarafından,”köy öğretmenleri tekaüt sandığı ve “köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığı” teşkil edilecektir.

a)tekaüt sandığının sermayesi ve gelirleri şunlardır:

1)maarif vekilliği bütçesine köy enstitüleri masrafı olarak her yıl konulacak tahsisat yekûnun bin de biri.

2)aylıkları arttırılan, sandığa dâhil, köy öğretmenlerinin ücretlerinden kesilecek ilk aylık zamları.

3)sandık sermayesinin bütün gelirleri ile bilumum müteferrik gelirler.

Tekaüd sandığının mevcut alacakları devlet emvaline mahsus hak ve rüçhanları haizdir. Bu paralar ve alelumum aidat ve faiz ve temettüleri bir güne harç ve resme tabii olmadığı gibi haciz ve temlik edilemez. Hizmet müddetleri 30 seneyi dolduran ve sandığa dâhil bulunan köy öğretmenleri tekaütlerini talep edilebilirler. Bu gibiler ayda 20 lira ücretle tekaüde sevk edilebilirler. tekaütlük üç ayda bir peşin olarak ödenir.

b)sağlık ve içtimai yardım sandığının gelirleri şunlardır.

1)maarif vekilliği bütçesine köy enstitüleri masrafları namile her yıl konulacak tahsisat yekûnun bin de biri.

2)sandığa dâhil öğretmenlerin aylıklarından kesilecek yüzde birler.

3)teberrular.

4)sandık sermayesinin gelirle ile bilumum gelirler.

Her iki sandığın tediyleri Divanı muhasebat vizesine tabii değildir.

Madde 19----- bir öğretmenin vefatı halinde okula ait olup menfaati öğretmene tahsis edilmiş bulunan emvalin ölüm yılı içinde elde edilecek olan hâsılatın yarsı yardım sandığına yarsısı da gelecek öğretmene verilir.

Ölen öğretmenin mirasçıları, okul emvalinin hâsılatı üzerinde hiçbir hak iddia edemezler.

Madde 20----- köy öğretmenleri tekaüt sandığı ile köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığının idaresi, işleyiş tarzı, öğretmenlerin tekaüde sevk usulleri, yapılacak yardımların şekilleri, velhasıl bu iki sandığın bütün müteferri bilumum hususlar birer nizamname ile tespit olunur. Bu nizamnamelerde hükmi şahsiyeti Devlet müesseselerinde kuruluş mümasil sandıkların azalarına temin eylediği menfaatlere mütenazır menfaatler gösteren hükümlerin bulunması şarttır.

Madde 21----- köylerde çalışan öğretmenlerin ve ailelerinin, köy okullarındaki talebenin sıhhat işlerine meccanen bakmak üzere maarif vekilliğince sıhhat müfettişi hekimler tayin edilir. Köy öğretmenleri, öğretmenlerin eşleri ve çocukları maarif vekilliği prevantoryum ve sanatoryumunda parasız tedavi edilirler.

Madde 22----- bu enstitülerin tesisat, inşaat ve tamirat işleri 2490 sayılı arttırma ve eksiltme ihale kanuna tabii değildir.

Muvakkat madde-----A)1 numaralı cetvelde gösterilen kadrolardan ilişik 2 sayılı cetvelde yazılı muallimlikler ve memuriyetler 1939 sayılı umumi muvazene kanununun 16.maddesine bağlı (L)cetvelinin Maarif vekilliği kısmına konulmuştur.

B)7.7.1939 tarih ve 3701 sayılı kanunda adı geçen köy öğretmen okulları bu kanunla köy enstitülerine kalbedilmiştir. Mezkûr kanunun metnindeki köy öğretmen okulları tabirleri köy enstitüleri şeklinde değiştirilmiştir.

18.1.1940 tarih ve 3782 sayılı kanunun 7.maddesi ile açılan(köy öğretmen okulları her türlü masrafı) unvanlı fasıl(köy enstitülerinin maaş ücret ve her türlü masrafları)şeklinde değiştirilmiş ve bu fasla fevkalade tahsisat olarak (250000)lira konulmuştur.

C)1939 ve 1940 mali yıllarında bu enstitülerde çalıştırılacak ücretli müstahdemler kadrosu icra vekilleri heyetlerince tespit edilir.

D)1939 mali yılı umumi muvazene kanunun 4.maddesine bağlı (D)cetvelinin maarif vekilliği kısmında yazılı leyli talebeler meyanına (köy enstitüleri) talebesi namile 200 adet talebe kadrosu ilave edilmiştir.

Madde 23----- bu kanun neşri tarihinde muteberdir.

Madde 24 -----bu kanun hükümlerini icra vekilleri heyeti yürütür.⁹²

Yasanın dikkat çekici en önemli maddeleri öğrencilerin 5 yıllık köy okulunu bitirmiş yetenekli çocuklardan seçilmiş olmasıydı. Diğer önemli bir madde ise mezunlara 20 yıl mecburi hizmet getirmesidir. Göreve yeni başlayan öğretmenlere bir kereye mahsus olmak üzere 60 TL sermaye verilmesi ve geçimini sağlayacak kadar hayvan ve tarla verilmesi örnek tarlalar oluşturulması enstitüye ait tarlarda üretim yapılması enstitüleri adeta bir tarım işletmesi haline getirmiştir köy enstitüleri yasanının görüşülmesi sırasında söz alanlar yasayı övücü konuşmalar yapmışlardır. Fakat Kazım Karabekir yasanın 3.maddesine uyarı yapmıştır.⁹³

Kazım Karabekir enstitülere bu şekilde bir alımın yapılmasının kentli ve köylü ayrımı yapacağını dile getirmişti. CHP programında sınıf ayrımı yapılmamasına karşın “onu elimizle yaratıyoruz demiştir.⁹⁴Karabekir paşa özellikle şu noktaya değinmiştir.”ben deniz bu kanunda bir maddeyi mahzurlu görüyorum; o da 3.madde hükmüyle köy enstitüleri yalnız ilkokullarını bitiren çocuklara hasrediliyor. Şehir ve

⁹² Resmi Gazete 22 Nisan 1940 s.1682 183

⁹³ Tefik Çavdar a.g.e. s.367

⁹⁴ Şerafettin Turan, İsmet İnönü Dönemi Yaşamı ve Kişiliği a.g.e. s.197

kasaba çocuklarının köylerle temasını kesiyor. Şu halde 40-50 seneye sonraki hayatı tasvir edersek, memleketimiz ikiye ayrılmış olacaktır. Biri köylü kendi ruhu ile terbiyesi, biri de şehirli kısmı. biz şehir ve köy çocuklarını birbirleriyle kaynaştıracak yerde bir safiyeti fikriyle ayırırsak, sonra acaba bu köylere acaba başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirlilerin karşısında başka onları mücehhez bulmaz mıyız?” ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir.” Köylülerimizi kültür alanında az görgülü,yarı aydınların etkisine,hatta maddi manevi baskılarına bırakmayı,gelecek için çok tehlikeli görüyorum.bu fikirlere Feridun Fikri Düşünel, H. Ekşi ve Dr. Arıkan’da katılmış ve enstitülülere kasaba çocuklarının da alınmasını da önermişlerdir.milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel Kazım Karabekir paşanın eleştirisine şu şekilde yanıt vermiştir.

“şehirde ve köyde oturanlar, ulusal vicdan ve ulusal bilinç bakımından ayrı bir özellik gösterir görüşü yanlıştır. Kentte otursun, köyde otursun ülkemiz birdir. Enstitüleri köy çevresinde kuruyoruz. Onlara kenti hiç göstermeyeceğiz kanısını nerden çıkardılar? okutacağımız bu kişilere yarı aydın dediler; okulda enstitüde okumuş kişi yarı aydın değil aydındır.” İbrahim Alaattin Gövsa da köylü kentli ayrımının söz konusu olmadığını vurgulamış enstitülerin amacını çok çarpıcı bir biçimde belirtmiştir.” Bu sistemle köylere yalnız ilköğretimin gereklerini değil aynı zamanda meydana gelmiş büyük devrimlerin toplumsal, siyasal değişikliklerinin esasını verme” öngörülmüştü. Yasa 17 Nisan 1940 tarihinde 278 milletvekilinin oyları ile kabul edilmişti. 426 milletvekilin 148 oylamaya katılmamıştı. Bu bize mecliste gizli bir muhalefetin olduğunun göstergesidir.⁹⁵ Dört öğretmen okulu da köy enstitüsü haline getirilmiş ve ilk yılında açılan köy enstitüsü sayısı 14 olmuştur. 1941 yılında 1, 1942 yılında 2, 1943 yılında 3 enstitü daha açılmıştır. Sonradan Erciş köy enstitüsü açılmış ve böylelikle sayı 21’e çıkmış fakat İsmet Paşa sonuçtan hiç memnun olmamıştır. İsmet Paşa yenilgiyi kabul etmiş ve yenilginin nedenini çok partili yaşama geçişe bağlamış ve şu cümleleri kullanmıştır.” Mesela kültür alanında 44 sene zarfında yapabildiğimizden çok daha ileri gidebilirdik. Gitmeliydik. Bunun hicranını ben dahi çekerim. Bunun teferruatına girmenin faydası yok. Ben bunun en radikal usullerine teşebbüs ettim. Devam ettirmek mümkün olmadı. Bunlar demokrasiyle yürütülmesi güç olan şeylerdir. İktidar değişikliği devam ettikçe telakki değişiyor ve devamlı bir usul bulmak mümkün olmuyor.” İnönü bu sözleri

⁹⁵ Şerafettin Turan, a.g.e. s.197 Tevfik Çavdar, a.g.e. s.367 - 368

bize düşünmemizi gerektirir. Demokrasi başarıda bir engel değil başarının bir lokomotifidir.⁹⁶

Açılan köy enstitüleri şunlardır.

Çifteler/Eskişehir, Kızılçullu/İzmir, Kepirtepe/Trakya, Gölköy/Kastamonu, Akçadağ/Malatya, Akpınar/Samsun, Aksu/Antalya, Arifiye/Kocaeli, Beşikdüzü/Trabzon, Cılavuz/Kars, Düziçi/Adana, Gönen/Isparta, Pazarören/Kayseri, Savaştepe/Balıkesir, Hasanoğlan/Ankara, İvriz/Konya, Pamukpınar/Sivas, Pulur/Erzurum, Dicle/Diyarbakır Ortaklar/Aydın, Erciş/Van.⁹⁷ Köy enstitüleri kuruluş amacı kırsal yörelerin kalkındırılmasıdır.⁹⁸ Köy enstitüleri eğitim amaçları arasında ilk başta köy öğretmeni ve köy için gerekli diğer meslek elamanlarını yetiştirmektir. Bu yeni öğretmen tipi köyde liderlik özelliğini gösterip farklı eğitim ve öğretim yöntemlerini uygulayabilmek, eğitimle tarımsal ekonomiyi canlandırmak yalnızca ilköğretim çağında olanlara okuma yazma öğretmek değil halkı eğitmek, köylüyü ekonomik ve toplumsal olarak kalkındırmak ve köylünün bilinç düzeyini yükseltmeyi amaçlamıştır.⁹⁹ Köy enstitüleri benimsediği ilkeler şunlardır. Okuyan ve düşünen bireyler yetiştirmek ve eleştirel bir bakış açısı kazandırmak, (akılcı, bilimci bir yaşam)halka yönelme, ulusça çağdaşlaşma, uygarlaşma, daima yeniliğe getirme isteği; vatan ve insan sevgisi sosyal bilinç gelişimi, barış içinde yaşama isteği, kuru ve ezbere dayalı bilgilerden kurtulup, öğrendiğini uygulayarak çevreyi doğayı ve toplumu değiştirip geliştiren bir iş eğitimi; demokratik anlayış, yaşama sevinci, planlı yaşama özgür düşünme ve tartışma; kendi kendine yeterli olma zorlukları kendi gücüyle aşma, iş içinde yetişme; sorunların imece yöntemi ve güç birliği içinde çözümü; halkın kültürel değerlerini benimseme, bu değerleri çağdaş tasarım ve sanatın kaynağı haline getirme; üretici eğitim.¹⁰⁰ Bu bilgilerden yola çıkılarak köy enstitülerinin özelliklerine baktığımız zaman köye göre yetişen bir öğretmen tipini hedeflemiş yani traktör kullanmayı bilen toprağı işletmeyi bilen inşaat işlerinden anlayan bir insan tipi yetiştirmeyi hedeflemiştir. Yapararak ve yaparken öğrenmeyi

⁹⁶ Şerafettin Turan **a.g.e.** s.197 Tevfik Çavdar **a.g.e.** s.369

⁹⁷ Ömer Gürsel, Ezgi Tekergül, Kani Turan, Beray Toraman, Ömer Karagöz, Murat Gültaş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Eğitim Modeli Köy Enstitüleri İnşaat Mühendisliği Sempozyumu* Antalya, S.122, Begüm Yılmaz, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Ve Politikası Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Teftişi Yüksek Lisans Programı, *Köy Enstitüleri, Eğitimde Reform Ders Ödevi* Ankara Ocak 2008, s.3

⁹⁸ Begüm Yılmaz, a.g.ö. s.3

⁹⁹ Ömer Gürsel, Ezgi Tekergül ve diğerleri *a.g.s.* s.122

¹⁰⁰ *A.g.s.* s.123

hedeflemiştir. Demokratik eğitimi hedeflemiştir. Köy enstitülerinin ders programlarına bakacak olursak 1940 1943 yılları arasında hazırlanmış bir program yoktu. Okul yöneticileri çevrenin özelliklerine göre program hazırlama yoluna gidilmişti. Okul yöneticilerinin hazırladığı raporlar ve okul yöneticilerinin katkılarıyla “köy enstitüleri ders programı 4 Mayıs 1943 tarihinde yürürlüğe konuldu. Programdaki 21 madde ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştı. Bu 21 madde içerisinde ağaçlandırma bina yapımı, bataklık kurutma, su getirme, yol yapımı toprak işlenmesi yanında zararlı böcekler, sağlık bilgileri hayvan ve insan sağlığı gibi konularda eğitilmesi gerektiği yazılıydı. Bunun yanında motor ve bisiklet kullanma, yüzme, dağ sporları yelken ve sandal kullanma, radyo ve gramofon aracılığıyla müzik dinleme kitap okuma ulusal oyunlar gibi etkinlikler değiniliyordu. Böylece öğrenciler tam donanımlı şekilde yetişmiş olacaktı.¹⁰¹Enstitülerde işlenen dersler kültür dersleri, ziraat ders ve çalışmaları, teknik ders ve çalışmaları diye ayrılmıştı. Köy enstitülerinde günlük eğitim süresi 11 saatten oluşmaktaydı. Okul ise yılın 12 ayı açıktı. Toplam eğitim süresi 5 yıldan oluşmaktaydı. Öğrencilerin izin süresi yılda 1 ayla sınırlıydı. Öğrencilere topu izin verilmemiştir. Enstitülerin ders programlarına baktığımız zaman kültür dersleri 5 yılda toplam 114 hafta ziraat ders ve çalışmaları 5 yılda toplam 58 hafta teknik ders ve çalışmaları 5 yılda toplam 58 hafta yıllık izin süresi 5 yılda toplam 30 haftayı içermektedir. Enstitülerde eğitim süresi diğer eğitim kurumlarından 1 yıl az olmasına rağmen daha verimli geçmiştir.¹⁰² Enstitüde okutulan kültür dersleri şunlardır. Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, zirai işletme ekonomisi ve kooperatifçilik, yabancı dil, el yazısı, resim iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, ev idaresi ve çocuk bakımı, askerlik ve öğretmenlik bilgisidir. Ziraat dersleri: tarla ziraatı, bahçe ziraatı, sanayi bitkileri ziraatı ve ziraat sanatları, zootekni, kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği, balıkçılık ve su mahsulleridir. Teknik dersler: demircilik ve nalbantlık, dülgerlik ve marangozluk, yapıcılık, köy ve el sanatları, makine ve motor kullanma.¹⁰³ Enstitülerdeki tarım ve ziraat dersleri bölge yapısına göre düzenlenmişti. Örneğin Trabzon Beşikdüzü köy enstitüsünde balıkçılık, Kars Cılavuz köy enstitüsünde hayvancılık, İzmir Kızıllı köy

¹⁰¹ A.g.ö. s.6

¹⁰² A.g.s. s.124

¹⁰³ Sadık Kartal, ”Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 4 Sayı 1,Haziran 2008, Mersin S.25, Ömer Gürsel, Ezgi Tekergül ve diğerleri a.g.s.125, Begüm Yılmaz a.g.ö s.8

enstitüsünde tarım (pamuk ve tütün)¹⁰⁴ köy enstitüleri köye hayatına göre yetişen öğretmen tipini hedeflemiştir. Tarlayı ekmeyi bilen traktör kullanmayı bilen inşaat işlerinden anlayan öğretmen tipini hedeflemiştir. Köyden alıp tekrar köye verme köy enstitülerinin özellikleri arasındadır. Köy enstitülerinin diğer bir özelliği yaparak ve yaparken öğrenme. Köy enstitülerinin en önemli özelliği ise demokratik eğitimi hedeflemiştir.¹⁰⁵ Köy enstitülerinin Türkiye'ye kazandırdıklarına dikkat çekmek gerekir. Öğretmen merkezli eğitim sistemini bırakıp öğrenci eğitim sistemini hedeflemiştir. Y yaparak ve yaşayarak öğrenmenin hakim olduğu bir eğitim modelidir. Köy enstitüleri Türkiye'ye kurulduğu günden 1946 1947 eğitim öğretim yılına kadar 5547 öğretmen,8756 eğitimci 541 sağlık memuru yetiştirmiştir. Enstitülerdeki toplam öğrenci sayısı 16.400 bulmuştur. Mezunların sayısı ise 5.447'yi bulmuştur. Enstitüde çok sayıda şair araştırmacı ve eğitimci yetişmiştir. 15.000 dönüm verimsiz toprak tarım alanı haline getirilmiştir. 250.000 bin ağaç dikilmiş, 2500 dönüm sebzelik alanı meydana getirilmiş, 1200 dönüm bağ yapılmıştır. %20 olan okuma yazama oranı daha yüksekler çıkmiştir. Köy enstitüleri sadece bununla sınırlı kalmamış bölgeler ve ülkeler arası folklorun sanatın ve kültürün yayılmasını sağlamışlardır. Köy enstitüsünde köy enstitüleri kuruluş amaçlarını aşmış köyün ve kırsalın sorunlarını anlatan ilerici bir kuşağın yetişmesini sağlamıştır. Çok önemli yazarlar ve şairler yetiştirmiştir. Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Mehmet Başaran, Talip Aydın gibi.¹⁰⁶ Köy enstitülerinin açılması kadar kapanması da tartışma yaratmıştır. Köy enstitülerinin kapatılması adım adım gerçekleşmiştir. Önce enstitülerin sadece köy çocuklarını alması eleştirilmiş, kız ve erkek çocuklarının yatılı okuması eleştirilmiş ahlaken uygun bulunmamıştır. Buraların komünist yuvası fikri ortaya atılmış ve öğretmenlerin Marksist oldukları öne sürülmüştür. Köylülerin okul ve öğretmen lojmanı yapımında angarya işlerde çalıştırdıkları eleştirmişti. 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımlar ve çok partili hayat geçilmesinden sonra DP'nin köy enstitülerine karşı olması CHP içinde taraftar bulması köy enstitülerinin kapatılmasını hızlandırmıştı. 1946 tarihinde kurulan Recep Peker hükümetindeki milli eğitim bakanlığına köy enstitülerine karşı olarak bilinen Reşat Şemsettin Sisar getirildi.¹⁰⁷ Köy enstitülerinin fikir babası İsmail Tonguç görevinden ayrılmıştı. 1947 yılında 517

¹⁰⁴ A.g.s. s.126

¹⁰⁵ A.g.ö. s.11

¹⁰⁶ Begüm Yılmaz, a.g.ö. s.14-15, Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı Dönemi ve Kişiliği a.g.e.** s.200, Sadık Kartal a.g.m. s.29, Tefik Çavdar, **a.g.e.** s.369

¹⁰⁷ Şerafettin Turan, **a.g.e.** s.201

ve 5129 sayılı kanunlarla öğretmene vermesi zorlaştırıldı. Okullara ve öğretmenlere verilen malzemeler geri alınmıştı. 29.04.1947 yılındaki kanunla öğrencilerin okul yönetimine etkin olarak katılmaları yasaklandı. Ders dışı etkinliklere sınırlama getirilmiştir. 9.5.1947 yılında karma eğitimden vazgeçilerek kız ve erkek öğrenciler birbirinden ayrıldı.20.05.1947 yılındaki bir genelge ile “öğrencilerin seviyelerine uygun kitap” bahanesiyle öğrencilerin kitap okuma özgürlükleri ellerinden alınmıştır. Bakanlık tarafından çevrileri yapılan dünya klasiklerinin birçoğu enstitü kütüphanelerinden alınarak yakıtılmıştır. Köylülerin okul yapma zorunluluğu kaldırılmıştır. Köy enstitülerine öğretmen yetiştiren köy enstitüleri kapatılmıştır. Köy enstitülerininim öğretim programı değiştirilerek iş eğitim ilkesinden vazgeçilmiştir. Klasik devlet memuru yetiştiren okullara dönüştürülmüştür.¹⁰⁸ 27 Ocak 1954 günü 6234 sayılı yasa ile köy enstitüleri tamamen öğretmen okullarına dönüştürülmüştür.¹⁰⁹ Bu güzide kurumların kapatılmasında en büyük köy ağalarının etkisi olmuştur. Van milletvekili Kinyas Kartal bunu itiraf etmiştir. 200 köyü olan Kinyas Kartal 5 köyüne köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin atandığını daha önce köylülerin kendinse her şeylerini danıştıklarını fakat bu öğretmenler atandıktan sonra bu köyün kendisine gelmediğini görmüş ve doğudaki bütün köy ağalarına telefon ettiğini ve bir batıdan Emin Sazak’ı aradığını ve menderesle görüşerek köy enstitülerini kapatırsa bütün oyları kendisine vereceğini eğer kaldırırsa oy vermeyeceklerini Menderes söylemiş böylelikle köy enstitüleri DP iktidara gelince kapatılmıştır. Bu bize şunu göstermiştir. Enstitüler komünist yuvası olduğu için değil ağaların ve toprak beylerinin çıkarlarına ters düştüğü için kapatılmıştır.¹¹⁰

2.Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları

1940 yıllarda ziraatçıların köy enstitülerine bir alternatif olarak gördükleri “teknik ve ziraat okulları “1943 yılında çıkartılan 4486 sayılı kanunla kurulmuştur. Bu okullardaki toplam eğitim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Bu eğitim süresininin 2 yılı ameli 1 yıl staj olarak yapılmıştır. Bu okullara alınan talebeler ilkokulu bitirmiş köylü çocukları arasından seçilirdi. Teknik ve ziraat ve bahçivanlık okullarındaki amaç modern tarımsal becerilerini kazandırmak ve bunları öğretmek ve çevrelerine örnek olmalarını sağlamak ve köylerdeki tarımsal verimi en üst seviyeye çıkarmayı

¹⁰⁸ Türkan Başyigit, a.g. t

¹⁰⁹ Şerafettin Turan, a.g.e. s.203

¹¹⁰ A.g.s, s.124

hedeflemiştir. Bu amaçla bu okullarda eğitim gören öğrenciler mezun olduklarında kendi işletmelerini kurdukları takdirde bir kereye mahsus olmak üzere gerekli araç ve gereçleri sağlamak üzere 300 lira sermaye verilmiştir.¹¹¹ Bu okulların açılmasında en önemli etken Türk köylüsünü bilimsel yöntemlerle aydınlatmaktır. Cumhuriyet ilan edildiğinde Türk köylüsü eski yöntemlerle tarım yapmaktaydı. Bu amaçla ilk olarak 1923 tarihinde çıkartılan bir kanunla ziraat bankasının açtığı krediler aracılığıyla tarım araçlarının ithali ve üreticiye gümrüksüz dağıtımını kanunlaşmıştır.¹¹² 1920 yıllarında ortaöğretimde önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1930 yıllarda tarımsal eğitimde reform dönemi başlamış 1933 yılında yüksek ziraat okulu açılmıştır.1940 yılları ise tarımsal öğretimin orta öğretimde yaygınlaştığı yıllar olmuştur. Bu okullar aracılığıyla yüksek ziraat okulunun geliştirdiği yöntemlerle köylüye ulaştırılması amaçlanmıştır.1943 1947 yılları arasında Beydere (Manisa), Koçaş (Niğde-Aksaray), Özden (Konya-Sarayönü), Gökhöyük (Amasya), Beylik Çayı (Hatay Reyhanlı) olmak üzere 5 teknik ziraat okulu ve Tuzla (İstanbul) Alata (İçel)de olmak iki bahçıvanlık okulu açılmıştır.¹¹³

3.Tohum Islah İstasyonları

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte tarımda yapılan çalışmalardan bir tanesi de tohum ıslah istasyonlarının kurulmasıdır. Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda tohum ıslahı ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştı. Köylü bitkinin en iyi yerini alıp tohumluk olarak kullanmıştır. 1926 yılında köylüye en iyi tohumu dağıtmak ve ıslahını yapmak üzere tohum ıslah istasyonları açıldı. Daha sonra ise 1937 yılında zirai kombinalar idaresi 1938 yılında devlet ve işletmeleri kurumu çalışmalar artırılmış ve kurumsallaştırılmıştır.¹¹⁴ Bu tohum ıslah istasyonlarına 1938 yılından itibaren yenileri eklenmiştir. Ancak tohum ıslah istasyonları çiftçinin ihtiyacını karşılayacak ölçüde yeterli değildi. Çiftçinin makine ihtiyacını karşılamak üzere Türkiye zirai donatım kurumu kurulmuştur.¹¹⁵

¹¹¹ Türkan Başyigit a.g t.s.127

¹¹² Hüseyin Topuz “Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi,”Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 3 2007 Isparta s.371.

¹¹³ Türkan Başyigit a.g. t.s.128

¹¹⁴ Nesrin Yıldırım, a.g.e, s.247

¹¹⁵ Türkan .Başyigit a.g. t.s.128

4.Devlet Çiftlikleri

1940 yıllarında tohum ıslah istasyonları senede ancak 2 3 bin tohum üretmişlerdir. Bu ise Türk köylüsünün ihtiyacını karşılamaktan çok uzaktır. Köylünün ihtiyacı olan tohum ise 300 bine ulaşmıştır. Türkiye cumhuriyeti devleti bunu gerçekleştirebilmek için devlet çiftliklerini kurmuştur. Milli koruma kanunu çıkarılmasının ardından 477 sayılı koordinasyon kararıyla tarım bakanlığına boş devlet arazilerine üretim yapma yetkisi verilmiştir. Devlet üretim çiftliklerinin kurulmasındaki amaçlar şunlardır.

Devlet çiftlikleri kuruldukları bölgelerin yapılarına göre hayvancılık, ziraat sanatları, bağ ve bahçecilik gibi alanlarda yeni araçlarla ve bilimsel yöntemlerle üretim yapmak ve Türk çiftçisine örnek olmayı amaçlamıştır. Devlet çiftliklerinin buldukları bölgelerde Türk çiftçisinin zihniyet değişimini sağlamıştır. Tohum ıslah istasyonlarının geliştirdiği tohumlar burada üretilerek Türk köylüsüne dağıtılmıştır. Ekilen arazi genişliğine yılda dekara 15 kg dan 657.000 ton buğday dekara 16kg dan 360000 ton arpa dekara 5 kg dan 26.000 ton mısır, dekara 15 kg dan 72.000 ton çavdar, dekara 17 kg dan 67.000 ton yulaf tohumu dağıtmıştır. Buna karşılık tohum ıslah istasyonları ancak 3000 ton tohumluk dağıtabilmiştir¹¹⁶.

5. Zirai kombinalar

Zirai kombinaların kurulmasındaki amaç savaşın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak çiftçiye teknik üretim desteği sağlamak ve savaş yıllarında üretimi yapılacak buğdayın fiyatını aşağıya çekmek amacıyla 12 Şubat 1937 tarihinde 3130 sayılı kanunla kurulmuştur. Buna ek olarak ta kombinaların elindeki 300 traktörlük makine parkı ve milli koruma kanununda kendisine sağladığı 10 milyon liralık kredi ve ekilmeyen 1.164.150 dönümlük alanda 13 işletme kurmuştur. Bu işletmeler şunlardır. Ankara'da Polatlı ve Bala, Konya'da Altınova, Başkuyu, Gözlü ve Özden; Kırşehir'de Malya ve Çiçek Dağı; Sivas'da Ulaş, Amasya'da Gökhöyük, Samsun'da Gelemen; Niğde de Koçaş; Urfa'da Ceylan Pınarı çiftlikleridir¹¹⁷. Bu çiftliklerde üretilen buğday üretimi ülke ortalamasının %28'inden daha fazla hale gelmiştir. Yeni üretim yöntem teknikleri de çevre köylere yayılmıştır. Kombinaların başarıları 1940 yılların sonlarına doğru Türk hükümetine akıl vermeye başlayan Amerikalı

¹¹⁶ Türkan Başyigit a.g. t.s.129

¹¹⁷ A.g.t s.130

uzmanların dikkatini çekmiş ve Sovyetlerdeki devlet çiftliklerine benzetmişlerdir. Ve bu çiftliklerin arazilerinin halka dağıtılması istenmiştir. 1949’da yapılan bir hata ile kombinaların arazileri devlet üretme çiftlikleri adı altında kurulan yeni bir kuruma devretti. Bu yeni kurumun üretim hakkı elinden alındı sadece araştırma ve teknik yayma ile sınırlandırıldı.¹¹⁸

C) MİLLÎ KORUMA KANUNU

Millî Korunma Kanunu Türkiye’de ilk kez İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya başlanmış bir yasadır. Başbakan Refik Saydam döneminde, 18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilerek, 26 Ocak 1940 tarihinde, 3780 sayılı yasa numarası ile yürürlüğe konulmuştur.

Bu yasa Bakanlar Kuruluna “devletin bünyesini iktisat ve millî müdafaa bakımından takviye etmek amacıyla” geniş yetkiler verilmesini öngörmekteydi¹¹⁹. Yasa, tek partili dönemde uygulanan devletçi otoriter anlayışın yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye’de yaratabileceği ekonomik sıkıntı ve sorunları daha kolay aşabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Yasa, uygulamada beklenen yararları sağlamakta yeterli olamasa da, savaş koşullarının yarattığı bunalımları çözmekte önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Millî Şef Dönemi’nde uygulanan bu yasanın yanında; aynı dönemde uygulamaya konulan Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi ekonomik anlamda huzursuzluk ve güvensizlik yaratan bu gibi yasaların, çok partili yaşama geçildikten sonra, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarına ağır siyasî faturalar çıkardığı bir gerçektir.

Çıkarıldığı dönemde altı bölüm, 68 madde ve 4 geçici maddeden oluşan bu yasanın birinci bölümü “Genel Hükümler”(madde: 1-3), ikinci bölümü “Teşkilât”(4-6), üçüncü bölümü “İktisadî Hükümler”(7-42), dördüncü bölümü “Malî Hükümler”(43-43-52), beşinci bölümü “Cezaî Hükümler”(53-86), altıncı bölümü ise “Geçici Maddeler” den (69-72) oluşmaktaydı¹²⁰. Bakanlar Kuruluna geniş yetkiler veren bu yasa, Bakanlar Kurulunun yukarıda sözü edilen durumların ortaya çıkması

¹¹⁸ Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi**, (1923-1950) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşinci baskı, Ekim 2002 İstanbul, s.416 .

¹¹⁹ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 2.

¹²⁰ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 2.

üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne durumu bildirmesiyle yürürlüğe girmesi ve olağanüstü durumun son bulması üzerine yine aynı şekilde Bakanlar Kurulunu durumu T.B.M.M.'ne bildirmesi sonrasında uygulamasına son verilmesi öngörülmüştü (madde: 2-3).

Yasanın örgütlenme ile ilgili ikinci bölümüne göre; bakanlıklar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere, Başbakanın önerisiyle ilgili bakanlardan oluşan bir kurul kurulması ve bu kurula Başbakan veya vekâlet vereceği bir bakanın başkanlık etmesi, Başbakanlığa bağlı bir Koordinasyon Bürosu kurulması, her bakanlığın kendisiyle ilgili kararları görevlendireceği kurumlar aracılığıyla yerine getirmesi, bu görevlilerin maaş ve ücretlerinin hazineden ödenmesi, bu memurlarla halk arasındaki ilişkilerde özel hukuk kurallarının geçerli olması, yasanın uygulamada kusuru görülen görevli memur, hizmetli ve belediye başkanlarının başbakan tarafından inzibatî cezalardan biriyle cezalandırılabileceği, bu memurların inzibatî cezalara karşı dava açamayacakları, Başbakanın uygun görmesiyle bu memurlardan başarılı görülenlere fazla çalışma ücreti ve ödenek verilmesi kabul edilmişti (madde: 4-6).

Ekonomik hükümlerin yer aldığı üçüncü bölümde; Hükümetin, halkın ve ulusal savunma gereksinimlerini karşılayabilmesi için, sanayi ve maden kuruluşlarını denetleyebilmesi, talimatlara uymayanların kuruluşlarına el konulabilmesi, kooperatifleri yönlendirebilmesi, yurttaşlara ücretli iş mükellefiyeti verilebilmesi ve buna uymayanların polis aracılığıyla işe götürülebilmesi, sanayi ve madenlerde çalışanların geçerli özrü olmadan iş yerlerini terk edemeyecekleri; bu gibi kuruluşları devletin satın alabilmesi, bu kuruluşların ürünlerinin satılması, rehin edilmesi ve devredilmesinin yasaklanabileceği; gerekli görülen kuruluşlara ve küçük zanaat ve iş sahiplerine para, hammadde veya yardımcı madde şeklinde kredi verilmesi, sigorta kuruluşlarını denetleyebilmesi, her türlü madde ve yardımcı maddenin bedeli ödenmek koşuluyla, el konularak ihtiyacı olanlara kârsız satılması, dağıtılması ve bu malların hükümete teslim edilmesi, ilgili bakanlığın onayı alınmadan satılması, rehin edilmesi, başkasına devredilmesinin yasaklanabileceği; çeşitli nedenlerle terkedilmiş veya tamamlanmamış sanayi ve iş yerlerinin belli bir ödün karşılığı işletilebilmesi, maden işletmelerinin birleştirilebilmesi, sahipleri tarafından ihtiyaç duyulmayan

makine, araç-gereç ve her türlü malzemenin değeri ödenerek, ihtiyaç sahiplerine dağıtılması öngörülmekte idi (madde: 7-17)¹²¹.

Aynı bölüme göre; hükümetin un fabrikalarına, değirmenlere, öteki sanayi ve maden kuruluşlarına el koyarak işletebilmesi, bu süre içinde mal sahiplerine uygun bir ödenek verilmesi, sanayi ve maden kuruluşlarında çalışma süresinin üç saat arttırılması, 12 yaş üstü kız ve erkek çocukların, kadınların ve 16 yaş üstü erkek çocuklar için iş yasasının uygulanmaması, haftalık ve bayramlık tatil konusundaki uygulamalara uyulmaması; iş saatlerinin, ithali zorunlu maddelerin cinsinin, miktarının hükümet tarafından belirlenmesi, bu ürünlerin ithalinin sınırlandırılması, yasaklanması, içerde üretilen ürünlerden ihtiyaç fazlası olanların satışının düzenlenmesi, her türlü malın ithal veya üretiminden tüketiciye ulaşıncaya kadar ki akışını düzenleyebilmesi, ticaret yöntemlerini ve şekillerini tayin tespit edebilmesi, gerekli gördüğü hallerde bu malların ne şekil ve surette, nerelerden, hangi koşullar altında ve ne miktarlarda alınıp-satılacağını, devir, imal, tüketim ve nakledilmesini düzenleyebilmesi, sınırlandırabilmesi, her türlü malzeme, yardımcı malzemeyi depolayabilmesi, gerektiğinde ticaret kuruluşları ve birlikleri de depolamakla görevlendirebilmesi, malî kurumların verdikleri kredilerin denetlenebilmesi, sınırlandırılabilmesi, yasaklayabilmesi; ihracatı düzenlemek, içerideki malları satın almak, dağıtmak, sevk etmek konularında yetkili olduğu, dışarıdan getirilen malların gümrüklerden zamanında çekilmemesi durumunda bu malların çekilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, bedellerinin Merkez Bankası'ndaki bir hesaba yatırılması, ithal, ihraç mallarının fiyat, kâr ölçülerinin belirlenebilmesi, gerektiğinde bu mallar için prim verilebilmesi ve alınabilmesi ön görülmekte idi (madde: 18-29)¹²².

Millî Korunma Kanununa göre; mal darlığı, fiyatlarda artış yaratmak, mal depolamak veya malı yok etmek, ticarî zorunluluk ve eğilimlere aykırı olarak diğer bir malın satın alınmasını zorunlu kılmak, tekel yaratmak, hükümetin belirlediği kurallar dışında işlem yapmak yasaklanmıştır. Hükümetin gerekli gördüğü yerleri ve depoları bedeli karşılığında kiralayabilmesi; belirli malları ithal eden, ihraç eden, toptancılığı ve perakendeciliğini, nakliyeciliği veya komisyonculuğu ile uğraşan tüccarların, büyük küçük sanayicilerin birlikler kurması zorunluluğu getirebilmesi,

¹²¹ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s.4-6.

¹²² Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 6-8.

bu birlik üyelerine hukuksal sorumluluk yükletebilmesi, bu kuruluşların yönetim, denetimlerinin Ticaret ve İktisat Bakanlığınca yapılması ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması, bu birliklere üye olmayanların o bölgede ticarî faaliyette bulunmayacakları yasa da yer almıştır. (madde: 32-34). Yine bu bölüme göre, hükümetin her türlü ulaşım araçlarının, depo, ambar ve benzeri kapalı yerlerin işletilmesine, onarımına, yenilerinin yapımına karar verebilmesi, her türlü özel ulaşım araçlarının çalışmalarını düzenlemek, sınırlamak, yasaklamak, azami ulaşım ücretlerini belirlemek, bedelleri karşılığında bunları kullanmak, bu araçlarda çalışanları ücret karşılığında gerektiğinde vali ve kaymakamların yazılı emriyle ve polis zoruyla işe göndermeye yetkili olduğu; Türk bayrağı taşıyan gemilerin hükümetin izni olmadan yabancılara satılması, kiralanması, devredilmesinin yasaklandığı açıklanmıştır(madde: 35-36). Bunun yanı sıra; kişilere ait ziraat işlerinde aynı il veya sınır iller halkına uygulanabileceği, bu kişilere alacakları ücretin yarısının çalıştıran kurum ve kişilere ödenmesi, bu sorumluluktan kaçanların polis zoruyla işe gönderilmesi, ziraat araçlarının hükümet tarafından kiralanabilmesi; hükümetin gerekli gördüğü yerlerde ekimin çeşidini, oranını belirleyebilmesi, herhangi bir ürünün ekimini yasaklayabilmesi, ziraat ve hayvan yetiştirme usul ve yöntemlerini belirleyebilmesi, büyük-küçük baş hayvanların- kişisel ihtiyaç dışında- alım-satımını, devredilmesini nakledilmesini, kesimini düzenlemek, sınırlamak ve bunlara el koymağa yetkili olduğu; sahibi tarafından işletilmeyen arazilerin uygun bir bedel karşılığı işletilmesi, ziraata elverişli sekiz hektar ve daha fazla arazi sahibi olanların bu arazinin yarısına hububat ekmeğe ve ektirmeğe zorlayabilmesi, ekilen her dört hektar için bir çift öküz millî müdafaa sorumluluğu dışında tutulacaktı. Hükümetin her türlü ziraat araçlarını, makinelerini, ziraat ilaçlarını, tohumları damızlık hayvanları gerektiğinde satabilmesi, parasız veya ödünç yada kira karşılığında gereksinim duyanlara verebilmesi, çiftçiye kredi açabilmesi, ancak bu kaynakların belirlenen amaca uygun harcanması zorunluluğu getirilmişti (madde: 37-42)¹²³.

Malî hükümlerin yer aldığı dördüncü bölümde ise; bu yasanın uygulamasında kullanılacak bütçenin kaynakları ve kullanım şekli üzerinde durularak, bu sermaye ile yapılacak bütün işlerde özel hukuk kurallarının geçerli olacağı, bu sermaye

¹²³ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 10-11.

üzerinde suç işleyenler hakkında “devlet malları aleyhine suç işleyenler hakkındaki cezaî hükümlerin geçerli olduğu” sermaye hesaplarının Ziraat Bankası’nda toplanması, veznedarlık işlemlerinin bu banka tarafından yapılması, ilgili kuruluşların hesap evraklarını buraya göndermeleri, bilanço işlemlerinin düzeni, maaş ve öteki giderlerin banka tarafından ödenmesi; bu sermayeden yapılacak harcamaların “Muhasebe-i Umumiye-Arttırma, Eksiltme ve İhale Yasaları ile Divanı Muhasebat”ın denetimine bağlı olmadığı, bu yasa ile yapılacak hesapların 3460 sayılı yasa ile kurulan “Umumi Murakabe Kurulu” tarafından incelenmesi ve ilgili bakanlığın görüşüyle birlikte Başbakanlık tarafından T.B.M.M.’ne gönderilmesi ve hesapların meclis tarafından ibra edilmesi, bu yasanın uygulanmasına gerek kalmadığına karar verildiği zaman Ziraat Bankası’nın tasfiye işlemlerini başlatması ve bu işlem sonrasında oluşacak zararların Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanması öngörülmüştü (madde: 48-52)¹²⁴.

Cezaî hükümlerin yer aldığı beşinci bölümde de; yasaya uymayanlar verilecek cezalar belirlenmiş ve bu cezaların tecil edilemeyeceği, yasaya aykırı davranışların işledikleri suçlarla ilgili olarak Türk Ceza Yasasında daha ağır cezaların öngörülmesi durumunda, o hükümlerin uygulanması, görevlerini kötüye kullananlar, ihmal edenler, geciktirenler hakkında TCK’unda öngörülen cezanın iki katının uygulanması, memurlar hakkında “Memurin Muhakemat hükümlerinin uygulanması”; Adalet Bakanlığı’nın gerekli gördüğü yerlerde yiyicilikten, rüşvet alıp-vermekten, ihtilas ve zimmete para geçirmek, görevini kötüye kullanmak, alım-satıma fesat karıştırmak, devlet hariciyesine ait gizli evrakı ve şifreleri açıklamak, yalan yere tanıklık etmek gibi suçları işleyenleri yargılamak üzere Millî Korunma Mahkemelerinin kurulmasına karar verebileceği, bu mahkemelerin bulunmadığı yerlerde Bakanlığın görevlendireceği mahkemelerin bu davalara bakması ve söz konusu mahkemelerin “Meşhut Suçların Muhakeme Usulü” hakkındaki yasanın usul hükümlerini uygulayacağı ayrıca on beş güne kadar olan hapis ve 500 liraya kadar olan para cezalarının kesin olup, temyiz edilemeyeceği karara bağlanmıştı (madde: 53-68)¹²⁵.

¹²⁴ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 12-13.

¹²⁵ Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941, s. 13-16.

Tek parti yönetimi tarafından savaş döneminde uygulanan bu yasanın, çoğulcu düzene geçildikten sonra, üstelik programında sürekli olarak özel girişimi öne çıkaran ve “özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişemeyeceği, yahut yeter ve yakın kâr görmediği için girişmeyeceği” işlerin devlet tarafından yapılmasını, bu işlerin yapılması sırasında özel girişimin işletmelerini sarsmamasını, “devletin elinde bulunan ve “memlekette iş hacmini daraltan, hayatı pahalılaştıran tekel fabrikalarının, elverişli şartlarla hususi teşebbüs ve sermayeye devredilmesi” kabul eden (madde: 43, 45, 51) 8 Demokrat Parti iktidarı döneminde, üstelik cezaî yaptırımları daha da ağırlaştırılarak yürürlüğe konulmuştur¹²⁶.

D) TOPRAK MAHSULLERİ VERGİSİ

Toprak Mahsulleri Vergisi, 7 Haziran 1943 tarihinde 4429 sayılı kanun, 168 ret oyuna karşın 283 kabul oyu ile kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında toprak mahsulleri vergisi ile tarımsal gelir yeniden mükellefiyet altına alınmıştır¹²⁷.

Toprak Mahsulleri Vergisinin mali amacı, İkinci Dünya Savaşı esnasında devlet hazinesine gelir sağlamaktır. Sosyal amacı ise 1942 yılında tarım dışı kesimde uygulanan ve ileride açıklanacak olan Varlık Vergi'sinin bir uzantısı sayılabilecek bu vergiyle köylü kesimini vergilendirerek, söz konusu tepkileri bir ölçüde olsa hafifletmek olmuştur¹²⁸.

Toprak Mahsulleri Vergisi, aşarın kaldırılmasından sonra ilk kez tarıma yönelik büyük çapta bir vergi olarak önem taşıdığı ve piyasa için ticari üretim yapmayan küçük ve yoksul köylünün üzerinde çok ağır bir yük oluşturmuştur¹²⁹.

Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'na göre, vergiye tabi ürün miktarı, mısır ve çeltik dışında hububatta ölçme suretiyle, diğer ürünlerde mükelleflerin kontrol edilecek beyanlarına göre tespit edilecekti. “ölçme kolları” adı verilen birimler mahalle ve köylerdeki mükelleflerin fiilen elde etmiş oldukları mahsulleri harman

¹²⁶ Mustafa Albayrak, “*Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)*,” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:67-68-69, Cilt: XXIII, Mart-Temmuz-Kasım. <http://atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69>.

¹²⁷ 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu: 1943.

¹²⁸ Ş. Ertan Çomaklı, Fatih Koç ve Kürşad Emrah Yıldırım, “*Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi*,” Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, No: 2, 2012, ss.61-70.

¹²⁹ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**; 1908-2007, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s.85-86.

yerinde ölçmek suretiyle tespit edecekti. Miktarları beyan ile tespit edilecek mahsuller için “tahmin kolları” birimleri, bölgelerinde bulunan mahalle ve köylerde tarla, bahçe ve böcekhaneleri gezerek mükelleflerin fiilen elde edecekleri ürün miktarını tahmin ederek hazırlık cetvellerindeki beyanları kontrol etmekteydi¹³⁰.

Ölçülecek mahsullerin belirtilen yerlerden başka yere taşınması yasaktı. Harmanda mahsul hazırlandıkça köylerde ihtiyar meclisine, kaza ve şehirlerde belediyeye haber verildikten iki gün sonra ölçme kolu birimi gelmediği takdirde, harman ölçme veya belediye memuru veya muhtar veya ihtiyar meclisi azasından birinin huzurunda ölçülecekti. Eğer bunlardan biri gelip ürünü ölçmezse mükellef kendi ürününü ölçerek neticeyi ihtiyar meclisine veya şehir ve kasabalarda belediyeye bildirecekti¹³¹.

Sel ve su baskını tehdidi halinde ölçme memuru veya ihtiyar meclisine bildirilmek koşulu ile harman yeri değiştirilebilmekteydi. Ölçme kolları birimleri illerde vali, kazalarda kaymakam tarafından tayin edilecek bir ölçme memuru ile şehir ve kasabalarda belediyelerin görevlendirdikleri bir zattan ve köylerde muhtar veya ihtiyar meclisinin bir azasından oluşmaktaydı. Tahmin kolları birimleri ise vali veya kaymakam tarafından tayin edilecek bir memur ile ziraat odaları, yoksa il veya kaza merkezi belediye encümenleri tarafından ziraat erbabı arasından seçilerek bir azadan ve şehir ve belediyelerde belediyenin görevlendirdiği bir zat, köylerde ise muhtar ve ihtiyar meclisinin bir azasından meydana gelmekteydi¹³².

Verginin uygulandığı ilk yılında, verginin tarh ve tahsili hükümet için yüksek maliyetli, mükellef için de hem yorucu hem de zaman kaybettirici olmuştu. Burada asıl sorun ise, mahsulün ölçümünün tarlada ve mükellef tarafından yapılıyor olmasıydı. Devlet bunun için memur ve görevlileri ile önlem almak istemiş fakat işin ve çalışan sayının çok fazla olması nedeniyle tahsil edilen vergi gelirinin 1/3'ünden fazlası verginin maliyetine gitmiştir. Tarh edilen ile tahsil edilen vergi arasında yarı yarıya fark olması verginin toplanmasında sıkıntı yaşandığının, mükelleflerin ölçme

¹³⁰ 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu; 1943.

¹³¹ 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu; 1943

¹³² 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu; 1943.

işini yapacak memurları ürün hasat edildikten sonra kendileri istediği zaman çağırımları vergideki kaybın ve kaçakçılığın ne oranda olduğunu göstermektedir¹³³.

Tahsilâta yaşanan bu düşüklükten dolayı hükümet Toprak Mahsulleri Vergisinde değişikliğe gitmiş ve 4429 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun kabulünden 10 ay sonra yeni bir düzenlemeyi Meclis Başkanlığı'na sunmuştur. Buna bağlı olarak yeni kanun layihası 1944 tarihinde oturuma katılan 293 milletvekilinin oy birliği ile kabul edilmiştir¹³⁴.

4553 sayılı bu yeni düzenleme ile yerinde ölçme yöntemi ile tarh edilen vergi miktarı denetimli beyan usulüne geçilerek yapılmaya başlanmış ve bu durum bütün ürünler için geçerli olmuştur. Getirilen yeni düzenlemeyle ürün tahmini dört hükümet temsilcisinden, dört de yerel mahalden seçilmiş olan temsilcilerden oluşturulacak Tahmin Komisyonlarınca yapılacaktı. Tahmin önce çiftçilerin beyanları üzerine yapılacak daha sonra Takdir Komisyonları da takdirlerini aşağıda belirtilen verilere dayanarak yapacaklardı¹³⁵;

1.Mükellefin mahsul beyannamesine

2.Maliye Bakanlığı memurlarınca yapılacak inceleme ve tahkikata

3.Vergi birimlerinin beyanlarına

4.Mahal'de kurulan Vukuf Heyetleri'nin tahminlerine.

Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu 1 Ocak 1946 tarihinde 4840 Sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

E) VARLIK VERGİSİ

Varlık Vergisi önce zorunlu bir borçlanma olarak tasarlanmış, fakat Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun, yabancı tüccar ve kuruluşların zorunlu borçlanmalara dahil edilmesinin olanaksız olduğu hakkındaki açıklaması üzerine vergiye dönüştürülmüştür.

¹³³ Ertan vd., *a.g.m.*, s.65.

¹³⁴ "TBMM Zabıt Ceridesi", 1944:49.

¹³⁵ 4553 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu: 1944.

Varlık Vergisi'ne bu şekilde ulaşılmıştır. Toplumun vicdanı ve kamu finansmanı için acil finansman kaynağına olan gereksinim yasanın çıkartılmasında önemli rol oynamıştır. Kanun taslağı T.B.M.M.'de görüşülmeden önce 10 Kasım 1942 gecesi Bütçe, Adliye, Maliye ve İktisat Komisyonları üyelerin oluşturduğu geçici komisyonda, Başbakan ve Maliye Bakanı'nın da katılımıyla aralıksız olarak yedi-sekiz saat süresince görüşülmüştür. Bu görüşmeler oldukça tartışmalı geçmiştir.

Varlık Vergisi Kanun Tasarısı, 429 sandalyeli Meclis'te oylamaya sunulmuş, boş olan üç sandalye dışında, 76 milletvekili oylamaya katılmamış, geriye kalan 350 milletvekilinin kabul oyuyla kanunlaşmıştır. On yedi maddeden oluşan Varlık Vergisi Kanunu 12 Kasım 1942 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Varlık Vergisi Kanunu; verginin bir defaya mahsus olmak üzere servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınacağını belirtmekte ve vergiyi ödeyecek grupları şöyle tanımlamaktadır.

- Kazanç ve Buhran Vergileri yükümlüleri,

- Büyük çiftçiler,

- Sahip oldukları binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen yıllık gayrisafi gelir toplamı 2.500 Liradan ve arsalarının vergide kayıtlı değeri 5.000 Liradan yukarı bulunan ve bu miktarın indirilmesinden sonra artan irat ve değerlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarca kararlaştırılanlar,

- 1939 yılından beri Kazanç ve Buhran Vergileri'ne tabi bir iş ve girişimle uğraştığı halde bu kanunun yayını tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar,

- Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde, 1939 yılından beri bir defa olsa bile ticari işlemlerle aracılık ederek komisyon veyahut aracılık karşılığı para veya mal almış olanlar.

Dönemin Başbakanı Şükrü Saracoğlu kanunun amacını Meclis'teki bir konuşmasında şu şekilde açıklamıştır.

“Alelumum eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında fiivaki ihtihsal azlığının, ithalat noksanının, yanlış tedbirlerin, bilhassa doymak bilmeyen hırsın ve ihtikarın geniş hisseleri vardır. Fakat bütün bunların tesiri kadar, diğer bir vakia vardır ki o da tedavüldeki Türk parasının mütemadiyen artması ve 700 milyona çok yaklaşmış olmasıdır..... Onun için ...bütün dikkat ve ihtimamımızı bu yara üstünde toplamayı ve bir ilaç bulmayı en önde gelen vazife saydık. Bu iş için tek yol, tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir ve bu geri alış başlıca harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve yalnız bir defaya mahsus olarak alınmalıdır. Uzun tetkiklerden sonra hazırlanan bu kanun layikası başlıca üç matrahtan para toplayacaktır. Bu matrahlar ehemmiyet sırasıyla şunlardır; tüccarlar, emlak ve akar sahipleri, büyük çiftçiler.”¹³⁶

Varlık Vergisi savaş döneminde aşırı kazanç edinen mükelleflerden alınacak bir vergi olarak tanımlanmasına karşın komisyon çalışmaları sırasında hizmet erbabı ve seyyar satıcılar da yükümlüler arasına dahil edilmiştir.

Varlık Vergisi Kanunu'nun 12. maddesi verginin onbeş gün içinde ödenmesini hükme bağlamıştır. Listeler vergi dairelerinin ilan tahtalarına 18 Aralık 1942 günü asıldığından, ilk ödeme süresi 4 Ocak 1943 akşamı dolmuştur. Ayrıca aynı maddeye göre, bu süre içinde vergilerini ödememiş olan mükelleflere gecikmeli durumda ilk hafta için %1, ikinci hafta için % 2 gecikme faizi tahakkuk ettirileceği belirtilmiştir. Bu sürelerde bayram tatilleri nedeniyle biraz uzatılarak 20 Ocak 1943 akşamı sona ermiştir.

Varlık Vergisi Kanunu'nda belirtildiği üzere beş yıllık bir uygulama öngörülmüşse de, Varlık Vergisi, kabulünden on altı ay sonra, 15 Mart 1944 tarihinde T.B.M.M.'de çıkartılan 4530 sayılı Varlık Vergisi'nin Bekayasının Terkine Dair Kanun'la tasfiye edilmiştir¹³⁷.

F) TARIM İSTATİSTİKLERİ

Cumhuriyetin kurulmasının ardından ilk tarım sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayım bir anlamda kurtuluş savaşından sonra Osmanlı İmparatorluğundan kalan ilk tarım envanteri niteliğindedir. Bir sonraki sayım ise 1950 yılında yapılmıştır.

¹³⁶ T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnikat, 11 Kasım 1942.

¹³⁷ Resmi Gazete, 17 Mart 1944.

1927 Tarım sayımına dayanak oluşturan 1153 sayılı Kanun, 01.02.1930 tarihinde kabul edilen ve 8 Şubat 1930 tarih ve 1418 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1554 sayılı “İstatistik Umum Müdürlüğünün Salahiyet ve Vazifeleri Hakkında Kanun” ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Çalışmamız itibarıyla bu bölümde 1927 ve 1950 yıllarına ait tarım sayımına ilişkin verilere yer verilmiştir.

1927 Tarım Sayımı, 2 Haziran 1926 tarih ve 893 sayılı Nüfus Sayımı Kanunu ve 25 Haziran 1927 tarih ve 1153 sayılı İstatistik Kanunu uyarınca yapılmıştır. Burada ifade edilen İstatistik Kanununun tarih ve Kanun numarası, TÜİK tarafından 1970 yılında yeniden yayınlanan 1927 Yılı Tarım Sayımı yayınında 2 Haziran 1927 ve 1152 olarak yer almaktadır.

1950 Tarım Sayımının çalışmaları 1948 yılında başlatılmış olup, bu çalışmaların öncesinde 1945 yılında köy sayımı yapılmıştır. Köy sayımları 1948 ve 1949 yıllarında yinelenmiş ve köy muhtarlarından tarımsal veriler toplanmıştır. Sayım 1950 yılı Kasım ayında Muhtarlık ve Aile Anketleri olmak üzere iki bölümde uygulanmış ve ülkede bulunan 34.702 köy ve 3.406 şehir muhtarlığı sayıma tabi tutulmuştur. Her muhtarlığın sorumlu olduğu bölge hakkında muhtar ve azaları tarafından doldurulan cetveller aracılığıyla sayım uygulanmıştır. Aynı zamanda söz konusu muhtarlıkların 21.521 inde olası örnekleme yöntemiyle örnek aile sayımı da yapılmıştır. Ülke çapında bu sayıma tabi olan aile sayısı yaklaşık 270 bin düzeyindedir¹³⁸.

Aşağıdaki tablolarda Cumhuriyet döneminin 1927 yılındaki ilk tarım sayımından Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılına kadar olan dönemdeki tarım istatistikleri verilmiştir.

¹³⁸ Yurdakul Saçlı, **Türkiye’de Tarım İstatistikleri: Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, DPT Yayın No: 2792, Ankara, 2009.

Tablo 2: Ziraat Bankası Kredileri 1927-1945 (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Z.B. Kredileri	Yıllık Değişim (%)	Z.B. Kredileri Toplam Krediler Oranı (%)
1927	20,4	-0,6	21,4
1928	26,8	31,6	25,5
1929	27,2	1,4	21,4
1930	35,7	31,4	26,6
1931	34,6	-3,1	28,9
1932	33,6	-3,1	27,3
1933	34,2	-1,7	23,5
1934	32,9	-3,8	25,2
1935	31,9	-3,3	20,4
1936	35,3	10,7	20,3
1937	41,5	17,6	16,8
1938	40,6	-2,2	14,7
1939	44,6	-9,9	18,0
1940	50,7	13,7	19,0
1941	57,4	13,2	17,3
1942	66,1	15,2	15,5
1943	78,3	18,5	16,5
1944	88,3	12,8	23,1
1945	112,7	27,6	28,4

Kaynak: Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, Genişletilmiş ve Geliştirilmiş 25. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.

Tablo 3: Toprak Mülkiyetinin Dağılımı (1937)

Toprak Büyüklüğü	Toprak Sahipleri – Yüzde Olarak
12 hektardan az	37,8
12-32 hektara kadar	27,3
32-64 hektara kadar	17,5
64-320 hektara kadar	11,1
320 hektar ve daha fazla	6,0

Kaynak: Kepenek, 2012.

Tablo 4: Tarım İşletmelerinin Dağılımı (1950)

Toprak Dilimi (Dekar)	İşletme Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	İşletme Başına Ortalama Toprak Miktarı (Dekar)
1-50	61,7	18,9	25
51-100	21,8	18,8	71
101-200	10,5	19,1	150
201-500	4,4	16,9	317
501-	1,6	26,3	1.357,4
Toplam	100,0	100,0	--
Miktar (bin)	2.512,8	20.750,6	--

Kaynak: Mustafa Keten, Tarım İşletmelerinin Yapısı, Ankara, s.76.

Tablo 5: Başlıca Tarımsal Girdilerin Sayısal Gelişimi (1945-1950)

	İşlenen Alan Bin Hektar	Artış Oranı (%)	Traktör Sayısı	Artış Oranı (%)	Tarımsal Kredi (Milyon TL)	Artış Oranı (%)
1945	12.664	--	1.156	--	113	--
1946	13.093	3,4	1.356	17,3	176	55,8
1947	13.575	3,7	1.556	14,7	243	38,1
1948	13.900	2,4	1.756	12,9	236	-2,9
1949	13.264	4,6	9.170	422,2	337	42,8
1950	14.542	9,6	16.585	80,9	412	22,3

Kaynak: Kepenek, 2012.

İKİNCİ BÖLÜM

A) DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞUNA GÖTÜREN SEBEPLER

1.C.H.P. İçinde Muhalefet

Demokrat Parti'nin oluşumuna neden olan rejim içi muhalefet, yeni demokrasi akımına uygun olarak, 1945 ortalarında iyice ortaya çıkmıştı. 21 Mayıs'ta başlayan bütçe görüşmeleri mecliste şiddetli bir muhalefetin varlığını göstermişti. Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi konuşmacılar, hükümete şiddetle karşı çıkmışlar ve tek parti döneminin alışık olmadığı bir sertlikle hükümeti eleştirmişlerdi. Eleştiriler, her şeyden önce şu noktalarda toplanıyordu; bütçe açığı dolayısıyla artan devlet borçları, ölçsüz emisyon, hayat pahalılığı, dar gelirlilerin ve özellikle memurların acı durumu, vurgunculuk, karaborsa, vergi sisteminin verimsizlik ve adaletsizliği. Muhalifler ısrarla artık yeni bir hayat görüşünün idareye egemen olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Nihayet, 29 Mayıs'ta yapılan bütçe oylamasında, 368 lehte oya karşı beş kişi aleyhte oy kullandı. Bunların arasında D.P.'nin dört kurucusu da bulunmaktaydı¹³⁹.

2.Toprak Kanunu'na Muhalefet

Toprak reformu çalışmaları aslında 1933 yıllarında ele alınmağa başlanmış bir konudur. Ancak o yıllarda bir çözüme varılamamıştır¹⁴⁰. Bunun başlıca sebebi kanunun köklü değişiklik ve çalışmaları gerektirmesi ile tasarının ilgili olmayan bakanlığın hazırlaması dolayısıyla bazı eksikliklerin bulunması gösterilebilir.

Ocak 1945'de komisyona verilen tasarının güttüğü a-maç, topraksız çiftçiye veya az topraklı çiftçiye toprak verilmesi, arazilerin sayılı ellerde toplanıp aşırı derecede büyümelerini önlemek olduğu kadar aşırı küçülüp bölünmelerini de önlemektir.

Komasyon çalışmalarının bitimine doğru hükümetin müdahale ile tasarının 176. maddesi değiştirilmiştir.

¹³⁹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s.9.

¹⁴⁰ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, İstanbul, Tekin Yayınları, C.1, 1982, s.353.

Toprak Kanunu Tasarısı hakkında meclis görüşmeleri başladığında meclis üyeleri iki gruba ayrılmıştır. Tasarının lehinde olanlar, konuya sosyal-entellüktüel açıdan bakan asker-sivil-bürokrat kökenli üyelerdir. Tasarının 17. maddesi dışında toprak reformuna karşı olmayan diğer grup ise büyük toprak sahipleri ve bazı sivil bürokratlardan oluşmuştur. Muhalif Milletvekilleri tasarının 17. maddesini eleştirirken; toprağın bölünmesi yerine ziraat yöntemlerinin geliştirilmesini savunuyorlardı. Bunlara göre mülkiyet hakkı Anayasa ve Medeni Kanun tarafından garanti altına alındığından, şahsi mülkler yerine, devlet toprağı kendi topraklarından dağıtmalıydı. O zamana kadar meclis görüşmelerinde genellikle söz konusu olmayan Adnan Menderes tasarı hakkında uzun bir konuşma yaparken hükümete etkili eleştirilerde bulunmuştur¹⁴¹.

Tasarı aleyhinde Emin Sazak, Refik Koraltan, Naci Eldeniz ve Damar Arıkoğlu söz almışlardır.

Refik KORALTAN: BMM'nin müzakere konusu olan kanun tasarısıyla köklerini tarihin derinliklerinden alan büyük davalardan birine el koymuş bulunduğunu kaydederek maksadın bu topraklarda oturan yurt çocuklarının hepsine çalışmak, refah ve saadet içinde yaşamak kolaylıklarını vermek olduğunu, bu kadar geniş bir mana taşıyan bir meseleye taraftar olmamanın mümkün olamayacağını söyleyerek ancak, demiştir: her şeyden önce kimlere ve nerelerde toprak verileceğinin bilinmesi lazımdır. Bu bilinmediği takdirde toprağı olacaklarla, toprak verecekler bu durumdan müteessir olurlar. Ve bu halden zirai istihsal müteessir olur.

Hatip anlaşılmamış bir durumda her gün toprağından bir parça alınacağı endişesi altında kalacak, çiftçinin, istihsal sahasında verimli ve faydalı bir unsur olmasını beklemenin güç bir iş olduğunu söylüyordu, verilecek toprak miktarının anlaşılmasının ve ondan sonra da bunun ne suretle karşılanması lazım geleceğinin bilinmesi gerektiği noktasında durmuş ve bu mevzuda hukuk kaidelerine kıskançlıkla bağlı kalınması lazım geldiğinde ısrar etmiştir¹⁴².

¹⁴¹ Hasan Buran, **Türkiye'de Çok Partili Demokratik Hayata Geçiş (1945-1950)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, s.57.

¹⁴² Toprak Kanunu Tasarısı Görüşmeleri, 14.5.1945, **Ayın Tarihi Dergisi**, Sayı :138, s.33-34.

Emin SAZAK: Tasarının hazırlanmasında ve komisyonda tetkiki esnasında hakim olan hissi işitmeye ve çiftçinin toprağı verimli kılmak için sarf ettiği mesaiyi anlatarak Tarım Bakanlığı'nın çiftçinin kendisinden beklediğı irşat ve alakayı göstermediğini, bu bakanlığın yapması lazım gelen başka çok işleri olduğunu söylemiş ve tasarıda toprağına sahip kılınmak istenenler arasına toprak amelesinin alınmasına taraftar olmadığını bildirmiştir. Emin Sazak, bundan sonra kombinalar işine de temas eylemiş ve bunların istihsal kudretinin çiftçiyi tehdit eden bir vaziyet almasından duyduğu endişeleri anlatmıştır.

Damar ARIKOĞLU (Seyhan): Toprakla uğraşmanın büyük zerki kadar güçlüğü ve dertlerini anlatmış, tasarının 16. ve 17. maddeleri arasındaki tezada işaret ederek 16. madde orta ziraat çalışmasına müsaade ettiği halde 17. maddenin bunu kökünden kaldırdığını, orta çalışmanın verimi fazla teknik ve makine ile çalışma ziraatı demek olduğunu ve bu çalışmanın bol istihsal bakımından olduğu kadar milli savunma bakımından da önemli bulunduğunu söylemiş ve tasarının yalnız mahsurlu hükümleri üzerindeki düşüncelerini izah eylemiştir¹⁴³.

3.Dörtlü Takrir

Dörtlü Takrir, Türk siyasi tarihindeki önemli dönüm noktalarından birisidir. Zira bu adım, Türkiye'nin çok partili siyasi yaşama geçmesindeki ilk adım olarak kabul edilmektedir. Amacı ve mahiyeti itibarıyla bu adımın Türkiye'de demokrasinin ilerlemesi adına yapmış olduğu katkının göz ardı edilebilmesi mümkün değil ise de, 'Dörtlü Takrir'in çok partili siyasi yaşama geçmekten ziyade, Demokrat Parti'nin kurulmasına öncülük ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu çalışmada kısaca değinilecek olan, ele alınan süreç içerisinde Milli Kalkınma Partisi'nin varlığı ve yaşadıkları bu farkı açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

7 Haziran 1945 tarihinde CHP'li dört milletvekili, parti meclis gurubunda açık olarak görüşülmek üzere, meclis grubu başkanlığına bir takrir (önerge) vermişlerdir. Bu önergeyi veren isimler; İzmir milletvekili Celal Bayar, İçel milletvekili Refik Koraltan, Aydın milletvekili Adnan Menderes ve Kars milletvekili

¹⁴³ Toprak Tasarısı Meclis Görüşmeleri, 15 Mayıs, **Aynı Tarihi Dergisi**, Mayıs 1945, Sayı 138, s.35.

Fuat Köprülü olmuşlardır. Bu önerge, bu dört isim tarafından imzalanmış ve Türk siyasi tarihinde ‘Dörtlü Takrir’ olarak yer almıştır¹⁴⁴.

Bu önerge, özgürlükleri kısıtlayan rejimi daha fazla sürdürmenin doğru olmayacağı, anayasal hak ve özgürlüklerin tanınması gerektiği¹⁴⁵ üzerinde durmuş ve en nihayetinde “memlekette demokratik usullerin daha geniş şekilde tatbikine geçilmesi”¹⁴⁶ amacını taşımıştır.

İçerik bakımından ise, önerge, yukarıda zikredilen dört milletvekilinin imzaları ile şu şekilde kaleme alınmıştır¹⁴⁷;

“Daha kuruluşundan beri, Türkiye Cumhuriyeti’nin ve CHP’nin en esaslı umdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine tamamıyla tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların bütün memlekette ve bilhassa partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaatlerdir ki milletçe özlenen bu amacın gerçekleştirilmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri partimizin meclis grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik.

Atatürk’ün ölmez adına bağlı olan mukaddes Kurtuluş savaşımızdan doğan Türkiye Cumhuriyeti ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile dünyanın belki en demokratik anayasasını meydana getirmiş ve bu sayede gerek ferdi hürriyetleri gerek milli murakabeyi en geniş surette dağlamak imkânlarını vermiştir.

Memleketi Ortaçağdan kalma bir takım zararlı müesseselerden koruyabilmek ve irticayı kırmak maksadıyla 1925’ten sonraki yıllarda siyasi hürriyetlerin bazı takyitlere uğratıldığını biliyoruz. Lâkin Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Teşkilat-ı Esasiye Kanununun, demokratik ruhuna daima sadık kalmış ve cumhuriyetin kurucusu Büyük Atatürk bunu tamamıyla demokratik bir şekle ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmamıştır.

¹⁴⁴ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950–1957)”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 40, Kasım 2007, s. 549.

¹⁴⁵ Murat Pıçak, “Türkiye’nin Çok Partili Parleментар Sistemine Geçiş Sürecinde Siyasi Partilerin Ekonomi Politikaları,” Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 25, Temmuz–Ağustos 2011, s. 4.

¹⁴⁶ Osman Akandere, Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak **Dörtlü Takrir’in**” **Amacı ve Mahiyeti**, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Osman%AKANDERE/5-28.pdf s. 9. (Erişim: 05.05.2013)

¹⁴⁷ Akandere, **a.g.e.**, s.23-24.

Burada izaha lüzum görmediğimiz türlü sebeplerden dolayı muvaffakiyetsizlikle neticelenen Serbest Fırka tecrübesi bu maksatla yapılmış bir harekettir. Bu talihsiz tecrübenin uyandırdığı tepkiler neticesinde siyasi hürriyetlerin yeni bir takım tahditlere uğratıldığı inkâr edilemez. Bununla beraber cumhuriyet idaresinin her şeye rağmen demokratik tekâmül yolunda ilerlediğini gösteren teşebbüslerde vardır. Büyük Millet Meclisi seçimlerinde, müstakil mebuslara gittikçe daha artacak nispette yer ayrılması tecrübesini buna bir delil olarak zikredebiliriz.

İkinci Dünya Savaşı'nın belirmeye başlaması ve harp tehlikesinin memleketimizi daimi bir tehdit altında bulundurması pek tabii olarak siyasi hürriyetleri bir kat daha tahdide sebep olmuş ve bu suretle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmıştı. Gerçi CHP içinde ayrıca bir müstakil grup teşkili millî murakabede tek parti usulünden doğan zararların karşılanması yolunda bir tecrübe olmakla beraber kuruluşundaki gayritabîlik dolayısıyla bundan da müspet bir netice alınmadığını görüyoruz.

Bütün dünyada, hürriyet ve demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazandığı demokratik hürriyetlere riayet prensibinin milletlerarası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde, memleketimizde de Cumhurbaşkanından en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez.

Uzun asırlardan beri müstakil bir devlet olarak yaşayan Türkiye'de hatta okuyup yazma bilmeyen vatandaşların bile siyasi hürriyetlerini şuurla kullanacak bir seviyede buldukları inkâr kabul edilmez bir hakikattir. Okuyup yazma bilmeyen köylüler arasında bile dünyanın en değerli idare ve siyaset adamlarını yetiştirmiş olan milletimizin bilhassa cumhuriyet idaresinin kuruluşundan beri yapılan hamleler neticesinde bundan 20 yıl evveline nispetle çok yüksek bir seviyeye erişmiş bulunduğu övünülecek bir gerçektir.

İşte bir taraftan iç hayatımızdaki bu mesut tekâmülün yarattığı siyasî olgunluk, diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumî şartları daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzda hâkim olan demokratik ruhu, bugünkü siyasî hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevk etmiş bulunuyor. Bunun bir an evvel gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle hülâsa ediyoruz:

1) Milli hâkimiyetin en tabiî neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesinin anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamıyla uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması.

2) Yurttaşların siyasî hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilât-ı Esasiye Kanunumuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânlarının sağlanması.

3) Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamıyla uygun bir şekilde yeniden tanzimi.

Muhterem milletvekilleri arkadaşlarımızın, yüksek tasviplerine sunduğumuz bu teklifimizle, daha ilk kuruluşundan beri millî hâkimiyet gayesine erişmeyi, onu gerçekleştirmeyi hedef tutan CHP'nin ve bütün Türk Milletinin yüksek arzularına tercüman olduğumuza, Atatürk'ün idealine sadık kaldığımızı inanmış bulunuyoruz.

Cumhurbaşkanımızın 19 Mayıs 1945 tarihli nutuklarında: “Siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceği hakkındaki fikirleri”, bu teklifimizin vakitsiz ve yersiz olmadığı hakkındaki inancımızı büsbütün kuvvetlendirmiştir.

Milletimizin bütün kuvvet ve iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi Parti Grubu arkadaşlarımızın Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk Milletine dünya demokrasileri arasında şerefli bir mevki sağlayacak olan bu teklifi, kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi telakki edeceklerinden asla şüphe etmediğimizi bir defa daha tekrar eder ve takririmizin açık oturumda müzakeresini saygılarımızla rica ederiz.”

Yaşanan süreçte, hem dünyadaki hem de Türkiye'deki genel tabloyu ortaya koyan ve bu bağlamda “vakitsiz ve yersiz” olmadığı düşünülen bu önerge, 12 Haziran 1945'te parti meclis grubunca reddedilmiştir.

Önergenin bu reddedişi, önergeyi imzalayan milletvekilleri ile parti arasındaki bağın zayıflamasına neden olmuş ve ardından bu bağ kopmuştur: 21 Eylül tarihinde Menderes, Koraltan ve Köprülü partiden çıkarılmışlardır/ihraç edilmişlerdir. Bayar ise, 1 Aralık'ta istifa etmiştir.

Bu kopma, bu dört ismin öncülüğünde kurulacak olan Demokrat Parti'nin siyasi yaşama adım atmasını sağlayacak olan ilk etmen olacaktır.

İkinci etmen ise kuşkusuz, önergede de belirtildiği üzere, dünya genelinde yaşanan gelişmelerdir. 1945 senesi çevrenin de iktidar adayı olarak örgütlenmesi için uygun koşulların oluştuğu bir dönemdi. Demokratik ülkelerin zaferiyle sonuçlanan 2. Dünya Savaşı'nın siyasi demokrasilerin cazibesini artırması, yönetici elit arasındaki bölünmenin halkı kendisinden destek alınacak alternatif güç haline getirmesi, tek partili yılların ekonomik, toplumsal ve siyasi sorunları altında bunalan toplumun sıkıntılarını ifade edebileceği bir kanal arayışı Demokrat Parti'nin kurulmasındaki önemli çevresel avantajlar ve faktörlerdi¹⁴⁸.

Bunun bu gelişmelerin ve etmenlerin neticesinde, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuş ve Türk siyasi tarihi yeni bir döneme girmiştir.

B) DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU

7 Ocak 1946 günü Demokrat Parti, Celal Bayar'ın liderliği altında resmen kurulmuştur. TCF ve SCF gibi Demokrat Parti de doğrudan doğruya Millet Meclisi'nin içinden koparak meydana gelmiştir. Bir diğer deyişle ilk olarak halk içinde gelişen bir hareketten doğmamıştır¹⁴⁹. Kongar'a göre Demokrat Parti'yi kuranlar çok partili rejime inanmamaktadır ve bu durum bir tezatın göstergesidir¹⁵⁰.

CHP içinden çıkmış bir grup olmasına rağmen halk, partiye ilgi duymuştur. Halk bu partiye "Demirkırat" ismini takmıştır¹⁵¹.

Aslında yeni kurulan bu muhalefet partinin ismi kurulmadan önce gündemde yer bulmuştur. Basın yeni partinin adı için; "Demokrat Halk Partisi", "Kemalist Demokrat Parti", "Köylü ve Çiftçi Partisi", "Milli Demokrat Parti" ve "Demokrat Parti" gibi isimler üzerinde durulduğunu yazmıştır.

¹⁴⁸ Atacan Şahin, **Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları**, Siyasal İletişim Enstitüsü, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/1946secimleri.pdf> s. 3. (Erişim: 12.05.2013)

¹⁴⁹ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, Üçüncü Baskı, 2008, s.256.

¹⁵⁰ Emre Kongar, **Tarihimize Yüzleşmek**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006, s.192.

¹⁵¹ O dönemde halk arasında demokrat kelimesi pek bilinen bir kelime değildir. Demokrasi rejimi gibi demokrat kelimesi de halka yabancıydı. Halk, kısa zamanda bunu kendi diline çevirmiştir. Köy kahvelerinde demokrat yerine Demirkırat denmeye başlanmıştır. Demokrat Parti'den söz edilirken Demirkırat Partisi denilmiştir.

DP, CHP'ye göre üye yapısıyla daha genç, daha az bürokratik, daha fazla sanayici, tüccar, büyük toprak sahibi ve serbest meslek sahiplerinden oluşmuş bir partiydi. Demokrat Parti'ye göre demokrasi, ulusal irade ve bürokrasi ile ilgili temel maddeler şunlar olmuştur¹⁵²:

Madde 3. - Partimiz, demokrasiyi, millî menfaate ve insanlık haysiyetine en uygun bir prensip olarak tanır ve Türk milletinin siyasî olgunluğuna inanır.

Madde 4. - Geniş ve ileri manasıyla demokrasi, bütün devlet faaliyetlerinde millî iradeyi ve halkın menfaatini hâkim kılmak, yurttaşın ferdî ve içtimaî bütün hak ve hürriyetlerine sahip olmasını gerçekleştirmek, yurttaşlar arasında hukuk eşitliğini, karşılıklı sevgi ve saygıyı ve iktisadî menfaatlerde ahengi sağlamaktır.

Madde 9. - Millî iradenin tam tecellisi, seçimlerin her türlü müdahaleden uzak ve serbest olarak gizli rey ile yapılmasına ve siyasî partilerin eşit haklara sahip bulunmasına bağlıdır. Seçimlerin serbestliğini bozacak hareketleri, millî hakimiyete karşı işlenmiş bir suç addederiz.

Madde 10. - Milletvekilliği seçimlerinin tek dereceli olmasını, seçim kanunumuzda, bu esasa göre ve yurttaşın seçme ve seçilme haklarını daha geniş emniyet altına almak maksadıyla, değişiklikler yapılmasını lüzumlu görmekteyiz.

Madde 19. - işlerimizde, hükümeti ve teşkilatını, halkın dışında ve üstünde bir varlık değil, sadece, halk tarafından amme vazifesi ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı saymak, esaslı bir prensibimizdir. İyi bir idarenin gayesi, devletle bütün muamele ve münasebetlerinde, yurttaşta tam bir emniyet verebilmektir. Memurlara verilen kanunî salâhiyetlerin, idarî otorite temini bahanesiyle, keyfî olarak kullanılması temayülleri önlemeyi vazife edineceğiz. [...]

Madde 23. - [...] Memurların, her şeyden evvel, halka hizmet duygusu taşımaları, vazife ve mesuliyet hislerine bağlı ve ehliyet ve ihtisas sahibi olmaları şarttır. [...]

“DP, CHP'nin iki parmak sağındaydı. Programlarına bakıldığında Demokratlar siyasal yelpazenin sağına oturuyorlardı. DP'nin iki temel hedefi vardı:

¹⁵² **Demokrat Parti Programı**, 1946.

ekonomide liberalizm, siyasette de demokrasi...Parti programı her alanda daha serbest bir düzen ve kitlelere de refah vaat ediyordu”¹⁵³. Yeni kurulan DP, daha örgütlenmeden CHP, seçimlere gitme kararı almış ve 21 Temmuz 1946 seçimleri için geriye sayım başlamıştır.

C) MARSHALL YARDIMI

Avrupa 2.Dünya Savaşı’ndan yıpranarak çıkmıştır. Bu nedenle A.B.D. Avrupa devletlerinin kalkınmasını sağlamak için bir kalkınma programı takip edilmesi gerektiğini duymuştu. Dışişleri Bakanı Marshall 5 Haziran 1947 de Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada “Avrupa’da gelecek 3-4 senelik, yabancı memleketlerden ve özellikle A.B.D’den ithal edeceği yiyecek ve diğer esaslı maddeler ihtiyacı bugünkünden çok fazladır. Avrupa’nın önemli bir ek yardıma ihtiyacı vardır. Aksi halde iktisadi, içtimai ve siyasi çok vahim bir yıkıntıya maruz kalacaktır” diyordu¹⁵⁴. Bu konuşmalardan anlaşıldığı gibi Marshall, Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istemişti. 1947 Temmuzunda Paris’te 16 Avrupa devletinin katıldığı bir toplantı yapılmış, Avrupa ekonomik işbirliğinin temelleri atılmış ve ihtiyaçlarını gösteren ortak bir rapor hazırlanmıştır.

Yardımanın yapılacağı ülkeler belirtilmemişti. Yardım Sovyetler Birliğini’de kapsamasına rağmen Stalin bunu reddetmiştir. Kominform’u kuran Stalin, Marshall planına karşı mücadele etmeye başlamıştır.

1947 deki Marshall planının ilanı Türkiye’nin bu yardımdan nasıl yararlanacağına dair problemleri de beraberinde getirmiştir. Marshall Yardımı Türkiye’ye özel bir yer ayırmıyordu. Çünkü Amerikalı uzmanlar Truman Doktrini ile Türkiye’nin acil yardım ihtiyaçlarının karşılandığına inanıyorlardı. General L. Oliver Komisyonunun Türkiye'nin acil ihtiyaçlarını içeren gönderdiği rapora göre, Türk ekonomisi sağlıklıydı¹⁵⁵. Komisyona göre Türkiye 5 yıl daha askeri yardım alacaktı. Ondan sonra Türkler büyük ölçüde kendi kendine yeterli hale gelebilecekti. Amerikan danışmanların vardığı sonuca göre Türkiye’nin ekonomik gelişmesinin

¹⁵³ Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, **Demirkırat**, İstanbul, Doğan Kitap, Ondördüncü Baskı, 2007, s.28

¹⁵⁴ Ricard Robinson, **The First Turkish Republic**, Massachusett, 1963, p.179.

¹⁵⁵ Harrison a.g.e., s.31.

düşük düzeyde olmasının ışığı altında, yatırımların yüksek oranı kapasiteyi artıracak ve enflasyona yol açacaktı. Bu nedenle Türkiye uluslararası kredi kurumlarına borçlanarak sınıai ihtiyaçlarını karşılayabilecekti.

Bu şartlar altında A.B.D. Marshall Planında Türkiye'ye çok az yer verilmiştir. Türkiye'nin ekonomisi savaş esnasında fiziksel zarardan kurtulmuştu. Bu nedenle Türkiye'nin zirai ürün ve yeraltı zenginlikleriyle Avrupa'nın restoresini sağlayabileceğini Amerikalı uzmanlar düşünmüştü. Bundan dolayı Türkiye için önemli olan tarlalar da üretimi artıracak makinaların dağıtılmasıydı. Türkiye'nin sınırlı dövizine rağmen, A.B.D. bu araçların Türkiye'ye kiralama ile verilmesini kararlaştırmıştı.

A.B.D'nin uzun vadeli kredi ve ekonomik yardım düzeyi oldukça düşüktü. Özellikle yardımın büyük bir kısmı Avrupa'ya ayrılmıştı. Bundan başka, hızlı ekonomik gelişme için iç baskılar büyümekte idi. Politik sistem tek partiden çok partiye geçiyordu. Ekonomik gelişmeye politik başarının göstergesi olarak bakılıyordu.

Türk Hükümeti, Marshall Yardımından daha fazla yararlanmak için Paris ve Washington'a bir heyet gönderdi. Türkiye yardım dışında kalamazdı. Türk heyeti ekonomik kalkınma için istediği 615 milyon dolar (5 yıllık kalkınma planında öngörülen) elde edememiştir. Truman Doktrininden de düşük seviyede yararlanmış olan Türkiye bu durumdan memnun olmamıştır. Artık yardım konusu politik bir kriter dönüşmüştür ve gerçekte Türkiye ekonomik yardıma layıktı. Çünkü Sovyetlere karşı bir uç nokta olarak hizmet ediyordu. Heyet, Türkiye'nin ağır savunma yüküne de dikkat çekti ve A.B.D. Türk görüşlerini dikkate alarak yardımı genişletti¹⁵⁶.

Türkiye için Marshall Yardımının amacı ziraatı geliştirmek içindi. 1948-1952 arası yardım 300 milyon dolar civarındaydı. Bu yardımın % 60'ı zirai alana yatırıldı ve zirai ürün artışı sürekli yükseldi. Türkiye önemli tarım ürünü ihraç eden ülke haline geldi. Türk gayri saf hasılası 5 yıl içinde % 45 arttı. Zirai ürünler farklılaştı. Zirai ürünler için makina ithal edildi. Bu gelişmeler Türk ziraatını ve askeriyesinin makineleşmesi yeni ihtiyaçları doğurdu. Bunun başlıca nedeni petroldü.

¹⁵⁶ Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, SBF Yayınları, Ankara, 1979, s.53.

D) TRUMAN DOKTRİNİ

Truman Doktrini, Türkiye'nin temel destekleyicisi olarak A.B.D'nin resmi doğuşunu tanımladı. Türkiye'nin durumunun sağlamlığına rağmen, 1947 başlarında İngiltere Türkiye'deki baş rolünü terkettiği zaman A.B.D'nin bu rolü almasında çok az bir istek, vardı. İngiltere Türkiye ve Yunanistan'a yardım edemeyeceğini belirtmiş, fakat Batı Dünyasının savunması bakımından bu iki devletin bağımsızlığının önemli olduğunu, A.B.D' ye bildirmişti. Bu A.B.D' nin Ortadoğu'da aktif hale gelmesi demektir. Eğer Yunanistan Komünist bir yönetim altına girerse, bu Türkiye'yi de tehdit edecekti. Aynı zamanda İtalya, Yunanistan ve Yugoslavya'nın tehdidi altına girebilirdi. Böylece Batı Avrupa komünist tehdit altına düşebilirdi.

Bu durum karşısında 12 Mart 1947'de Truman Doktrini ilan edilmiştir. Bu A.B.D'nin dış politikasında yeni bir dönemdir. Bu mesaj da "Amerikan dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından sarfedilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım" diyen Truman Kongre'den Hükümete, 1- Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapmak, 2- Bu devletlerin isteği üzerine her ikisine de sivil ve askeri personel göndermek ve seçilecek Türk ve Yunan personelinin de A.B.D.'de yetiştirilmesini sağlamak yetkisinin verilmesini istemektedir¹⁵⁷. Bu 22 Mayıs'ta Başkana tanınan yetki ile yürürlüğe girmiştir.

Yardımanın kapsamı konusunda Amerika ile Türkiye arasında görüşmeler başlar.12 Temmuz 1947'de Ankara'da Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında anlaşma imza edilir¹⁵⁸. Bu anlaşma Türk—A.B.D. ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcıdır.

Truman Doktrini Türkiye'nin güvenlik arayışlarının birinci evresini tamamlamıştır. Sovyetlere karşı A.B.D. yardımı sağlanmış, ancak bazı meseleler muallakta kalmıştı. Yardım süresi belirtilmemişti. Milletlerarası ortamda ılımlı bir gidiş olursa yardım kesilebilirdi. Truman Doktrininin Türk dış politikasına etkisi

¹⁵⁷ Lord Ismay, **NATO'da İlk Beş Sene**, Ankara, 1956, s.6.

¹⁵⁸ Harris, **a.g.e.**, s.28.

Türkiye'nin Filistin meselesindeki tutumunu da etkiliyecektir¹⁵⁹. A.B.D. etkisinde kalarak bu konuda tutum değiştirecektir.

E) DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARA GELİŞİ

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler öncesinde hem CHP hem de Demokrat Parti seçim propagandalarını ülke genelinde yürütmüşlerdir. Böylelikle ilk kez politikacılar seçmenlerin ayağına gidip oy istemişlerdir. Bu ise Türkiye'deki seçmenler için yeni ve farklı bir durumdur. Politikacıların uygulamaya başladıkları bu yeni anlayış aslında Türk halkının reaya olmaktan çıkıp vatandaş olarak kabul edildiğinin somut bir göstergesi olarak telakki edilebilir. Şöyle ki; cumhuriyetin kurulmasından 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar geçen sürede yapılan seçimlerde, politikacıların halkın sorunlarını ve ihtiyaçlarını yerinde görmelerini sağlayacak böyle bir teşebbüste bulunmadıklarım söylemek yanlış olmayacaktır. Buna ilave olarak mevcut tek parti yönetiminden dolayı da böyle bir uygulamaya ihtiyaç duyulmadığı da söz konusu edilebilir. Mevcut tek parti uygulamasından dolayı insanların seçimlerde oy kullanma noktasında, siyasi partiler arasında tercihte bulunma durumlarının da bulunmadığı görülmektedir.

1950 yılında yapılan seçimlerde, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 8.905.743 kayıtlı seçmenden 7.953.085 kişi oy kullanmıştır. Genel seçimlere katılım oranı %89.3 olarak rekor bir seviyeye ulaşmıştır. Oyların 4.391.694'ünü alan Demokrat Parti %46 oy alarak mecliste 416 milletvekilliği elde etmiştir. Oyların 3.148.626'sını alan CHP %39.6 oy oranına sahip olmasına rağmen mecliste sadece 69 milletvekilliği elde edebilmiştir. Bağımsızlar ise 44.537 oy alarak %0.6 oy oranına karşılık mecliste 1 milletvekili ile temsil edilmiştir. Milletvekili sayılarının dağılımındaki bu durumun nedeni ise yürürlükte olan seçim kanunudur. Yürürlükte olan seçim kanunu, nispi çoğunluk sistemini kabul etmekteydi. Bu durum ise aslında seçmenlerin siyasi tercihlerini objektif bir biçimde yansıtmaktan uzaktı. Yukarıda da görüldüğü gibi CHP ile DP'nin oyları arasındaki fark ile mecliste sahip oldukları milletvekillikleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında inkâr edilemeyecek bir adaletsizlik olduğu görülmektedir. Bu tablonun ortaya çıkmasında en önemli etken ise yine CHP'nin 1946 seçimlerinden önce statükocu bir anlayışla seçim sistemini

¹⁵⁹ Harris, a.g.e., s.28.

düzenlemesidir. Adnan Menderes bu durumu " *Ebu Cehil gibi, kazdıkları kuyuya düştüler*"¹⁶⁰ sözleriyle ifade etmiştir.

15 Mayıs 1950 sabahı elde edilen bu sonuçlara göre Demokrat Parti 27 yıllık CHP iktidarını sandıkta deviriyor ve Türkiye'de yeni bir dönem başlıyordu. Seçimler oldukça sakin geçmiş sadece, "*seçimden iki gün sonra Birecik ve Kilis'te; CHP'lilerle DP'liler arasında çıkan çatışmalarda üç kişi öldü, yedi kişi de yaralanmıştır.*"¹⁶¹.

Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimin sonuçları uluslar arası alanda da yakından takip edilmiştir. Özellikle Amerika'da seçimlerin olaysız geçmesi ve hükümetin demokratik usullere uygun bir biçimde el değiştirmesi, Türkiye'ye karşı olumlu bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. İç basında Vatan gazetesi 26 Mayıs 1950 tarihli baskısında Tarık Zafer Tunaya'nın "... *şimdiye kadar hep Avrupa baskısı veya baskıya tepki olarak girişilen hareketlere mukabil; bu hareket sakin ve vakur bir inkılap mahiyetini taşımaktadır*" şeklindeki yorumuna yer vermektedir. Dış basında İse " *New York Times'in 17 Mayıs 1950 tarihli 'Türkiye Demokrasiye Oy Verdi' başlıklı makalesinde;*

... *Netice üzerinde iktisadi şartların, hayat pahalılığının ve halkın yüzde seksenini teşkil eden köylünün çektiği sıkıntıların âmil olduğu muhakkaktır.*"¹⁶² yorumunda bulunarak 1950 seçimlerinin sonuçlarının arkasında yatan sosyal unsurlara vurgu yapılmıştır.

Demokrat Parti milletvekilleri toplumun çok farklı kesimlerini temsil etmekteydi. Bu konuda Metin Toker¹⁶³, "*denilebilir ki 1950-54 Meclisinin DP Grubu başlıca dört çeşit milletvekilinden oluşuyordu. Bunlardan ilki, bir önceki Meclisten gelenler ...İkincisi, 1946-50 arasında bölgelerinde çetin demokrasi mücadelesi vermiş, kendilerine çok baskı yapılan, zaferi dişleri turnaklarıyla kazanan yerel yöneticiler... üçüncü takım, o yörenin iyi okumuş, iyi yetişmiş, dil ve dünya bilen gençleri... bazıları ise listelere rastlantıyla, nasıl olduğu bilinmeksizin girmişlerdi*" diyerek Demokrat Parti'nin kendi içinde homojen olmayan yapısını gözler önüne sermektedir.

¹⁶⁰ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Phoenix, Ankara, 2004, s.173.

¹⁶¹ Albayrak, **a.g.e.**, s.169.

¹⁶² Albayrak, **a.g.e.**, s.175.

¹⁶³ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara, s.27.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A) TEK PARTİLİ DÖNEMDE TARIM POLİTİKALARI

İç ticarete ekonominin tarım yönünde popüler olduğu ve tarımın ekonomide ağırlıklı olarak yer kapladığı yıllar 1923-1929 yılları arası olmuştur. Bu döneme kadar; Osmanlı tarım sisteminde var olan, çiftçinin devlete ödediği aşar vergisi, 1925 yılında kaldırılmıştır. ‘ *Aşarın kaldırılmasıyla yeni kurulan devletin de en büyük gelir kaynağı olan vergi kaybının giderilmesi için, dönemin en temel ihtiyaçlarından olan gazyığı ve şeker dolaylı zam getirilmiştir*¹⁶⁴. Devlet bu dönemde tarımsal alanda kalkınmaları destekleyecek mekanizmaları kurmuştur. Örneğin, örnek çiftlikler, tarım okulları ve istasyonları kurup, buralarda modern tarım alet ve makinelerini kullanarak çiftçiye örnek model olma amacı doğrultusunda hareket edilmiş, diğer yandan da ziraat bakanlığı aracılığıyla tarım makineleri ithal edilip çiftçiye kredi ile satılmıştır. Ayrıca tarım alet ve yedek parçalarından gümrük vergisi alınmamış, makinelerde kullanılan araçlarda akaryakıt vergisi alınmamıştır.

Devletin modern tarıma geçiş için sağladığı imkânlardan yararlananlar, yalnızca büyük çiftçiler olmuştur. Bu dönemde çiftçiyi tarihte ilk kez söz hakkı sahibi yapabilecek mekanizma olan ve çiftçinin menfaatine çalışması öngörülen *kooperatiflerinde*, yönetim kurumlarının çoğuna ağalar ve tüccarlar girerek, kooperatif sisteminin faydalarını kendi çıkarlarına kullanmışlardır. ‘ *Köylü kooperatiften aldığı krediyi kooperatif kapısında çıktıktan sonra yönetim kurulu üyesi olan tüccara Borcunun karşılığı olarak teslim etmiştir*¹⁶⁵. Bu düzenin oluşmasında göz ardı edilemeyecek konulardan birisi de şudur: kurtuluş savaşı sonrası elde edilen başarılarında ön plana çıkan iki kesim olmuştur, bunlar, savaş liderleri ve devrimin tetikleyicileri olan askeri kanat ve savaş başarılarından kendine pay biçen burjuvazidir. Büyük tüccarlar ve toprak ağaları da burjuvazinin temeli olarak yeni kurulan devletin getirilerinden faydalanan ilk kesim olmuşlar devlet yönetiminde ve karar mekanizmalarında en önemli görevleri üstlenmişlerdir.

¹⁶⁴ Abdullah Aysu, *Türkiye’de Tarım Politikaları*, Özgün Yayınları, 2001, s.44.

¹⁶⁵ Esin Budak, *Toplumsal Üretim ve Sosyal Sınıflar*, Diyalektik Kitap Dizisi, 1991, s.48.

1927–1929 yıllarındaki dünya genelinde etkisini gösteren bunalımların etkisiyle tarımsal alandaki gelişme durmuştur. Geline süreçte tarımsal alanda yaşanan bir diğer değişim ise; 30 yıllık imtiyazla yabancılar tarafından işletilen, 1912 yılında süresi dolmasına rağmen Osmanlı ya verilen borçlar karşılığı imtiyaz süresi uzatılan rejidir. ‘*Yabancı denetiminde iken ülkeye en fazla 4 milyon gelir bırakan rejî verilen çetin mücadeleler sonucu devlet tekeline geçmesi ile 22 milyon gelir sağlayan bir yapıya dönüşmüş ve sonraki yıllarda hayata geçecek kamu iktisadi teşebbüslerinin de temelini oluşturmuştur*’¹⁶⁶.

Dönemin önemli olaylarından birisi ise İzmir de toplanan Türkiye İktisat Kongresidir. Kongrede tartışılacak konuların başında köylü meselesi gelmektedir.600 senedir amaçsız, teşkilatsız bir idaren kurbanı olan köylüyü kurtarmak dönemin en mühim meselesi olarak görülmektedir. Bu öngörülerle beraber bir takım sıkıntılar dile getirilmiş ve taleplerde bulunulmuştur. Köylü için yapılacak işlerin en başında köylerde sıhhiye(sağlık) teşkilatı konusunda çözümler gelmektedir. Konuyla ilgili bir köylü şu sözleri dile getirmiştir: ‘*bugün köylü, afsuncular, hoca kıyafetine bürünmüş üfürükçüler elinde kıvrım kıvrım kıvrınmaktadır. Evvel sıhhiyeye çözüm gelmelidir çünkü vasi miyasta teşkilatı sıhhiye vücuda getirilmeden yapılacak her teşebbüs akamete mahkûmdur. İstanbul’da bugün 4 ile 5 bin doktor olduğu söyleniyor. Hükümetin neşredeceği bir kanun ile gerek bu hâlihazırdaki gerekse yetişecek yeni doktorların mutlaka köylerde bir iki sene çalışmaları mecburiyeti sağlanırsa Anadolu nun en büyük ihtiyacı tatmin edilmiş olur*’¹⁶⁷. 1923 de dile getirilen sağlık sıkıntılarına karşı günümüzde bile kasabalarda doktor sıkıntısı çekilmektedir. Dile getirilen bir diğer talep ise, ‘*köylünün istenilen modern verimli köylü modelini temsil edebilmesi için önce köylüyü; köyde ağanın, kasabada köylü ile hükümet arasında iş gören tefeci aracılardan, pazarda komisyoncudan ve haksız da olsa tefeci, otlakçı, sömürücü kesimin yanında yer almak zorunda olan jandarma tahsildar ve mübaşirin elinden kurtarılmasıdır. Bu da kendini köylüden yüksek gören her ferdin; köylüye saygı duyup onu adam yerine koymasıyla mümkündür. Ayrıca; mektep mezunları da; askerlik zorunluluğu gibi köylerde muallimlik etmeğe mecbur kılınılmalıdır*’¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Korkut Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, 2. Basım, İmge Yayınevi, Ankara, 2006, s.71.

¹⁶⁷ Güneri Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, SBF Yayını:384, Ankara, 1975.

¹⁶⁸ Aysu, **a.g.e.**, s.46.

1923'te İzmir de toplanan Türkiye İktisat Kongresinde Reji başta olmak üzere ziraat asayiş, aşar, ziraat bankası, köylü itibarı, yol, orman, hayvancılık ve makineleşme gibi en temel tarımsal konular hakkında tartışmalar yapılmış, ancak birçoğu tam anlamıyla açık bir sonuca bağlanamamıştır. Toplumun %80'ini oluşturan tarım kesiminin sorunlarının tartışıldığı ilk ve son olanak 1923–1929 cumhuriyet dönemindeki İzmir de toplanan Türkiye İktisat Kongresi olmuştur.

1924'te kabul edilen Köy Kanunu'na göre muhtar, hem seçimle gelen demokratik bir köy temsilcisi, hem de devlet memuru sayıldı. Bu yasa ile köyün en fazla nüfuslu ailesi; aynı zamanda devletin temsilcisi oluyordu. Asayişin kimlerce sağlanacağı da belirlendi; Köy Kanunu ile ağa-jandarma ittifakı resmileşmiş oldu.

Yine 1924'te çıkarılan bir yasa ile köylü ile tüccar arasındaki alverişi yasal kılacak Ticaret Borsaları kurulmaya başlanır. Demokrat Parti öncesinde kurulan, 26 borsanın 24'ü tahıl, Ordu'da fındık ve Kars'ta hayvan alışverişine yöneliktir.

Gelinen süreçte her ne kadar Cumhuriyet'in köylüye yaklaşımı 'Köylü Millet'in Efendisidir' olsa da, köylü yönetim kademelerinde yer alamamış(büyük toprak ağaları hariç) köylülük için alınan kararlarda varlığının gösterememiş, görüşleri karar haline getirilebilecek bir bütün olmak yerine; adına kararlar alınan bir yapının önemsenmeyen parçası olmuştur. Burada dönemin koşullarını da göz önüne almak gerekmektedir. Eleştirel yaklaşıp ta Cumhuriyet'in yenilikçi yaptırımları küçümsemeyecek derecede büyüktür.

Cumhuriyet dönemiyle gelen köklü değişimler kuşkusuz tarım kesiminde de kendini göstermek istemekteydi. Bu bağlamda yapılması gereken reformlardan birisi hatta en önemlisi de toprak reformuydu. Cumhuriyet'e Osmanlı'dan 'büyük çiftçilik-ağalık','orta-küçük çiftçilik' ile geçmişte tımar sahibi ve mültezime (aşarı toplayan komisyoncu) şimdi ise toprak sahibine bağlı 'çok küçük topraklı ve ırgat köylülük' şeklinde olan, değişime direnç gösteren zorba bir yapı kalmıştır.

1.Toprak Mülkiyeti'nin Dağılımı

Osmanlı'dan alınan mirasla gelinen sürece bakıldığında; toprak mülkiyetindeki adaletsiz dağılımdan ötürü, toprak reformunun gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak toprak ağalarının ülke yönetimindeki etkinliği bir reform

paketinin gündeme alınmasını engelliyordu. Döneme büyük toprak sahipleri açısından bakıldığında, bu kişilerin İzmir İktisat Kongresindeki en büyük taleplerinin 'asayiş' konusunda olduğu görülmektedir. Boyundurukları altındaki köylü kimi zaman isyana teşvik etmekte bu da ağalar nezdinde endişeye neden olmaktaydı.

Toprak dağılımına bakıldığında ise, ' 1. Dünya Savaşı'nın başında tarımsal nüfusun %0.03'ünü oluşturan büyük toprak ağaları, tüm işlenebilir toprakların %39,3'üne sahiptiler. Nüfusun %2'sini oluşturan küçük toprak ağaları tarım arazisinin %26,2'sini ellerinde bulundurmakta, nüfusu %97'sini sağlayan köylü ise işlenebilir arazinin %34,5'ine sahipti. Kemalist devrimin hemen ardından Türkiye'de ortaya çıkan tablo ise en çok toprak ağalarının lehine olmuştur. Bu dönemde çıkarılan bir diğer yasa da 1926 tarihli Medeni kanun'dur. Kanun gereği toprak mülkiyeti devletçe güvence altına alınmış olup, padişahlık sistemindeki kul konumundan, cumhuriyet'in yarattığı yurttaş konumuna geçilmiştir"¹⁶⁹. Ancak Toprak Reformu'nun gerçekleştirilememiş olmasından dolayı kanundan en çok yararlananlar büyük toprak ağaları olmuş, haksız sahip oldukları toprakları devlet güvencesine sokup, resmileştirmişlerdir. Büyük çoğunluklar ise cumhuriyetin yurttaş olma yetisinden faydalanamamış, topraksızlıktan dolayı kulluğa devam etmiştir.

Toprak reformunun kanunlar öncesinde şekillenememesi; kişi başına düşen gelir dağılımında çarpıklıklara ve uçurumlara neden olmuş, tarımsal hayatın şekillenmesi ve modern tarıma geçiş önünde aşılması mümkün olamayan engellere neden olmuştur.

2.1929–1945 Dönemi Tarım Politikaları

1929 yılındaki büyük buhran sonrasında tarımsal anlamda da devlet politikasında birçok değişim kendini göstermeye başlamıştır. Buhran döneminde en büyük teselli ise; iç tüketimin ülkedeki yerli üretimce karşılanabilmesiydi. Gene buhran döneminde tarımsal ürün fiyatları Türkiye'de, gelişmiş ülkelere göre daha hızlı, sanayi mamul fiyatları daha az düşmüştür. 1930 yılında Ziraat makinelerine yönelik kanunlar çıkarılmış, tarımda makineleşmeyi destekleyen(yakıt, vergi muafiyeti) kolaylıklar sonucu özellikle traktör sayısında artış olmuş, fakat

¹⁶⁹ Aysu, a.g.e., s.47.

makineleşmenin gerektirdiği bakım alt yapısı kurulamadığından, birçok tarım makinesi kullanılamaz olmuştur.

Tarımsal ürünlerdeki fiyat düşüşü, 1929–1930 dünya bunalımı ile iyice hızlanmış, 1933–1934 yıllarında doruk noktasına ulaşmıştı. Özel kesimin bekleneni verememesi ve 1929 tarihli büyük iktisadi buhran, devletin ekonomiye müdahalesini zorunlu kılmıştır. Öte yandan özel teşebbüsleri ekonomik bağımsızlık bakımından yeterli bulmayan Mustafa Kemal Atatürk, ‘ *hem mali kapitülasyonların fiili etkilerinden kurtulmak hem de toplumun temel ihtiyaçlarının özel sektörce karşılanamayacağını, bunların kolektif ihtiyaçlar mahiyetinde olduğunu görerek bu faaliyetler bir devlet görevi saymış, anayasaya ‘Devletçilik’ ilkesini koyarak devleti iktisadi hayata sokmuştur. Böylece Ulusalcılık da başlamıştır*’¹⁷⁰.

Özel girişimin öncülünde kalkınmanın olmayacağına inanan ilk isim olan Ekonomi Bakanı Celal Bayar ‘*en az 200 sene beklemeye niyetimiz yok*¹⁷¹’ diyerek devletin ekonomide bir an önce var olması gerektiğini savunmuştur. Aynı isim Atatürk’ün ölümünden sonraki süreçte ekonomide Devletçilik karşıtı duruşuyla yer almıştır.

Devletçilik ilkesini doğuran nedenlere baktığımız zaman; en büyük engellerden birisinin tarımda geri kalmışlık ve buna bağlı olarak köylerdeki feodal sistemin neden olduğu iç Pazar darlığıydı. Devletin ekonomide bu anlamda görevi ise; yerli girişimci ile varlığını kırsalda devam ettiren feodal ağalar arasındaki paradoksu ortadan kaldırmaktı. Kırsalda devletin kişiye özel sağladığı kredilerle daha da gelişen tüccar; kredi verilmiş koşulları gereği kredi alamayan köylüye faizle borç veriyordu. Tüccar, ayrıca köylünün borç aldığı tüccardan başkasına mal satmasını sınırlandırıyordu. Dolayısıyla tüccar, ürünü pazardakinden düşük fiyatla ele geçiriyordu.

1936 senesine gelindiğinde ise sanayi alanındaki gelişme ve gelir artımı olduğu halde, zirai gelişim düşük kalmıştır. Ürün fiyatlarının yükselmesinden kaynaklanan bir gelir artımı vardı, fakat devlet yönetimi de sanayici de kalkınmanın yolunun, sanayiye hammadde sağlayacak en başlıca şartın iç kaynakların artımına

¹⁷⁰ Boratav, a.g.e., s.84.

¹⁷¹ Boratav, a.g.e., s.85.

bağlı olduğunu bilmekteydi. 1930 sonrasında kalkınma için hazırlanan projelerde 3 alan üzerinde durulmuştu; sanayinin gelişmesi için sanayileşme; sanayiye hammadde sevkiyatını sağlayacak olan demiryolu ve hammadde oranındaki artışı doğrudan sağlayacak zirai gelişme. Tarımda gelişme ve zirai kalkınmanın gerçekleşmesi için arayış yolları başlatılmıştı. Bunlardan bazıları sadece Türk toplumunda değil; dünya toplumunda da dikkat çekecek devrimlerdi.

1933 senesinden başlanarak, 1. Sanayi Planı uygulamaları neticesinde; KİT'ler kurulmuştur. Bunlar; Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.(1935), Ziraat Bankası, TEKEL, T.M.O.(1938), zirai kombinalar(1937) ve Tarım Satış Kooperatifleri (1935)'dir. Ülke sorunlarının otaya çıkardığı müesseseler olan KİT'lerin oluşturulmasındaki temel amaç; ekonomik kalkınmanın yanında sosyal kalkınmanın da sağlanabilmesi olarak öngörülmüştür. Tarımsal KİT'ler ve KİK'lerin kurulmasıyla, şekeri, sigarayı, üretim girdisi olan traktör, ilaç, gübre ve tohumluğu Türkiye'de üretmek, üreticilerle teknik hizmet vermek ve desteklemek, sonra bu kuruluşların yönetiminin çiftçiye devredilmesi hedeflenmekteydi.

1937 yılında ise; tarımsal kalkınmada devlet desteğini artırma konusu gündeme gelmiş, ilk etapta bir kısım toprak ağaları tasfiye edilmiş, dağınık köyler birleştirilmiş, zirai kombinalar(sulama birlikleri ve kooperatifler) açılmış Anadolu coğrafyası 12 su bölgesine ayrılarak Devlet Su İşlerinin temeli atılmış ve en önemlisi Türk Eğitim Tarihini de ilgilendiren bir devrim yapılarak Köy Enstitüleri açılmıştır.

1930'lu senelerin sonunda ise devletin ekonomiye müdahale alanı daha da genişledi ve müdahalelerin özel sektöre zarar vermeyecek şekilde yapılmasına dikkat edilmiştir. 1940'ta milli müdafaaya katkı amaçlı olarak çıkartılan Milli Kalkınma Yasası ile gerektiğinde zorunlu ücretle çalışma getirilirken, ekilen her arazi için, devlete bir çift öküzün verilmesi öngörülmüştür.

Savaş yıllarına geldiğimizde ise uygulanan ekonomik politikalar sonucu, tarımdan kaynaklanan sermaye birikiminin arttığı görülmektedir. Tarımsal ürünler, özellikle buğday da büyük bir enflasyon kaynaklı artış gözlenmektedir. Bu dönemde piyasaya büyük ölçekte buğday sağlayabilenler büyük sermaye kazancı elde etmişlerdir.

Türkiye'yi bağımsız kılmak, kendi iç dinamiği ile geliştirmek için verilen mücadeleler; bürokrasinin tutucu kanadı, meclisteki toprak ağaları ile tüccar ittifakı tarafından boşa çıkarılmıştır. Geri kalmışlık tarihimizin ilk betonları bu sözde çoğulcu gerçekte bireyci düşünen kişilerce atılmıştır. ‘ *M. Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra 1939 yılında dış politika da İngiltere ile ittifak oluşturulur. 1944'te Türkiye **Bretton Woods** antlaşmalarına katılarak, yüzyıl önceki Osmanlı politikası olan ‘ **Beni kuru, Beni güçlendir, Beni borçladır**’ söylemlerine geri döner bu politikalar sonucu, Anayasa'nın temel ilkelerinden olan **Devletçilik, Halkçılık** gibi ilkeler, Anayasayı değiştirmeden uygulanana ekonomik politikalarla fiilen ortadan kaldırılır. **Dönemin Bayındırlık Bakanı olan Nihat Erim** 'in mucidi olduğu ‘**Küçük Amerika**’ yolculuğu başlar”¹⁷².*

17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köylüye ‘yönetebilme’ yeteneği kazandıran, eğitim yöntemiyle Cumhuriyet'in kurduğu tarımda bağımsız gelişmeyi sağlayacak Tarımsal KİT'leri, KİK'leri ve TSKB'leri devlet yönetimi vesayetinden devralacak, yönetebilecek çiftçi yetiştirme kaynağı olabilecekken, engellenmiş ve 4 Şubat 1954'te kapatılmıştır.

1942 yılında çıkarılan varlık vergisi ise; haksız kazançları bir defaya mahsus olmak üzere vergilendirmeyi hedeflenmiş de, uygulama ağırlıklı olarak azınlık olan tüccara yöneltilmiştir.

Savaş başında serbest bırakılan tahıl fiyatları sonucu, fiyatların hızlı artışı nedeniyle Toprak Mahsulleri Vergisi konulmuş, tahılda üretimin belirli bir bölümü düşük fiyatla zorla satın alınmıştır.

1937 yılından itibaren parti liderlerince savunulup, hükümet programına alınmasına rağmen ancak 1945'te Toprak Kanunu çıkartılır. ‘ *topraksız çiftçi bırakmama*’ prensibini savunan, ‘ *Her Türk çiftçisinin, ailesinin çalışarak geçinebileceği bir toprağa sahip olmasını 15* ’ dile getiren **Celal BAYAR**, daha sonra Toprak Reformu aleyhtarlığına başlar ve **Adnan Menderes, Emin Sazak, Ömer Lütfü Karaosmanoğlu** gibi toprak ağaları ile ittifak kurarak Demokrat Partiyi kurarlar.

¹⁷² Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi**, Savaş Yayınları, 1982, s.63.

3.Köy Enstitüleri

Köyden alıp köye gönderme temel ilkesine dayanan ve CHP programında da yazıldığı gibi ‘bilgiyi yurttaşa maddi hayatta başarı elde ettiren cihaz haline getirme’¹⁷³ ilkesiyle; tüketici ve ezberci eğitim anlayışına son verilip, üretici iş eğitimine geçilmeli tezi savunularak 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri kurulmuştur. Cumhuriyet'in atılımları ile beraber eğitim alanında da atılım yapılmak istenmesi, 1930'lu yılların başında yapılan gözlemlerde köylere eğitimin gitmediğinin anlaşılması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün dönemin Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a ısrarları sonucunda ilk olarak bir deneme yolu olacak eğitim kursları ile Köy Enstitülerinin temelleri atılmıştır. Hatta M. Kemal Atatürk 1 Kasım 1937'de, TBMM'ni açılış konuşmasında eğitim alanında yapılacakları belirler: “ Okuma yazma bilmeyen tek bir yurttaş bırakmamak, ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatisının istediği teknik elemanları yetiştirmek, yurt sorunlarının dayandığı temel düşünceleri anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumlar yaratmak... ”¹⁷⁴. Amacı, ulusun egemenliğine dayanan, her tür sömürünün yok edildiği, işin emeğin en üstün değer sayıldığı, kazanımların halkça paylaşıldığı, çağdaş, uygar, her vatandaşın mutlu olduğu, tam bağımsız, laik, bilimin öncülüğünde sürekli gelişmeye açık bir sosyal devlet, bir Cumhuriyet kurmak olan Atatürk'ün bu devletin temellerinin sağlamlığı için ulusun tümünü eğitip biçimlendirmeyi yaşamsal saydığı, devrim atılımlarını gerçekleştirecek yeni kuşakların bu amaçlara göre yetiştirilmelerini istediği, devletin güvencesini bunda gördüğü, bunu sağlamak için de amaca uygun bir eğitim sisteminin yaratılmasına büyük önem verdiği anlaşılıyor.

1937 yılında köyden alıp köye gönderme ilkesi gereğince ilk olarak askerliğini çavuş olarak yapmış köylülerden seçilenler, 8 aylık bir eğitim sonucunda 3 yıllık eğitimli okul uygulaması başlatıldı. Eskişehir'deki Çifteler kasabasında 40 erkek öğrenci ile başlayan eğitimle hızla büyüyecek bir eğitim ordusunun temelleri atılıyordu. 1940 yılında Ankara'dan marşlar eşliğinde yürüyerek geldikleri kurak, ıssız, çorak arazide kendi alın terleri ile ilk eğitim yuvalarını kuran, daha sonra ülkenin çeşitli bölgelerinde gene kendi emekleri ile onlarca okul kuran öğrenciler, ilerleyen yıllarda bu ortamlarda tarımdan tekniğe, tiyatrodan keman derslerine, hasta

¹⁷³ Aysu, a.g.e., s.79.

¹⁷⁴ Pakize Türkoğlu, **75 Yılda Köylere Şehirlere Köy Enstitülerinde Köyden Alma-Köye Gönderme Politikaları**, s.220.

tedavisinden köylüye klasik müziği sevdirme gibi birçok konuda, modern hayatın eğitim neferleri olmuşlardır. Beş yıl içinde; eğitim reformu, en kötü şartlar içinde kurdukları binlerce yapı, çorak ovalarda tutturdukları binlerce ağaç, gelmez dedikleri yere getirdikleri su, gidilmez dedikleri yerlere gönderdikleri öğretmenler hem de zanaatları ile birlikte, ülkeyi kalkındırmayı ve demokratikleştirmeyi etkileyecek ülke tarihinde sonuç almış en güçlü 2. örgütlü yapıyı oluşturan enstitüler, köy çocuklarını **Atatürk** devrimlerinin ve Kemalizmin toplumsal yapısını kurmakla görevlendirmişlerdi. Köy enstitüleri; insanın bağınazlıktan kurtarıldığında nasıl yaratıcı ve üretici yurttaşlar olabileceğinin kanıtıydı. Yetişen yerel aydınlar sayesinde; köylü kulluktan yurttaşlığa tam anlamıyla erişecek, sömürü düzeni karşısında eğitmenden öğrendiği teknik, zanaat gibi artılarla çaresiz kalmayacaktı.

*'Köy enstitülerinin en büyük özelliklerinden biriside; öğretim ile eğitimin ayrılmazlık ilkesi idi. Okul insanı bir bütün olarak ele alacak, ahlakını bilgisinden, kafasını gönlünden ayrı düşünmeyecek, ders öğretün, öğüt dersin içine girecek daha doğrusu biri ötekinin ta kendisi olacaktır.'*¹⁷⁵ Bu fikri günümüzde uygulayabilen tek yapı ise bugün karşı karşıya olduğumuz en büyük tehlikelerden birisi olan irtica yuvaları olan eğitim yerleridir. Buradan çıkarak şu sonuca varabiliriz: köy enstitüleri öğretmenin eğitmen olmasını, bir çeşit devrim ve aydınlanma misyonerliği, cumhuriyet imamlığı yapmasını istiyordu. Nitekim köyüne giden eğitmen, okulda kendisine öğretilenleri yerine getiriyordu. Suyu olmayan köye su getirme yollarını buluyor, okulun olmadığı yerlerde okulu yapıyor yaptırıyor, köylüye modern tarımı ve aletlerin kullanımını, ilkyardım ve temel sağlık kurallarını öğretiyor, arıcılık, meyvecilik, sebzecilik, terzilik, duvar ustalığı, çevrecilik gibi yaşamda yenilikleri ayrıca köylüyü sosyal anlamda geliştirecek sanat(çinicilik, boyama gibi), müzik ve edebiyat alanlarında uğraş veriyordu.

Okulda öğrenciler; mandolin, keman, bağlama enstrümanlarından mutlak birini öğreniyor, 25 dünya klasiğini mutlaka okuyordu. Cumartesi günleri bütün öğretmen ve öğrencilerin katılımıyla bir eleştiri toplantısı gerçekleşiyor böylece öğrencilere adalet, eşitlik inancı gibi konularda Kemalizmin temel aldığı eleştirel yaklaşım ve sorgulama olgusu öğretiliyordu. KE'nin kurulumundan, dolayısıyla köylünün sorgulama bilincinin gelişmesinden rahatsız olan muhalif toprak ağalar ve

¹⁷⁵ Aysu, a.g.e., s.83.

bazı kesimler, enstitüyü karalama kampanyasına ilk olarak Milliyetçilik İlkesi üzerinden başladılar. Enstitüde söylenen bir türküye ve öğretmenlerin öğrencilere tavsiye ettiği kitaplara dayanarak enstitünün yeterince milliyetçi olmadığı yönünde karalama kampanyaları başlatılmıştı. Özellikle 1943 senesinde tanınmış bir Alman yazarın Köy enstitülerinde **Çehov, Shakespeare** gibi dünyaca tanınmış tiyatro yazarlarının eserlerinin köylü öğrencilerce sahnelendiğini duyması ve Türkiye'ye bunu görmek üzere gelmesi ve kendisine solcu- komünist lakabı dikte edilen yazar Sabahattin Ali'nin eşlik etmesi ile kampanya daha da kızıştı. **Sabahattin Ali** 'nin enstitüde bir gece kalması ve öğrencilerle sohbet etmesi üzerine; bazı anti-komünist kişilerin, polise ihbarda bulunması Köy Enstitülerini yeniden gündeme taşımıştır. Komünist yuvaları gibi söylemlerle iyice alevlenen tartışmalar, muhalif toprak ağalarından olan **Emin Sazak** 'ın kötüleme amacıyla ' *Her Köy Enstitülü kendini bir Atatürk sayıyor.*¹⁷⁶ ' demesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Oysa amaç da bu doğrultuda devrimci, sömürüye hayır diyen, vatansever, insan sever, bilim sever ahlaklı **Atatürk** Çocukları yaratmaktı. Köylünün kabuğunu kırma, kendi topluluğu içinde çalışma, söz ve karar mekanizmaları oluşturabilecek 'insan'ı üretmeyi sağlayan KE ülkeyi yöneten blok tarafından kuşkulu görülüyordu. Enstitünün en büyük desteği Cumhurbaşkanı **İsmet İnönü** de oluşan tepkiler karşısında enstitüye olan desteğin geri çekmişti. Ve enstitüler, 4 Şubat 1954'te öğretmen okulları ile birleştirilerek tümü ilk öğretmen okulu adını almış ve kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri, Köy Birlikleri, zirai kombinalar, kooperatifler ve toprak reformu bütünselliği ile düşünüldüğünde, engellenmek yerine eğer uygulama ortamı sağlansaydı, Türk köylüsünün kurtuluşu gerçekleşebilirdi. KE'nin eğitim hamleleriyle devrimci köy liderleri yetiştirilecek, köylü kendi sorununu kendi çözebilecekti. Böylece Türkiye'nin sancısının çektiği birçok sorun en temelden, en sağlam yolla çözülecekti ama gerici kesimin baskıları, sırf kendi çıkarlarını bozacak devrimlerin önünde durması ve toplumculuk bilinciyle harekete geçen her mekanizmayı kötüleme, sindirme galip gelmiş ve Enstitüler Türk Tarihinde kanayan bir yara olarak varlığını hep sürdürmüştür.

¹⁷⁶ Aysu, a.g.e., s.83

4.1946–1950 Dönemi

2. dünya savaşı sonrasında dünya engellerinin değişmesi, ortaya blokların çıkması, uluslar arası işbölümünün yeniden belirlenmesi ve kapitalizmin egemen gücü olarak Amerika'nın Avrupa ekonomisi; özellikle az gelişmiş ülkelere yönelik yaptırımları ortaya çıkarmıştı. 1944 yılında imzalan anlaşıma Bretton Woods antlaşması ile Türkiye de kapitalist blok içinde yer alacağını ortaya koymuştu. Savaş sonrası bir Amerikan politikası olan, az gelişmiş ülkelere yardım gündeme gelmiştir. Yardımlar borçlandırma şeklinde veriliyor, insanlık görevi olarak propaganda malzemesi yapılan bu politika aslında ülkelerin sosyalist anlayışla yakınlaşmasını önlemeyi amaçlıyordu. Ayrıca verilen borç karşılığında ABD'nin istekleri olan tarımda makineleşme dolayısıyla dış ticaret ve yabancı sermaye girişini serbestleştirme ve bu alandaki engelleri aldırılmayı kaldırma şartı getirilmişti. 1950 senesinden başlanarak Türkiye bu kalkınma stratejisini kabul etti ve Marshall yardımını aldı. Yardım çerçevesinde hızlı bir traktörleşme ve ABD'nin Vietnam da kullandığı eski araçlara yönelim başladı. ‘ Ülkemiz üretim girdileri çerçevesinde ülkemize traktör alımı dayatılırken, İtalya da traktöre fabrikası kurulması sağlanıyor, dışa bağımlı tarım ülkesi rolünü Türkiye üstleniyordu.¹⁷⁷’ 1950 de **Adnan Menderes** başkanlığındaki Demokrat Parti iktidar olmuş, ülkemizin iç dinamikleri olan KİT'ler, KİK'ler, TSKB'leri ile tarımsal üretim gidilerini Türkiye'de üretmek yerine dışa bağımlı hale getiren politikayı tercih etmişlerdir. Ekonomide planlamanın rafa kaldırılması, tarımsal gelişmeyi sağlayıp katalizör görevi üstlenecek, ayrıca kalkınmayı sağlayacak olan sanayileşme, beraber yürütölememiş ve ekonomide dalgalanmalar sonucu ilk IMF anlaşmaları 1952 yılında yapılmıştır. Halkın gözünde ise günümüzde de hala devam eden bir hayal varlığını göstermektedir. **Adnan Menderes** döneminde ülke şüphesiz birçok değişime tanık olmuştur. Sorulması gereken ise bu değişimi meydana getiren faktörlerdir. CHP'nin 1940 ta savaş yıllarındaki tasarruf politikasını eleştirenler, o tasarrufları kullanarak ülkeye hizmet getirdiklerini unutmaktadırlar. Ayrıca bu tasarrufların kullanılış biçimi de sorgulanmalıdır. Eğer eldeki tasarruflar ülkeyi kalkındırarak sanayi hamleleri ve iç dinamiklere tıpkı Almanya, Japonya gibi yönlendirmiş olsalardı; bugün ülkemiz ABD'ye IMF'e ve AB'ye bağımlı olmayacak, onların önünde muhtaç olmayacaktı.

¹⁷⁷ Aysu, a.g.e., s.83.

Türkiye'nin en büyük sıkıntısı işsizlik ve buna paralel terör, çarpık kentleşme ve getirdiği olumsuz etmenler(su krizi, çevre kirliliği, trafik vs.) ortaya çıkamayacaktı.

Dönemi özetlersek;

- Girdi(gübre, ilaç, alet ve makine) kullanımı artmış, aynı zamanda Türkiye tarımında girdi kullanımı temininde dışa bağımlı kılınılmıştır.
- Planlı ekonomi rafa kaldırılmıştı.
- Çiftçiyi topraklandırma Kanunu sözde Gerçekleştirilmiş gerçek amacından çarpıtılmıştır.
- İç dinamikler Marshall Planı dayatmalarına maruz bırakılmıştır.

Toprak ve sermaye, üretim için birbirinden ayrılmaz iki etmendir. Bu iki etmene insan emeği de eklenince üretim oluşmaktadır. Üretim olanaklarına sahip olanların güvensizlik ve endişelerinin olmaması için bir dayanağa ihtiyaçları vardır. Üretici açısından bu dayanak topraktır. Dolayısıyla üretici mutlaka toprağa sahip olmalıdır. Bunun gerçekleşmesi durumunda teknik, ekonomik, sosyal ve politik birçok faydalı gelişme sağlanır. Bu çerçevede toprak reformu Türk çiftçisi için çok önemlidir. Toprak reformu söylemlerinin çıktığı ilk günden itibaren tartışmalar tek taraflı olmuş, önerileri irdeleyen, engelleyen taraf büyük toprak sahipleri olmasına karşın, sorunu tartışacak yapıyı topraksızlar ya da az topraklılar oluşturamamıştır. Bunun en önemli sebebi, toprak reformunun halka tam anlatılamamasıydı.

1934 yılından itibaren ülkemizde ilk defa topraksızlardan ve toprağı yetmeyenlerden söz edilmeye başlandı. 1936 yılında **Atatürk** meclis açılış konuşmasında bu konuya işaret etmiş ve ‘ *Toprak Kanununun bir neticeye varmasını kurultayın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması behammel lazımdır. Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise; bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın, hiçbir sebep ve hiçbir suretle bölünemez bir mahiyet alması... Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre*

sınırlamak lazımdır.¹⁷⁸ ' **İnönü** 1936 yılı aralık ayında toprak reformu üzerinde ısrarla durmaktadır: ' yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı, her tasavvurun üstündedir. En ziyade toprağı bile taksim edilmiş yerlerimizde bile, köylünün yarısında yakın bir miktarı topraksızdır. Başkalarına ait Topraklar üzerinde, çok fena şartlar içinde ve çok verimsiz olarak çalışmak mecburiyetindedirler. Hiçbir vakit hiçbir adamın malını cebren zaptetmek fikrinde değiliz. Fakat hiçbir zaman köyliüyü ilelebet topraksız kalmaya mahkûm eden dar bir çerçeve içinde bırakmaya razı olamayız. Toprağı köyliye dağıtmak meselesi, medeni memleketlerin birer birer içinden geçtiği ve rejim agrer namını alan zirai bir ilerleme safhası olmuştur. Memleketimizin de bu safhadan geçmesi, bir tekâmül eseri olacaktır. ¹⁷⁹, **İnönü** daha sonraki yıllarda ' bataklı toprak ağasının kökünü kazıyacağım. ' diyecek kadar tutumunu değiştirmiştir. CHP' nin de programına giren toprak reformu ile genel sekreter **Şükrü Kaya** toprak reformunun zorunluluğunu savunmuş ve mecliste, ' on sekiz milyon Türk'ün on beş milyonu çiftçi yarısından fazlası kendi toprağında çalışmıyor eğer bu büyük kitleden bir milli menfaat bekliyorsak topraksız çiftçiyi ötekinin toprağında çalışmaktan kurtarmalı, kendisini kendi toprağına hâkim kılmalıyız. Eğer bunu halledemeyecekse çiftçiyi Cumhuriyet'in ve devrimin büyük nimetlerinden mahrum bırakmış sayılırız.¹⁸⁰, demiştir. Tartışmalar 1945 yılında ciddi boyutlara ulaşmış ve 'çiftçiyi topraklandırma kanunu' adı ile çıkarılmıştır. Ancak kanun büyük toprak ağalarına endişe verecek biçimde hazırlanmadı. Türk tarımını kurtaracak, toprağı olmayan ezilen çiftçiye nefes aldırarak reform, yüzeysel bir değişim olarak kalmıştır. Toprak reformunun gerçekleştiren ülkeler olan İtalya, Almanya, Yunanistan, güney Kore gibi ülkelere reform sonrası tarımsal verim minimum % 300 artmış, üretimdeki artış günümüzde de bu ülkeler açısından etkisini göstermiş ve neticede bu ülkeler gelişmiş, sanayileşmiş birer ülke olmuşlardır.

¹⁷⁸ Aysu, a.g.e., s.97-98.

¹⁷⁹ Aysu, a.g.e., s.98.

¹⁸⁰ Mine Eroğlu, **AB Sürecinde Türk Tarımı**, <http://www.bugday.org/article.php?ID=816>, (Erişim Tarihi: 26.05.2013).

B) DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TARIM POLİTİKALARI (1950-1954)

Türkiye 1947 yılında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonuna (IMF) üye olmuştur. Bu üyeliklerin ardından 1950'lerin başında uygulanan iktisat politikası sayesinde, Türkiye'ye sağlanan dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışlar olmuştur¹⁸¹.

Barker Raporu olarak bilinen Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının, Türk Hükümeti ile işbirliği içinde hazırlamış oldukları raporun DP'nin ekonomi politikalarını belirlemede önemli etkisi olmuştur. Bankanın başkanı olan James M. Barker başkanlığında 18 Haziran 1950 tarihinde Türkiye'ye gelen inceleme kurulu, incelemeler yaparak bahsi geçen raporu hazırlamışlardır¹⁸². Adı geçen rapor, "Türkiye Ekonomisi Kalkınma Programı İçin Tahlil ve Tavsiyeler" adını taşımıştır.

Demokrat parti hükümetinin Dünya Bankası kredilerinden faydalanabilmek amacıyla rica üzerine oluşturulan rapor adeta ekonomik politikanın temeli haline gelmiştir¹⁸³. Nitekim raporda bir yatırım programı tavsiye edildiğine dair açıklamalar bulunmaktadır¹⁸⁴.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a 1951 yılında sunulan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası Raporu'nda Türkiye ekonomik politikasının eleştirilen yönleri şu şekildeydi:

“1. Tarımı ihmal etme pahasına endüstriyi geliştirmeye kuvvet vermekten doğan, ekonomik dengesizlik,

2. Devletçilik ilkesinin hükümetin omuzlarına bir yük yüklemesi ve özel teşebbüsün cesaretini kırması,

3. Teknik elemanların yokluğu,

4. İdari mekanizmanın işleyişindeki yetersizlik,

¹⁸¹ Mehmet Palamut ve F. Giray, “Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Politikalar”, Yeni Türkiye, Eylül –Ekim 2001, s. 26-27.

¹⁸² Cumhuriyet, 19 Haziran 1950, s. 1 – 4.

¹⁸³ Kenan Mortan, **Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 31

¹⁸⁴ Ali Esen Minkari, **1950 – 1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Sayı: 6, Ankara, 1992, s. 9.

5. Yatırımları düzenleyecek ayrı bir mekanizmanın bulunmayışı, enflasyonun sermayenin serbestçe el değiştirmesini önlemesi ve satın alma gücünün gelişmesine engel olması.”¹⁸⁵

Raporda geçen tavsiyeler ise şu şekildedir:

“1. Endüstriyel gelişme ve ilerleme açısından gelecek vaat eden alanlar önem sırasıyla;

- a) Tarım ürünleri işleyen endüstri dalları.
- b) Hafif makine, madeni eşya ve alet imalatı,
- c) İnşaat malzemeleri,
- d) Deri işleri,
- e) Tahta işleme,
- f) Hafif kimya maddeleri imalatı,
- g) Seramik ve çömlekçilik,
- h) Köy el sanatları,

2. Bu tür cetvelde normal olarak dokuma endüstrisi yer alabilirse de hükümetin bu alanda yeni yatırımları onaylamadan önce toplam üretim kapasitesine olan ihtiyacı saptamak üzere dikkatli bir inceleme yapması gerekmektedir.

3. Her çeşit lüks maddeleri üreten sanayi dallarıyla ağır makine ve maden ürünleri, ağır kimya selüloz ve kâğıt endüstrileri geliştirilmelidir.

4. Kimyevi gübrelerin özellikle fosfatın ülkede ekonomik fiyatlarla ve önemli miktarda üretilip üretilmeyeceği konusunun saptanması için araştırma yapılmalıdır. Bundan olumlu sonuç alınması durumunda bu alanlara yatırım yapılması uygun olur.

¹⁸⁵ Feroz Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Açıklamalı Kronolojisi** (1945 – 1971), Bilgi Basımevi, Ankara, 1976, s. 85.

5. Devletin kendi endüstriyel yatırımlarının planlaştırılmasında ve özel endüstriyel yatırımlara etkili olan ekonomik ve mali politikanın formüle edilmesinde bir tercih sıralarına uyulması gerekmektedir.

6. Devlet şimdiki yatırım programını bu tavsiyelerin ışığı altında yeniden gözden geçirmeli ve isabetli olan hallerden ayarlamalar yapmalıdır.

7. Gerek devlet girişimleri, gerekse özel girişimler için zorunlu olan genel araştırma inceleme ve bilgi verme hizmetlerini yerine getirmek üzere Ekonomi ve Ticaret Bakanlığında bir Endüstriyel Sürüm Dairesi kurulmalıdır.

8. Devlet girişimlerinin ürünlerini tüketici ihtiyaçlarına uydurmaları mal ve hizmetlerini verimli bir ticari işletme anlayışıyla çelişkiye düşmeyen asgari fiyatlar üzerinden satmaları genel bir prensip olarak kabul edilmelidir. Buna göre fiyatların maliyetle çok yakından ilişkilendirilmesi ve stokların tüketici taleplerine bağlanması gerekmektedir¹⁸⁶.

Bunların dışında raporda, özel girişimin teşvik edilmesi için devlet işletmeciliğinin kısıtlı tutulması, buna karşı yabancı sermayeyi özendirerek özel kesim ile dış ülkelerdeki firmalar arasında ikili ilişkilerin geliştirilmesi de öneriler arasında yer almıştır¹⁸⁷.

Yapılan eleştiri ve tavsiyeleri dikkate alan DP tarıma, köylüye ve çiftçiye önem vermiş, bireysel girişimciliği özendirme amacıyla teşvik politikaları uygulamaya başlamıştır.

Gerek iç gerekse dış siyasal konjonktürde meydana gelen gelişmeler, Türkiye'nin 1950'li yılların başından itibaren izlediği ekonomi politikalarını doğrudan belirlemiştir. Daha 1950 yılından önce tek parti yönetiminin 1947 Planı çerçevesinde belirlediği tarım sektörüne ağırlık veren iktisat politikası, 1950 yılından sonra Demokrat Parti tarafından da devam ettirilmiştir. 1950 yılındaki seçimleri kazanarak iktidar olan Demokrat Parti yönetiminin ilk dört yıllık döneminde dış yardımların da desteğiyle tarımsal üretimde çok olumlu ilerlemeler gerçekleşmiştir.

¹⁸⁶ Mortan, a.g.e., s.31.

¹⁸⁷ Cezmi Sevgi, **Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı**, Beta Basımevi, İstanbul, 1994, s. 58.

Uluslararası konjonktürün olumlu seyrine ve Amerikan yönetiminin tarıma yönelik Önünde yardımlarına ek olarak, Demokrat Parti devletin imkanlarını hep köylünün refahını artırmak yönünde kullanmıştır. Buna da, uzun süre devam etmiştir. Çünkü Demokrat Parti'nin siyasal tabanın ağırlıklı olarak köylüye ve kırsal bölgeye dayalı olması, iktidarının sürmesi için böyle bir politikayı izlemesini gerekli kılmıştır¹⁸⁸. Seçimlerin çoğu taşra merkezlerinde yakın ilişki içindeki köylerde yaşadığından, Demokrat Parti yöneticilerinin dikkatlerini tarımsal gelişmeye çevirmeleri anlaşılır bir şeydi. Ayrıca Amerikan yardımı gittikçe artan miktarlarda devam ediyor ve beraberinde pazara dayalı dünya işbölümünün meziyetlerini göklere çıkaran özel talimatları da geliyordu.

Marshall Planı Türkiye Özel Misiyonu Başkanı Russel Dorr, 1951 yılında yaptığı bir açıklamada. ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımların amacını şu şekilde açıklıyordu¹⁸⁹:

"Türkiye'nin iktisadi program neticesinde çoğalan buğday mahsulü her dünyanın ordularını ve savunma fabrikaları işçilerini beslemeye yardım edecektir... Her dünyanın kuvvetlenmesi, Türkiye'de istihsalin artmasıyla dostlarına hayati ihtiyaçları olan gıda maddeleri, kömür ve malzeme ihracatıyla elde edilebilir."

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin yeni uluslararası işbölümü içerisindeki yeri, dünya ekonomik yönetiminin merkez gücü Birleşik Amerika tarafından artık belli oluyordu. Buna göre, Türkiye sanayileşmekten vazgeçip, Batı'nın temel ihtiyaçlarını karşılama, dolayısıyla tarım ürünleri ihracatçısı olmayı hedef almalıydı.

Üstelik nispeten ticarileşmiş kırsal kesimin iktidardan talepleri de bu politikayla bire bir örtüşüyordu. Demokrat Partinin bu politikaya sıkı sıkıya sahip çıkması ve onu öne çıkarması da son derece doğaldı. Çünkü partinin oy tabanın önemli bir bölümünü bu kesim oluşturuyordu. Özellikle bu faktörün, ihracata yönelik tarım politikasının uygulanması yönündeki eğilimleri güçlendirdiği çok açıktı. Demokrat Partinin öncü kadrosu ve önde gelen üyeleri büyük toprak sahipleri olmasına karşın, partiye esas desteği küçük ve orta büyüklükteki köylüler vermekteydi. Büyük toprak sahipliği ile küçük köylülük arasındaki örtük ittifak bir

¹⁸⁸ Uğur Selçuk Akalın, *Üç Dönem, Üç Ekonomi*, İstanbul: Set Yayınları, 2004, s.78.

¹⁸⁹ Sami Güven, *1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998, s.1.

çelişki gibi durmakla birlikte, köylülerin bu desteği, tek parti döneminin uyguladığı savaş ekonomisi politikalarına bir tepki olarak kabul edilmelidir¹⁹⁰. Gerçekten de, daha önce de vurgulandığı gibi, Demokrat Partinin seçimi kazanmasında orta ve yoksul köylülerin rolleri çok büyük olmuştur. Bu, aynı zamanda köylülerin Demokrat Parti tarafından siyasallaştırılmasının başarılı olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim Başbakan Adnan Menderes seçimi kazanmasının ardından yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir¹⁹¹:

“Türkiye'nin %80'i köylerde yaşıyor. Köylerde üretim toprağa bağlıdır. Toprak iyi tohum ister, gübre ister, makine ister, sulama ister. Köylümüz bunları bir başına yapamaz. Devlet olarak ona elimizi uzatmamız gerekli. Ziraat Bankası yoluyla, kooperatifler yoluyla ucuz faizli krediler sağlayacağız. Köylümüz bunları kullanarak makine alacak. Tohumunu ithal edeceğiz, onu ekecek, ucuz gübre sağlayacağız, onu kullanacak. Bunlar da yetmez. Malını pazara götürmesi için yolunu yapacağız, sağlığını koruyabilmek için içme suyunu getireceğiz. Bu da yetmez. Mahsulünü değer fiyatıyla satmasını temin edeceğiz. Toprağa dayanan istihsal denilince buna karayolları politikası, büyük sulama tesisleri, limanlar girer. Bütün bunları yapmak için paraya ihtiyaç vardır. Maliye vekili arkadaşımız kesenin ağzını açmanın çarelerini arayacaktır.”

Türkiye'nin uluslararası işbölümü içerisindeki rolünün tarımsal ürün ihracatçısı olarak belirlenmesi sonucunda, dönemin tüm ekonomi politikaları da bu doğrultuda şekillenmiştir. Dış konjonktürün de avantajlarından yararlanarak, tarım öncelikli bir kalkınma projesi uygulamaya konulmuştur. Bu proje, ekilebilir tarımsal alanları artırmak ve tarım sektörünün pazar ekonomisine daha büyük ölçüde açılımını sağlamak üzerine odaklanmıştır. Bunu gerçekleştirme yönündeki en büyük etken de, üretimde mekanizasyon düzeyinin yükseltilmesi olmuştur. Diğer bir deyişle, ilkel denilebilecek araçlarla yapılan tarımsal üretim yerini makineli üretime bırakmış ve bu çerçevede traktör kullanımı çok hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır.

¹⁹⁰ Şevket Pamuk, “**War, State Economic Policies and Resistance by Agricultural Producers in Turkey 1939-1945**”, içinde *Present Politics in the Modern Middle East*, Ed., John Waterbury and Farhat Kazemi, Florida: University Press of Florida, 1991, s.138.

¹⁹¹ Suat Oktar ve Arzu Varlı, “*Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası*,” Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 2010, Cilt XXVIII, Sayı 1.

Demokrat parti döneminin tarım politikaları, tarımda makineleşme, tarımda sulama, tohum ve gübre, tarım kredi kooperatifleri ve karayolu politikaları başlıkları altında aşağıda daha detaylı olarak ele alınmıştır.

1. Tarımda Makineleşme

Birleşik Amerika'nın 1948 yılından itibaren Marshall Yardımı programı çerçevesinde Türkiye'ye yaptığı yardımlar büyük ölçüde tarımsal malzeme ve mekanizasyondan oluşmuştur. Zaten Marshall Planı ile Türkiye ye yapılacak yardımın temel hedefi, tarımsal üretim kapasitesinin artırılması ve karşılanmasıdır¹⁹². Bu yardımlar kapsamında ülkeye çok büyük miktarda traktör ve pulluk girişi olmuş, tarımda kullanılmaya başlanmıştır. 1949 yılı Mayısında Dolmabahçe Sarayı'nın önünde yapılan törenle Amerikan yapımı ilk traktörlerin gelişi büyük sevinç gösterileriyle kutlanmış ve traktörler şehir bandosunun çaldığı marşlar eşliğinde halkın önünde geçit resmi yapmıştır.

Gerçekten traktörün gelişi, tarımda devrini sayılabilecek kadar başlı başına bir olay olmuştur. Bilindiği gibi, Türkiye bu yıllarda sanayisi çok zayıf olan, genel anlamıyla gen bir tarım ülkesi konumunda bulunuyordu, İkinci Dünya Savaşı sonlarında bile, tarımdaki teknoloji düzeyi ondokuzuncu yüzyıldakinden çok farklı değildi. 1920'li yıllarda traktör sayısı önceki yıllara oranla nispeten önemli ölçüde artmışsa da, büyük ekonomik kriz ve İkinci Dünya Savaşı yıllarının kıtlıkları mevcut makineleri işe yaramaz ve hurda haline getirmişti. 1946 yılında çalışabilir durumdaki traktör sayısı bini ancak geçerken, bu sayı 1955 yılında 43 bine ulaşmış bulunuyordu. Gerçekten on yılda meydana gelen artış inanılmaz düzeydeydi¹⁹³. Traktör ve benzeri tarımsal makinelerin ithalatının, toplam ithalat içindeki payı yüzde 1'den yüzde 8'e yükselmiştir. Aşağıdaki tablo 1950—54 yılları arasındaki dönemde yıllar itibariyle traktör sayısını ve artış oranını göstermektedir.

¹⁹² Tefik Çavdar, Türkiye **Ekonomisinin Tarihi 1900-1960**, Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s.337.

¹⁹³ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, 13. Baskı, İstanbul: İletişim, 2008, s.162.

Tablo 6: 1950-54 Yıllar Arasında tarım Sektöründeki Traktör Sayısı ve Bunun Yıllık Artış Oranı (DİE, 1968)

Yıllar	Traktör Sayısı	Artış Oranı (%)
1950	16.585	80,9
1951	24.000	44,7
1952	21.415	30,9
1953	35.600	13,3
1954	37.743	3

Krediler ve destekleme fiyatları gibi devlet politikalarıyla da desteklenen makineleşme hareketi, Türkiye tarımının görünümünün değişmesinde hem dolaylı hem de dolaysız olarak büyük rol oynamıştır. Nitekim, 1945 yılından sonra tarımda önemli dönüşümlerden biri de ekili alanların hızla artmasında yaşanmıştır. 1949 ile 1956 yılları arasında altı yıllık dönemde ekilebilir tarım arazisi, 1954 yılı dışında her yıl bir milyon hektardan fazla altmıştır. Traktör kullanımı, çayır ve mera kategorisine dâhil olan toprakları ekilebilir araziye katmıştır. Nitekim 1948 yılında 13 milyon hektar olan ekili alan, 1950'de ekilen tarla 14.120 milyon hektar 1960'da ekili 37,8 milyon hektar olan meralar 1960'da 28.6 milyon hektara inmiştir. Bu da kişi başına alanların yüzde 25 artmasını sağlamıştır¹⁹⁴.

Ancak meraların traktörle beraber tarıma dâhil edilmesi, Anadolu'da hayvancılığı olumsuz etkilemiştir. Daha çok toprak sürme gereği tarıma açılan meralar, hayvanları otlatmak için bulamaması problemi doğurmuş; Kıvılcımlı'nın tespitlerine göre, şehirlerde bir kilo etin fiyatı 5 liraya yükselmiştir¹⁹⁵.

Çayır ve meraların etkili toprağa dönüştürülme sürecinden sadece büyük sahipleri yararlanmamıştır. Kuşkusuz, büyük toprak sahipleri ekonomik güçleri nedeniyle traktöre kolaylıkla sahip olmuşlardır. Ancak, bunun yanında, küçük köylü de kredi kolaylıklarından yararlanmış ve traktör kullanmaya başlamıştır. Ziraat Bankası bu konuda büyük rol oynamış, verdiği ucuz ve uzun vadeli kredi politikasıyla tarımsal üretimde adeta bir traktör devriminin yaşanmasına neden

¹⁹⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul: Bibliotek Yayınları, 1989, s.197.

¹⁹⁵ Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s.192.

olmuştur. Ziraat Bankası'nın 1950-1954 yılları arasında bu amaçla verdiği kredilerin toplamı artmış ve kredi almak kolaylaşmıştır¹⁹⁶.

Aşağıdaki tabloda Ziraat Bankasının verdiği kredilerin yıllar itibariyle gelişimini vermektedir.

Tablo 7: T.C Ziraat Bankası Tarım Kredileri (1950-1954) (Milyon TL)

Yıllar	Kredi Miktarı
1950	412
1951	646
1952	1.067
1953	1.213
1954	1.497

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Avlık Bülten, 1978. No:12, s.32 ve T.C. Maliye Bakanlığı, Aylık Ekonomik Göstergeler, Nisan-Mayıs, Haziran 1979.

Yine yeni kurulmuş olan tarım satış ve kredi kooperatifleri de, bu gelişmeyi hızlandırmıştır. 1952 yılında tarım makinelerin sahipleri üzerine yapılan bir araştırma, bunların yüzde 93'ünün makine alımına yaptıkları harcamaların yüzde 60'ını kredi yoluyla karşıladıklarını ortaya koymuştur. Kredi olanaklarının artmış olması, üretim ölçeğini genişletmek için tefeci piyasasından borçlanmayı da büyük ölçüde azaltmıştır.

Traktör kullanımı özellikle tarımsal üretimin paraya yönelik olarak yapıldığı bölgelerde yaygınlaşmıştır. Bu tür üretimde küçük köylü mülkiyeti oluşturmuştur. Gerçekten de makineleşme, yüksek fiyat ve bol kredi politikası, tarım kesiminde feodal mülkiyeti büyük ölçüde tasfiye etmiştir. Nitekim, sahiplerince İşlenen İşletme sayısı 1950 yılında 2,1 milyon iken, bu sayı 1952 yılında 2,5 milyona ve 1963 yılında da 3,1 milyona yükselmiştir¹⁹⁷. Gübre kullanımı da yaygınlaşmış, 1950'de 42 bin ton gübre kullanılmıştır. Üstelik, küçük köylü üretici, üretimdeki hakimiyetini ağır bir

¹⁹⁶ Çağlar Keyder, "Türk Tarımında Küçük Köylü Mülkiyetinin Tarihsel Oluşumu ve Bugünkü Yapısı", içinde, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1984, s.1260.

¹⁹⁷ Çağlar Keyder, "İktisadi Gelişme ve Bunalım", içinde, Geçiş Sürecinde Türkiye, Der: Irwin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, 5. Baskı, Bilim Dergisi, İstanbul: Belge Yayınları, 2006, s.313.

borçlanmaya gitmeden gerçekleştirmiştir. Burada traktörlerin yaygın bir biçimde kiralanmasının da rolü büyüktür.

Tarımda makineli üretime geçilmesi ve devletin destekleme alımları yoluyla küçük üretici köylüyü finanse etmesi tarımın hızla piyasaya açılmasını sağlarken, bağımsız köylülüğün de güçlenmesine neden olmuştur. Gerçekten de 1950'li yıllar Türkiye'de bağımsız köylülüğün gelişmeye ve güçlenmeye başladığı bir dönemdir. Bu süreçte, en dikkati çeken olgulardan biri de tefecilerin kontrolü dışındaki kanallardan kredi bulmaya başlayan, makineli üretime geçebilme olanaklarının önünün açılması ile kendi toprağının verimini ve dolayısıyla piyasaya yöneltebilecek artık-ürün miktarını artıran küçük üreticilerin tefeciler karşısında nispeten daha güçlü bir konuma gelmeleridir.

Destekleme politikasının makineli üretim kadar tarımsal gelişmeye ivme kattığı açıktır. Hükümet köylüye kolay ve düşük maliyetli kredi sağlamasının yanı sıra, belli başlı ürünlerde de destekleme fiyat politikası uygulamıştır. Özellikle, hububattaki destekleme oldukça yüksek oranda yapılmıştır. 1950 yılında ortalama buğday fiyatları Birleşik Amerika'da 23 kuruş iken, Türkiye'de 30 kuruştan köylüden satın alınmıştır¹⁹⁸.

Öte yandan, 1950'li yılların başlarında Kore Savaşı'nın patlak vermesi, fiyat konjonktürünü olumlu yönde etkileyerek tarımdaki gelişmeyi hızlandıran önemli bir faktör olmuştur. Ticaret hadleri tarım lehinde gelişerek 1953 yılında en yüksek düzeye çıkmıştır, öte yandan, 1950 yılından itibaren ihracatın hızla artış göstermesi, dış ticaret dengesinin de iyileşmesini sağlamıştır. Hiç kuşkusuz, bu dönemde hükümetin uyguladığı Keynesgil genişleme politikaları da büyük rol oynamıştır. Üstelik, önceki iktidardan döviz rezervi fazlası da hükümetin elini rahatlatmıştır. Çok elverişli iklim koşullarının da yardımıyla tarım ürünleri ihracatı 1950-53 dâhilinde yüzde 50 artmıştır. Böylece bir bütün olarak tarımsal nüfusun görelî durumunun ekonominin diğer kesimleri karşısında düzeldiği rahatlıkla söylenebilir.

Yine, tarım kesiminin millî gelir içindeki payı 1946-47 ortalaması olan yüzde 42 iken, 1952-53'te bu oran yüzde 45,2'ye çıkmıştır. Aynı yıllar için sanayi

¹⁹⁸ Osman Okyar, “Zirai Fiyat Politikası, Türk Tecrübesi”, içinde, İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti Yayını, İstanbul, 291.

sektörünün payı ise yüzde 15,2'den yüzde 13,5'e düşmüştür. Bu gelişme biçimi, bu dönemin dünya ekonomisi ile hammaddeci ihtisaslaşmaya dayanan bütünleşme eğiliminin bir yansımasıdır¹⁹⁹.

Şurası açıktır ki, 1950'li yılların başında tarım sektörünün ekonomik büyüme üzerinde yarattığı etki küçümsenemez. Gerçekten de bu yıllar tarımın gelişme yılları olarak kabul edilmektedir. Tarım, bu yıllarda ekonomik gelişme içinde belirleyici bir role sahiptir. Tarımsal kesimde hızlı üretim artışları ve gelirler ulusal pazarın büyüüp coğrafi olarak yayılmasına katkıda bulunmuş ve iç pazara dönük sanayiye zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla bu yıllardaki tarımsal dönüşümün ekonomiye bir atılım kazandırmadaki büyük rolünü abartı olarak kabul etmemek gerekir. Tarım sektörü bir yandan ihracat geliri yaratma işlevini sürdürürken, yerli sanayiye girdi sağlayıcı rolünü de üstlenmiştir.

Yine makineli üretime geçilmesi sürecinde gözlenen diğer bir gelişme de toprakta yaygın bir tasarruf biçimi olan ortaklığın zayıflamasıdır. Ortakçılık, arazi sahibinin borçlanmadan ve çift hayvanı alacak para yokluğundan kaynaklanan aile emeğine dayalı İkinci derecede bir emek örgütlenmesi biçimiydi ve şartlara göre tersine çevrilebilir bir niteliği vardı. Nitekim, üretim sürecinde makineleşme ve yeni teknoloji kullanımıyla güçlenmeye başlayan küçük üreticiler daha önce toprağın bir bölümü işlenmek üzere ortakçıya verirken, bundan vazgeçip, sadece aile içi emek gücüne dayanarak hasadı kaldırmaya başlamışlar ve ortakçılık güç kaybına uğramıştır. Türkiye'nin tarımsal üretimi üzerine çalışmalarıyla tanınmış olan William Nicholls yaptığı bir araştırmada. 1948-1952 yıllarında her on traktörün ortalama olarak 34 ortakçı ailesini yerinden ettiğini, bu sayının bazı bölgelerde çok daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.

Tarımda makineleşme, ortaklığı olumsuz etkilemenin yanında diğer bazı sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar özellikle köy-kent ilişkileri ve köy yaşayışındaki etkiler çerçevesinde şöyle toplanmaktadır²⁰⁰:

¹⁹⁹ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi: 1908 – 2007**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s.101.

²⁰⁰ Cavit Orhan Tütengil, **Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları**, 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1977, s.134.

1. Köy-kent İlişkilerinde ortaya çıkan değişiklik:
 - a. Traktörün taşıt aracı gibi de kullanılmasına bağlı olarak, kent ve kasabalarla ilişki artmıştır.
 - b. Üretimdeki artış bir yandan sürüm bakımından kente bağlılığı doğurmuş, diğer yandan da alıcıları köye çekmektedir.
2. Makineleşme köy nüfusuna hareketlilik getirmiştir. Başka köylerden bu köylere yerleşmek için gelenlerin yanı sıra, kent ve kasabalara göç edenlerin sayısı artmıştır.

Ayrıca 448 köyde yapılan muhtarlık anketinin sonuçlarına göre: 81 fırın, 78 aşçı, 322 kahve ve 151 berber olmak üzere 1121 dükkân açılmış ve makineleşme ile birlikte yeni iş sahalarının açılmasıyla beraber köylerde mübadele ekonomisinin başladığı görülmektedir.

Ekim alanlarının genişlemesinin bir sonucu da traktörü olmayan ve ortakçılık ile geçinen kesimin yaşadığı yeri geçici ya da tamamen terk etmesidir. Böylece kır ve kent arasında bir hareketlilik oluşmuştur. Bunun artmasındaki diğer bir faktör de hızlı karayolu yapımı ve yerleşme yerlerine ulaşmanın maliyetinin azalmasıdır.

2.Tarımda Sulama Politikası

Osmanlı döneminde su yapılarının inşası tamamen vakıflar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Cumhuriyetin ilanıyla beraber ülkenin su kaynaklarına erişim ve yönetimi konusunda önemli adımlar atılmıştır. 1925 yılında “Umur-u Nafia Müdüriyet-i Umumiyesi”ne bağlı bir “Sular Fen Heyeti Müdürlüğü” kurularak Bursa, Adana, Ankara, Edirne ve İzmir Su İşleri Müdürlükleri oluşturulmuştur.

1929 yılında ise ortaya çıkan kuraklık ve kıtlık sonucunda “**Sular Umum Müdürlüğü**” kurulmuştur. **1939** yılında da **Nafia Vekaleti**'ne bağlı olarak “**Su İşleri Reisliği**” kurulmuştur. **1936** yılında çıkarılan “**Çeltik Ekimi Kanunu**”, **1943** yılında çıkarılan “**Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu**”, **1950** yılında çıkarılan “**Bataklıkların Kurutulması ve Bunlardan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun**”, 6200 sayılı **DSİ Kuruluş Kanunu**'nun öncüleri

olmuştur. Demokrat partinin iktidarda olduğu yıllarda, Su İşleri Teşkilâtı **1953** yılında yeniden düzenlenmiş; 18.12.1953 tarihinde kabul edilen ve **28.02.1954** tarihinde yürürlüğe giren 6200 sayılı kanun ile yetkileri arttırılarak, Bayındırlık Vekâleti'ne bağlı, katma bütçeli, tüzel kişiliğe sahip **Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü** kurulmuştur. Bu tarihte taşrada havzalar itibariyle 10, Seyhan ve Hirfanlı'da da 2 adet olmak üzere toplam 12 adet Bölge Müdürlüğü ile 26 Şube Başmühendisliği oluşturulmuştur. Merkezde ise; Etüd Plân, Proje İnşaat, İşletme, İdarî İşler Daire Reislikleri ile Makine, Barajlar, Amenajman Müdürlükleri, Malzeme, Neşriyat, Hukuk İşleri ve Teknik Müşavere Kurulu gibi birimler kurulmuştur²⁰¹.

Demokrat parti tarımın gelişmesinde önemli rolü olan politikalarından biri olan sulama projelerine oldukça fazla ağırlık vermiştir. Bu dönemden sonra birçok sulama barajı inşa edilmiş, tarımda makineleşme ile birlikte sulama sistemleri de gelişmiş ve enerji kullanarak sulama sistemine geçilmiştir. Enerji ve sulama alanlarında da girişimler artmıştır. Bu dönemde haşeratla mücadele, tohum ıslahı, sulama vb. önlemler ABD tarafından desteklenmiş ve bu konularda ciddi kurumlar faaliyete başlamıştır.

3.Tohum ve Gübre Politikası

Adnan Menderes seçimden sonra yaptığı bir konuşmada: “Türkiye'nin %80'i köylerde yaşıyor. Köylerde üretim toprağa bağlıdır. Toprak iyi tohum ister, gübre ister... Köylümüz bunları bir başına yapamaz. Devlet olarak ona elimizi uzatmamız gerekli... Tohumunu ithal edeceğiz, onu ekecek, ucuz gübre sağlayacağız, onu kullanacak²⁰²” demiştir.

Menderes'in bu sözlerine istinaden tarımsal kalkınmayı sağlamak amacıyla Demokrat parti hükümeti; çiftçinin gelirinin arttırılması için çiftçilere iyi tohum ve iyi gübre sağlanması için acil önlemler almıştır.

Demokrat partinin tarım politikası çerçevesinde kaliteli ve bol ürün elde edebilmek için Devlet Üretme Çiftlikleri köylüye dağıtılmak üzere tonlarca iyi cins

²⁰¹ www.dsi.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.07.2013).

²⁰² Suat Oktar ve Arzu Varlı, “Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası,” Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 2010, Cilt XXVIII, Sayı 1.

tohum yetiştirmiştir. Örneğin; sadece 1951 yılında 54.000 ton tohum köylüye verilmiş, hatta aynı yıl Karadeniz Bölgesi'ne Amerika'dan getirilen, çabuk yetişen melez tip mısır tohumu dağıtılmıştır. Yine, tarım alanlarının verimini arttırmak için hükümet çiftçileri, tamamı ithal edilen suni gübreleri kullanmaları için teşvik etmiştir. Sonuç olarak 1948'de tüm Türkiye topraklarında 13.000 ton suni gübre kullanılmaktayken bu rakam 1951'de 70.000 tona ulaşmıştır²⁰³. Bu dönemde tarımda gübre kullanımı ve tohum ıslahına hız verilmiştir.

Ayrıca Demokrat parti döneminde üretilen bitki türleri sanayi bitkileri olarak bilinen buğday, şeker pancarı, pamuk ve tütün üretimi yönünde artış göstermiştir. Bunun en büyük nedeni bu ürünlerin köylüden alış fiyatlarının yükselmiş olmasıdır. 1946 yılına kadar 27 kuruştan alınan buğday daha sonra hükümetin buğday taban fiyatlarını düşürmesiyle 22 kuruşa kadar düşmüştür. Demokrat Parti hükümeti döneminde ise buğday köylüden yaklaşık 28,5 kuruştan satın alınmaya başlanmıştır. Resmi buğday fiyatları 1950–1954 arasında %30 artış göstermiştir. Buğday alımındaki bu fiyat artışı doğal olarak üretimin artmasında etkili olmuştur. Örneğin 1943'te 5 milyon ton olan buğday üretimi 1953'te 14 milyon tona çıkmıştır²⁰⁴. Aşağıdaki tabloda bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 8: Buğday Ekim Alanları ve Üretim Miktarlarının Gelişimi (1948-1955)

Yıllar	Ekilen Alan (Hektar)	Üretim (Ton)
1948	4.538.190	4.867.093
1949	4.007.810	2.516.523
1950	4.477.191	3.871.926
1951	4.789.800	5.600.000
1952	5.400.000	6.447.000
1953	6.410.000	8.000.000
1954	6.405.000	4.900.000
1955	7.060.000	6.900.000

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

²⁰³ Elveda Karakaya, **I. Demokrat Parti Hükümeti Döneminde Tüketicilerin Tüketim Eğilimlerini Belirleyen Genel Koşullar ve Fiyatlar**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.121.

²⁰⁴ Aydemir, **a.g.e.**, s.150.

Bir diğer tablo ise buğday üretiminden çiftçinin eline geçen para miktarını göstermektedir. Buna göre 1948 yılında buğday üretiminden çiftçinin eline kilo başına 22 kuruş geçerken, 1955 yılında 33.18 kuruş geğmeye başlamıştır.

Tablo 9: Buğday Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg)

Yıllar	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Para Miktarı	22.00	22.00	28.41	28.02	28.85	30.00	32.12	33.18

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

Buğday üretimindeki artışa benzer bir durum bir başka sanayi bitkisi olan şeker pancarında da yaşanmıştır. Şeker pancarı üretiminde de 1948 yılından 1955 yılına kadar önemli miktarda artış olmuştur. Bu durum aşağıda Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Şeker Pancarı Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	Ekilen Alan (Hektar)	Üretim (Ton)
1948	49.066	726.492
1949	51.209	817.679
1950	50.953	855.066
1951	50.800	1.363.000
1952	48.020	1.068.936
1953	52.600	1.170.000
1954	71.244	1.200.000
1955	97.450	1.736.000

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

Şeker pancarı üretiminden çiftçinin kilogram başına eline geçen paranın yıllara göre değişimi ise Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: Şeker Pancarı Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg)

Yıllar	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Para Miktarı	7.80	6.25	8.50	5.50	5.71	5.76	5.91	7.73

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

Benzer gelişim pamuk ve tütün üretimlerinde de görülmüştür. Bu gelişimlerin sebepleri arasında, tarımda makineleşmenin önemli etkisi vardır. Ayrıca, gübre kullanımı ve sulamanın öneminin yanında çiftçilerin bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve uygun toprağa uygun ürünlerin ekilmesi de bu gelişmede önemli bir faktör olmuştur. Demokrat partinin iktidarı süresince iklim koşullarının uygun olması ve yeterli yağışların görülmesi de bir avantaj sağlamıştır.

Aşağıdaki tablolarda pamuk ve tütün bitkisine ait 1948-1955 yıllarını içeren ekim alanları ve üretim miktarlarının gelişimi ile çiftçinin eline geçen para miktarları sırasıyla verilmiştir.

Tablo 12: Pamuk Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	Ekilen Alan (Hektar)	Üretim (Ton)
1948	297.761	58.198
1949	305.305	104.156
1950	448.459	118.377
1951	641.800	150.000
1952	675.000	165.000
1953	604.700	139.000
1954	581.750	142.000
1955	625.000	157.000

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

Pamuk üretiminden çiftçinin kilogram başına eline geçen para diğer sanayi bitkilerinin aksine giderek artmamış, dalgalı bir seyir izlemiştir. 1955 yılına gelindiğinde 1950 yılındaki rakamların çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Pamuk üretiminden çiftçinin eline kilogram başına 1950 yılında 212.23 kuruş geçiyorken, 1955 yılına gelindiğinde bu rakam 125.79 kuruşa düşmüştür.

Tablo 13: Pamuk Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg)

Yıllar	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Para Miktarı	180.00	204.38	212.23	130.17	99.71	81.67	99.88	125.79

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

Tablo 14: Tütün Ekim Alanları ve Üretim Miktarları

Yıllar	Ekilen Alan (Hektar)	Üretim (Ton)
1948	106.099	83.079
1949	127.420	100.085
1950	128.343	93.328
1951	121.360	88.651
1952	130.047	91.958
1953	159.026	117.795
1954	156.000	102.000
1955	173.000	120.000

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

Tütün üretiminden çiftçinin eline geçen para miktarı ise zaman zaman dalgalanmalar görülse de diğer ürünlere nazaran büyük artış göstermiştir.

Tablo 15: Tütün Üretiminden Çiftçinin Eline Geçen Para Miktarı (Kuruş/kg)

Yıllar	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Para Miktarı	137.72	205.00	205.71	176.10	182.06	206.28	206.28	243.55

Kaynak: İstatistik Göstergeler 1923–1992.

4.Kooperatifleşme

Tarım ürünlerinden alınan aşar vergisi 1925 Yılı'nda kaldırılmış, 1927 ve 1929 yıllarında çıkarılan yasalarla topraksız köylülere ve göçmenlere hazine arazisinden toprak dağıtımı yapılmış, tarımsal gelişmenin sağlanabilmesi için tarım makineleri, kimyevi gübre ve diğer tarım aletlerinin üretimi sağlamak üzere 1929 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur²⁰⁵. Tarım Kredi Kooperatifleri 1929 yılında kurulmuş olmasına rağmen Demokrat parti dönemine kadar çok aktif roller üstlenememişlerdir. Tarım ürünlerindeki artış, makineleşme, gübre ve sulama sistemlerindeki değişiklikler Tarım Kredi Kooperatiflerinin işlevselliğini ortaya çıkarmıştır.

Demokrat parti hükümetinin tarımın gelişmesi yönündeki uyguladığı ekonomik politikalarından biri de kooperatifleşmeye ve ürünlerin işlenebileceği fabrikalara ağırlık vermesidir. Bu dönemde tarım kredi kooperatiflerinin sadece kredi verme işlevlerinin dışında ihtiyaç olan kooperatiflerin diğer bir ifade ile tarım kredi kooperatiflerinin yanı sıra satış kooperatiflerinin de kurulması gerektiği Demokrat parti hükümeti tarafından belirtilmiştir.

1952 yılında Adapazarı Şeker Fabrikası'nın temelleri atılmış, Amasya, Kütahya ve Konya şeker fabrikalarının yapım ihalesi yapılmıştır. 1953 yılında Çukurova ve Antakya'da dokuma ve iplik fabrikası, Adana'da çimento fabrikası, İstanbul'da süt ve tereyağı pastörizasyonu için pastörize fabrikası kurulmuştur. 1953 yılında Eskişehir'de pancar ekicilerini korumak ve kredi sağlamak için Pancar

²⁰⁵ Şiir Yılmaz, "1923'ten Bu Yana Ekonomi Politikaları: Devletçilikten Devletin Tasfiyesine", Mülkiye Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 213, (Mart 2008), s. 34.

Kooperatifleri Bankası kurulmuştur²⁰⁶. Ziraat Bankası ve kooperatifler aracılığı ile dağıtılan tarımsal krediler arttırılmıştır.

5.Karayolları Politikası

Demokrat Parti Hükümeti iktidara geldiklerinde geniş bir altyapı programı hazırlamıştır. Amerika örgütü model alınarak ve dış yardımında desteği ile Devlet Karayolları Müdürlüğü (KGM) kurulmuş, geniş bir karayolu şebekesi planlanmış ve yatırımlar ile yol bakım hizmetleri hızlandırılmıştır. DP hükümetinin altyapı yatırımlarına önem vermesinin bir nedeni de artan tarımsal üretimin pazara ulaşımını sağlamak olmuştur.

Tarımda makineleşme beraberinde karayollarının yapımına da hız kazandırmıştır. Böylece onbinlerce kilometrelik karayollarının yapılması, kırsal kesimin şehirle bağlantısını arttırmış ve köylerin pazara tarım ürünü şevki kolaylaşmıştır. Böylece, tarım kesiminin pazar ekonomisiyle bütünleştirilmesi de sağlanmıştır.

Menderes Hükümeti programında ulaştırmada önceliğin karayollarının yapımına verileceğine, bayındırlıkta lüks ve israftan kaçınılacağına, sağlık ve eğitim alanında iyileştirmeler yapılacağına da yer verilmiştir.

Türkiye’de 1923’lerde karayollarının uzunluğuna bakıldığında toplam 18.335 km.lik bir karayolu ağı olduğu görülmektedir. Demokrat Parti karayollarındaki bu eksikliği gidermek için Amerikan yardımları ile Devlet Karayolları Müdürlüğü’nü kurmuş, karayolu ve köprü yapımına, yol bakım hizmetlerine ağırlık vermiştir²⁰⁷.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde 1923 yılından 1955 yılına gelinceye kadarki dönemde karayollarının uzunluklarının yüzey cinslerine göre gelişimi görülmektedir. Buna göre 1923 yılında 18.335 kilometre olan tüm yüzey cinslerine sahip karayolu uzunluğu, 1955 yılında 55.008 kilometreye ulaşmıştır.

²⁰⁶ Karakaya, *a.g.m.*, s.109.

²⁰⁷ Oktay Yenal, *Cumhuriyet’in İktisat Tarihi*, 1.baskı, Homer yay., İstanbul, 2003, s. 79.

Tablo 16: Yüzey Cinslerine Göre Devlet ve İl Karayolları Uzunluğu (Km)

Yıllar	1923	1930	1935	1940	1945	1950	1955
Çimento Betonlu	-	-	-	-	-	22	12
Bitümlü Kaplama	-	-	-	-	-	1.425	2.703
Parke	-	-	26	352	805	177	189
Kırmataş	13.885	13.696	16.337	17.879	19.236	17.965	9.049
Stabilize	-	-	-	-	-	4.625	19.926
Üst Yapılı Yollar Toplamı	13.885	13.696	16.363	18.231	20.041	24.214	31.879
Toprak Tesviye Yollar	2.450	8.819	13.448	13.171	13.385	10.311	8.956
Ham Yollar	2.000	7.121	9.772	10.180	10.085	12.555	14.173
Genel Toplam	18.335	29.636	39.583	41.582	43.511	47.080	55.008

Kaynak: Memduh Yaşa, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, Akbank Kültür Yay., İstanbul, 1980, s. 324.

SONUÇ

Türkiye ekonomisi tarihi içinde İkinci Dünya Savaşı yılları en sıkıntılı dönemlerden biridir. Savaş döneminin uzun sürmesi ve seferberliğin ilan edilmesi tarımın çok önemli boyutlarda gerilemesine neden olmuştur, özellikle tarımsal üretim içerisinde önemli paya sahip olan buğday üretimi düşmüştür. Üretim düşüklüğüne bağlı olarak, buğday ihracatında da önemli düşüşler yaşanmıştır. Tabii bu olumsuzluklar, birçok gıda ürününün karaborsaya konu olmasına, un darlığına ve özellikle şehirlerde iâşe sıkıntısına neden olmuştur. Bu yüzden de karne ve tayinlama uygulaması başlamıştır.

Hükümetin tarım ürünlerinde yaşanan sıkıntıları gidermek için dair aldığı önlemlere karşın, üreticiler ürünlerini karaborsadan satıp yüksek kar elde etmenin yollarına başvurmuşlar; karaborsa ve istifçilikle zenginleşen bir zümre oluşmuştur. Hatta bu zümrenin içinde bazı yüksek devlet memurlarının, askeri müteahhitlerin ve yabancı sermaye arasında aracılık yapan politikacıların da olduğu görülmüştür.

Hükümetin tarım ürünlerinin fiyat belirlemesiyle ilgili istifçiliği engellemeye karşı düzenlemeleri zayıf kalmıştır. Bu yüzden de hükümet daha radikal bir girişimde bulunarak dönemin önemli gelişmelerinden biri olan Milli Konuna Kanunu'nu devreye sokmuştur. Kanunla, hükümet tarım ve ticari yaşama geniş ölçülerde müdahale hakkı kazanmış; kararnamele aracılığıyla köylünün ve küçük çiftçinin, dış ticaret yapan tüccarın malına ve sanayicinin atölyesine, fabrika ve tesislerine el koyma hakkı elde etmiştir. Bu savaşın yarattığı bir uygulama olsa da çoğu zaman keyfi bir düzenleme olarak değerlendirilmiştir. Özellikle köylü kesimi kanundan çok olumsuz etkilenmiş ve tek parti yönetiminden kopmaya başlamıştır. Gerçekten de halk kitleleri adeta tek parti yönetimini cezalandırmış ve Demokrat Partiyi iktidara taşımıştır.

Gerçekten de Türkiye için 1950-1954 arası dönem, toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda bugünün Türkiye'sine kadar etkileri uzanan bir dönem özelliği taşımaktadır. Nitekim bu dönemde, devletçilikten serbest pazar ekonomisine: laik ideolojiden muhafazakâr değerlerin öne çıkmasına kadar birçok radikal değişim

gerçekleşmiştir. Demokrat Parti, alman dış yardımlarla beraber tarım finanse edilmiştir. Zaten aslında dış yardımdan faydalanabilmenin koşulu olarak sanayi politikalarından vazgeçilmesi şartı olması, geriye bir tek tarımı bıraktığı için tarımın önem kazanması, kalkınma modelinin tarıma dayandırılması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla, tarım geliştirmenin önündeki engeller saptanıp bunların dış fonlarla tedarik edilmesi politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

Tarım sektörünün gelişmesini engelleyen faktörler özellikle, sermaye kıtlığı, ekipman ve teçhizat darlığıyla altyapı yetersizliğidir. Ve Amerika'dan sağlanan yardımlarla ve Demokrat Parti'nin devlet imkânları tarım sektörünün ihtiyacını gidermeye yönelik kullanılmasıyla gelişmenin önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Tabi Demokrat Partinin köylüye yönelik politikalarının arkasında iktidarlarının kırsal seçmene dayanıyor olması vardır. Amerikan yardımlarının da giderek artan miktarlarda olmasının arkasında ise. pazara dayalı dünya işbölümünün planlanmasını sağlamaya yönelik özel talimatlar vardır. Amerika, hazırladığı plan içerisinde Türkiye'ye sanayileşme politikalarından vazgeçmesini, sadece Batının temel ihtiyaçlarına karşılamaya odaklı tarım ihracatçısı rolünü uygun bulmuş ve yardımların da bu yönde kullanılması şartıyla aktarmıştır. Böylece, tarımın milli gelir içindeki pay artışlarına karşın, sanayi sektörünün payı düşmüştür. Bu durum aslında belirtildiği gibi. dönemin dünya ekonomisi ile hammaddeci ihtisaslaşmaya dayanan bütünleşme eğiliminin sonucudur.

Gerçekten de özellikle 1948 yılından itibaren Marshall Yardım programı çerçevesinde elde edilen yardımlarla büyük ölçülerde tarımsal malzeme ve mekanizasyon elde edilmiş: yardımlar da amacına uygun olarak kullanılmıştır. Büyük miktarlarda traktör ve pulluk girişi olmuş ve tarımda kullanılmaya başlanmıştır ve gübre kullanımı da yaygınlaşmıştır.

Ayrıca, tarım sektörünün büyümesinde devletin kredi ve destekleme fiyatları da etkili olmuştur. Gelişmeye etki eden diğer faktör de ekili alanların genişlemesi, mera ve çayır kategorisindeki alanların ekilebilir araziye katılmaları olmuştur. Gerçi, mera ve çayır alanların ekilebilir topraklara katılmasının ekilebilir alanların genişlemesini sağlamasının yanında hayvancılığı zarara uğratması gibi olumsuz sonuçları da olduğu ileri sürülmektedir.

Traktör kullanımının yaygınlaşmasında Ziraat Bankası'nın sağladığı ve yürüttüğü ucuz ve uzun vadeli kredi politikasının etkisi büyük olmuş ve sağladığı kredilerle banka adeta tarımsal üretimde traktör devriminin yaşanmasında önemli role sahip olmuştur.

Tarımda yaşanan makineleşme ile beraber tarım kesimindeki feodal mülkiyet yapısı büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Gerçekten de traktör kullanımıyla tarımsal üretimin piyasaya dönük alanlarda yaygınlaşması küçük köylü mülkiyetini doğurmuştur. Ancak şu belirtilmelidir ki küçük köylü, üretimde sağladığı bu hâkimiyetini ağır borçlanma yoluyla elde etmemiştir. Tarımda makineli üretime geçilmesi, devletin destekleyici politikaları, kolay kredi elde etme olanaklarının artması tarımın piyasa dönük olmasını ve köylülerin: özellikle küçük köylülerin tefeciler karşısında nispeten daha güçlenmesini sağlamıştır.

Hükümetin destekleyici politikaları tarım sektörünün güçlenmesinde makineler kadar etkili olmuştur. Gerçekten de. köylüye sağlanan kolay ve düşük maliyetli kredi olanakları, belli başlı ürünlerde destekleme fiyat politikalarının uygulanmasıyla köylüler ve tarım sektörü ivme kazanmıştır.

Tarımsal kesimin yakaladığı bu büyüme eğilim, üretimdeki artışlar ve gelirler ulusal pazarın büyümesini, coğrafi olarak yayılmasını ve iç pazara dönük sanayinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Tarımda makineleşmenin olumlu ekonomik sonuçlarının yanında bazı sosyal sonuçlar da yarattığı görülmektedir. Bunlar:

1. Makineli üretimle toprakta yaygın olan ortakçılık zayıflamıştır. Para yokluğundan kaynaklanan ve aile emeğine dayanan ikinci derece emek örgütlenmesi biçimi olan ortakçılık makineleşme ile güçlenen küçük üreticilerin topraklarını ortakçılara vermekten vazgeçmesiyle güç kaybetmiş ve ortakçılıkla geçinen kesim yaşadığı yeri geçici ya da tamamen terk etmek zorunda kalmıştır. Bu da kır ve kent arasında hareketliliğin oluşmasına neden olmuştur.

2. Köy-kent ilişkilerinde bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Traktörün ulaşım aracı olarak kullanılmasıyla kent ve kasabalarla ilişkiler artmıştır. Yine bu köyün üretim altısından dolayı kente bağılılığı artmıştır.

3. Makineleşme köy nüfusuna hareketlilik getirmiş: kent ve kasabalara göçler artmıştır.

4. Makineleşme ile birlikte yeni iş sahalarının açılmasıyla beraber köylerde mübadele ekonomisinin başladığı görülmektedir.

5. Tarımda makineleşmeyle beraber karayollarının da yapımı hız kazanmıştır. Böylece onbinlerce kilometrelik karayollarının yapılması, kırsal kesimin şehirle bağlantısını artırmış ve köylerin pazara tarım ürünü şevki kolaylaşmıştır. Böylece, tarım kesiminin pazar ekonomisiyle bütünleştirilmesi de sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu: 1943.

4553 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu: 1944.

Acun, Fatma: **Atatürk ve Türk inkılâp tarihi** siyasal yayın dağıtım Ekim 2010
Ankara.

Ahmad, Feroz: **Türkiye’de Çok Partili Açıklamalı Kronolojisi (1945 – 1971)**,
Bilgi Basımevi, Ankara, 1976.

Akalın, Güneri: **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, SBF
Yayını:384, Ankara, 1975.

Akalın, Uğur Selçuk: **Üç Dönem, Üç Ekonomi**, İstanbul: Set Yayınları, 2004.

Akandere, Osman: *Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak “Dörtlü Takrir’in” Amacı ve Mahiyeti*, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Osman%AKANDERE/5-28.pdf s. 9. (Erişim: 05.05.2013)

Albayrak, Mustafa: *Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:67-68-69, Cilt: XXIII, Mart-Temmuz-Kasım. <http://atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69>.

Albayrak, Mustafa: **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti**, Phoenix, Ankara, 2004.

Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye’nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, İstanbul, Tekin Yayınları, C.1, 1982.

Aydemir, Şevket Süreyya: **2. Adam, 2.cilt**, 4 baskı İstanbul 1979.

Aysu, Abdullah: **Türkiye’de Tarım Politikaları**, Özgün Yayınları, 2001.

Başvekâlet Neşriyat ve Müdevvenat Dairesi Müdürlüğü, 3954 Sayılı Yasala Tadil Edilen Şekle Göre Millî Korunma Yasanın, Ankara, 1941.

Başığit, Türkan: **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası** 1923-1950 yayınlanmamış doktora tezi İzmir 1997.

Baytal, Yaşar: *Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950–1957)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 40, Kasım 2007.

Birand, Mehmet Ali; DüNDAR, Can; Çaplı, Bülent: **Demirkırat**, İstanbul, Doğan Kitap, Ondördüncü Baskı, 2007.

Boratav, Korkut: **Türkiye de devletçilik**, savaş yayınevi birinci baskı Ankara ağustos 1982.

Boratav, Korkut: **Türkiye iktisadi tarihi 1908 1985** gerçek yayınevi yeni dizi yayınları 1.baskı İstanbul 1988.

Boratav, Korkut: **Türkiye İktisat Tarihi; 1908-2007**, Ankara: İmge Kitabevi, 2010.

Boratav, Korkut: **Türkiye’de Devletçilik**, 2. Basım, İmge Yayınevi, Ankara, 2006.

Budak, Esin: **Toplumsal Üretim ve Sosyal Sınıflar**, Diyalektik Kitap Dizisi, 1991.

Buran, Hasan: **Türkiye’de Çok Partili Demokratik Hayata Geçiş (1945-1950)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.

Cem, İsmail: **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem Yayınevi, 11.baskı İstanbul 1989.

Cumhuriyet, 19 Haziran 1950.

Çavdar, Tevfik: **Türk demokrasi tarihi**, imge kitapevi yayınları, Ankara 1995.

Çavdar, Tevfik: **Türkiye Ekonomisinin Tarihi** 1900-1960, Ankara: İmge Kitabevi, 2003.

Çetin, Türkan: **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923–1950)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997.

Çiftçi, Kemal: **Tarih, kimlik ve eleştirel kuram bağlamında, Türk dış politikası**, siyasal kitapevi, Ankara, 2010.

Çomaklı, Ş. Ertan; Koç, Fatih ve Yıldırım, Kürşad Emrah: *Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi*, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, No: 2, 2012.

Demokrat Parti Programı, 1946.

Dikkaya, Mehmet; Özyakışır, Deniz ve Üzümcü, Adem: **Türkiye'nin Ekonomi Politikası 1923 2007** Orion Kitapevi Ankara, 2008.

Eldem, Vedat: **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.

Eroğlu, Mine: **AB Sürecinde Türk Tarımı**, <http://www.bugday.org/article.php?ID=816>, (Erişim Tarihi: 26.05.2013).

Eroğul, Cem: **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1990.

Gürsel, Ömer; Tekergül, Ezgi; Turan, Kani; Toraman, Beray; Karagöz, Ömer; Gültaş, Murat: *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Eğitim Modeli Köy Enstitüleri İnşaat Mühendisliği Sempozyumu* Antalya.

Güven, Sami: **1950'li Yıllarda Türk Ekonomisi Üzerinde Amerikan Kalkınma Reçeteleri**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998.

Güzel, Hasan Celal ve Birinci, Ali: **Genel Türk Tarihi, Cilt 6-7** Yeni Türkiye Yayınları Ankara 2002.

<http://www.ziraat.com.tr/tr>

Hughes, Preston: **Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde Atatürkçülük** (çeviri: Narin Özlem Arkadaş yayınevi Ankara 2009.

Ismay, Lord: **NATO'da İlk Beş Sene**, Ankara, 1956.

Karakaya, Elveda: **I. Demokrat Parti Hükümeti Döneminde Tüketicilerin Tüketim Eğilimlerini Belirleyen Genel Koşullar ve Fiyatlar**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

Karpat, Kemal: **Türk Demokrasi Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi, Üçüncü Baskı, 2008.

Kartal, Sadık: *”Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri”*, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 4 Sayı 1, Haziran 2008, Mersin.

Keyder, Çağlar: *“İktisadi Gelişme ve Bunalım”*, içinde, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Der: Irwin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, 5. Baskı, Bilim Dergisi, İstanbul: Belge Yayınları, 2006.

Keyder, Çağlar: *“Türk Tarımında Küçük Köylü Mülkiyetinin Tarihsel Oluşumu ve Bugünkü Yapısı”*, içinde, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları, 1984.

Keyder, Çağlar: **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, 13. Baskı, İstanbul: İletişim, 2008.

Kırkpınar, Kenan: *“Aşar vergi sisteminin kaldırılışı”* Çağdaş Türkiye araştırmaları dergisi, cilt 1, sayı 2 İzmir 1992.

Kıvılcımlı, Hikmet: **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul: Bibliotek Yayınları, 1989.

Kongar, Emre: **Tarihimize Yüzleşmek**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006.

Kunt, Metin; Akşin, Sina; Faroqhi, Suraiya; Toprak, Zafer; Yurdaydın, Hüseyin G.; Ödekan, Ayla: **Osmanlı Devleti 1600 - 1908 Türkiye Tarihi- 3**, Cem Yayınevi İstanbul Ekim 2002.

Kurmuş, Orhan: **Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi**, Savaş Yayınları, 1982.

Minkari, Ali Esen: **1950 – 1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Sayı: 6, Ankara, 1992.

Mortan, Kenan: **Geçmişten Geleceğe Kalkınma Arayışları**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1987.

Oktar, Suat ve Varlı, Arzu: “*Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası,*” Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 2010, Cilt XXVIII, Sayı 1.

Okyar, Osman: “*Zirai Fiyat Politikası, Türk Tecrübesi*”, içinde, *İktisadi Kalkınmanın Zirai Cephesi*, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti Yayını, İstanbul.

Öz, Asım: **Yüzüncü Yılında 2. Meşrutiyet**, Pınar Yayınları, Kasım 2008 İstanbul.

Palamut, Mehmet ve Giray, F.: “**Cumhuriyetten Günümüze Yaşanan Mali Krizler ve Politikalar**”, Yeni Türkiye, Eylül –Ekim 2001.

Pamuk, Şevket: “*War, State Economic Policies and Resistance by Agricultural Producers in Turkey 1939-1945*”, içinde Present Politics in the Modern Middle East, Ed., John Waterbury and Farhat Kazemi, Florida: University Press of Florida, 1991.

Pıçak, Murat: “*Türkiye’nin Çok Partili Parleментар Sistemine Geçiş Sürecinde Siyasi Partilerin Ekonomi Politikaları,*” Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 25, Temmuz–Ağustos 2011.

Resmi gazete 22 Nisan 1940 s.1682 183

Resmi Gazete, 17 Mart 1944.

Robinson, Ricard: **The First Turkish Republic**, Massachusett, 1963.

Saçlı, Yurdakul: **Türkiye’de Tarım İstatistikleri: Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, DPT Yayın No: 2792, Ankara, 2009.

Sander, Oral: **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, SBF Yayınları, Ankara, 1979.

Sevgi, Cezmi: **Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı**, Beta Basımevi, İstanbul, 1994.

Şahin, Atacan: **Türkiye’nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları**, Siyasal İletişim Enstitüsü, <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/1946secimleri.pdf> s. 3. (Erişim: 12.05.2013)

T.B.M.M.Z.C., Devre 6, İçtima 4, 3. İnikat, 11 Kasım 1942.

TBMM Zabıt Ceridesi, 1944.

Tezel, Yahya Sezai: **Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi**, (1923-1950) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşinci baskı, Ekim 2002 İstanbul.

Tezel, Yahya Sezai: **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3.baskı, İstanbul, Kasım 1994.

Toker, Metin: **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Toprak Kanunu Tasarısı Görüşmeleri, 14.5.1945, **Ayın Tarihi Dergisi**, Sayı :138, s.33-34.

Toprak Tasarısı Meclis Görüşmeleri, 15 Mayıs, **Ayın Tarihi Dergisi**, Mayıs 1945, Sayı 138.

Topuz, Hüseyin: *“Cumhuriyet dönemi ekonomisinde tarımsal yapının incelenmesi,”*Süleyman Demirel üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi cilt 12 sayı 3 2007 Isparta.

Tökin, İsmail Hüsrev: **Türkiye’de Köy İktisadiyatı**, Şefik Matbaası, 2.baskı, İstanbul, 1990.

Tuncay, Mete; Koçak, Cemil; Özdemir, Hikmet; Boratav, Korkut ve diğerleri **Türkiye tarihi çağdaş Türkiye 1908 1980** cem yayınevi Ekim 2002 İstanbul.

Turan, Şerafettin: **İsmet İnönü yaşamı dönemi ve kişiliği**, Kültür Bakanlığı yayınları, Türk Tarih Kurumu basımevi Ankara 2000.

Turan, Şerafettin: **Türk devrim tarihi 3.kitap birinci bölüm (1923 1938)** bilgi yayınevi Ankara Temmuz 1995.

Türkoğlu, Pakize: **75 Yılda Köylerden Şehirlere Köy Enstitülerinde Köyden Alma-Köye Gönderme Politikaları.**

Tütengil, Cavit Orhan: **Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları**, 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1977.

Yaş, Memduh: **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yay., İstanbul, 1980.

Yenal, Oktay: **Cumhuriyet'in İktisat Tarihi**, 1.baskı, Homer yay., İstanbul, 2003.

Yerasimos, Stefanos: **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizans'tan Tanzimat'a** Belge Yayınları. İstanbul, 5.baskı Ocak 1986.

Yıldırım, Nesrin: **Atatürk'ün iktisadi egemenlik ilkesinin kalkınma politikaları** Ankara 2006.

Yılmaz, Şiir: *"1923'ten Bu Yana Ekonomi Politikaları: Devletçilikten Devletin Tasfiyesine"*, Mülkiye Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 213, Mart 2008.

Yılmaz, Begüm: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Ve Politikası Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Ve Teftişi Yüksek Lisans Programı, *Köy Enstitüleri*, Eğitimde Reform Ders Ödevi Ankara Ocak 2008.

www.dsi.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.07.2013).